

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

**NÁRODNÍ BUDITEL OSVÍCENÝ
ROMANTISMEM?**

**Postřehy k rané beletrii Josefa Franty Šumavského
(1796-1857) jako příspěvek
k literárněvědné diskusi o diskursivitě
literatury národního hnutí**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dalibor Tureček, CSc.

Autor: David Franta

Obor: Historie – bohemistika

Ročník: 3.

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované bibliografie.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, že aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponenta práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním výsledků své kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Poleň, 20. dubna 2013

.....

David Franta

ANOTACE

David FRANTA,

Národní buditel osvícený romantismem? Postřehy k rané beletrii Josefa Franty Šumavského (1796-1857) jako příspěvek k literárněvědné diskusi o diskursivitě literatury národního hnutí.

Bakalářská práce, Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 103 s., 40 s. textových a obrazových příloh.

Předmětem bakalářské práce je analýza a interpretace tří rozličných textů (příležitostná poezie, hrdinská epická skladba a zápis snu) Josefa Franta Šumavského (1796-1857), jež vznikaly na sklonku 20. a ve 30. letech 19. století. Literárněvědný zájem se soustřeďuje v rámci každého z těchto textů na postižení markerů jednotlivých dobových diskursů (osvícenství, romantismu a biedermeieru), tedy dekodování jeho myšlenkového světa, na jeho intertextualitu ikonografickou a poetickou i na jeho celkový historický kontext. Díky bezpředsudnému přístupu, inspirovanému novým historismem, pulzační teorií Petra Zajace a Dalibora Turečka a sémiotikou Vladimíra Macury, bylo možné na těchto textech, doposud opomíjených literární vědou, doložit synkretismus umění národního hnutí a charakterizovat tak dobovou literární produkci ve své genezi.

V příloze je uveden seznam Frantových prací uměleckých i vědeckých v podobě knižní, periodické i rukopisné.

ANNOTATION

David FRANTA,

The national revivalist „enlightened“ by romantism? Notes to earl belles-lettres of Josef Franta Šumavský (1796-1857) as a contribution to the discussion on the model of literary discourses of the National Movement.

Thesis, Filological Faculty of South Bohemian University of České Budějovice 2013, 103 pp., 40 pp. textual and picture' supplements.

The aim of the study is the analysis and the interpretation of three different texts (occasional poetry, heroic epic and a record of dream), which had taken a form in the late 1820' and in the course of 1830', by Josef Franta Šumavský (1796-1857). The interest of the literary criticism concentrates on expressing markers of the literary discourses (the tendencies of the enlightenment, romanticism and biedermeier) in all of these texts to decode the idea of these texts, on the intertextuality of iconography and poetics and also on their total historical context. On these texts, still ignored by literary criticism, it was able to describe the art syncretism of the Czech National Movement (Revival) and characterize the literary production of this time in its genesis thanks to the method inspired by new historicism, Peter Zajac's and Dalibor Tureček's pulse theory and Vladimír Macura's semiotics.

In the appendix, the list of the Franta's literary and scientific works in the book, journal and hand-written form is attached.

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych rád poděkoval panu prof. PhDr. Daliboru Turečkovi, CSc., za metodologickou inspiraci, cenné rady, laskavé připomínky a povzbudivá slova, paní Mgr. Marii Plačkové za jazykovou korekturu celého textu, panu Mgr. Štěpánu Špádovi za jazykovou korekturu anglického překladu anotace a svým rodičům, bez jejichž podpory a pochopení bych se při psaní této kvalifikační práce neobešel.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. KRÁL JE MRTEV, AŽ ŽIJE KRÁL!? Epicedium <i>Slza na hrob Dobrovského</i> (1829)	14
1.1 Prolog – střet dvou diskursů	14
1.2 Argumentum – textové reflexe Dobrovského úmrtí, jejich kontext a poetika.....	17
1.3 Argumentum – <i>Rukopisy</i> a Dobrovský čili adorace a dehonestace?	30
1.4 Conclusio	36
2. „BUĎ NÁM, SYNU SLAVNÝ SLAVNA OTCE, BUĎ NÁM RÁDCEM, BUĎ NÁM VŮDCEM NAŠÍM“. Báseň <i>Krok</i> (1833).....	39
2.1 Prolog – charakteristika almanachu <i>Krok</i> a jeho soudobá recepcce.....	39
2.2 Prolog – horizont literárněhistorické recepcce	42
2.3 Argumentum – intertextualita ikonografie	44
2.4 Argumentum – intertextualita poetiky	70
2.5 Conclusio	74
3. BDÍT, ČI SNÍT? – TO JE, OČ TU BĚŽÍ. Zápis snu (asi po roce 1835).....	78
3.1 Prolog – dějiny snu	78
3.2 Argumentum – zápisy snů v české literatuře 30. let 19. století	80
3.3 Conclusio	90
ZÁVĚR	92
BIBLIOGRAFIE.....	95
1. Prameny	95
1.1 Archivní fondy	95
1.2 Dobová periodika.....	95
1.3 Needitované prameny	95
1.4 Editované prameny	96
2. Literatura.....	97
2.1 Slovníky, přehledy, příručky, syntézy	98
2.2 Monografie a studie	99
PŘÍLOHY	104
1. Frantovy práce vydané samostatně	104
2. Frantovy příspěvky v časopisech, sbornících a almanaších	107
3. Soupis položek z Osobního fondu Josefa Franty Šumavského v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, odloučené pracoviště Nové Hrady (zpracoval Miloš Sládek v roce 2006, upravil David Franta).....	113
4. Textové přílohy	125
5. Obrazové přílohy	137

*Zde Vám tedy posílám svou práci
a čekám rozsudku vašeho,
jako zločinec v žaláři na smrt odsouzený.*

(Josef Franta Šumavský v dopise
Janu Slavomíru Tomíčkoví,
1828)

Při přepisování needitovaných textů se řídím podle textologické příručky Rudolf HAVEL – Břetislav ŠTOREK a kol, *Editor a text. Úvod do praktické textologie*, Praha 1971: Ponechávám až na výjimky dobové jazykové jevy, texty ale podřizuji zásadám současného pravopisu, píši *ou, v, u, j, í* namísto *au, w, v, g, j*, po sibilantech *i* (nepatří-li samozřejmě dané slovo k slovům vyjmenovaným), většinou opravuji kvantitu vokálů, podle zásad současné ortografie píši předpony *s-*, *z-* a *vz-*, z důvodu čtenářské srozumitelnosti doplňuji *i* interpunkci v případech volných přechodníků a souvztažnosti vět vedlejších s vedlejšími nebo hlavními a ruším interpunkci mezi poměrem slučovacím, podle současných pravidel přizpůsobuji shodu podmětu s přísudkem.

Prameny a literaturu cituji v poznámkovém aparátu a bibliografii na základě citačního úzu *Českého časopisu historického* (ČČH).

ÚVOD

Tato práce si klade za cíl analyzovat a interpretovat vybranou beletristiku Josefa Franty Šumavského (1796-1857), jež se ocitá doposud mimo dosah zájmu literární vědy jako její autor.

J. Franta Šumavský byl mužem mnoha tváří, charakterově i intelektuálně statný, plodný spisovatel, který svými texty zasáhl do mnoha odvětví vědeckých (jazykovědy, slovníkářství, pedagogiky) i uměleckých (původní prózy a poezie, překladatelství). Jako filolog byl oceňován již za svého života, jako umělec ovšem neustal tlak, vyvolaný příkrými odsudky bohemistů, a byl vytěsněn z literárního kánonu, aby z něho nakonec téměř zmizel. Byla mu vyčítána umělecká nepůvodnost a průměrnost a z těchto důvodů by mu mohla být věnována nanejvýš pozornost regionálně vlastivědná. Je ale klamem, že v literárním („školském“) kánonu existují pouze ta díla, která vyhovují náročným a jakoby neměnným estetickým měřítkům. Tento korpus textů je vytvářen selektivní metodou, která vyplývá z určité shody kvalifikovaných odborníků, tj. subjektů, proto se takováto množina vymyká všem ověřitelným zákonitostem a je možné ji kdykoli přehodnocovat podle klíče historického, estetického či jiného. Proces přisuzování hodnoty uměleckým dílům je procesem dynamickým, složitým a odkázaným na několik faktorů.¹⁾ I hodnocení Frantovy „krásné literatury“ (je-li vůbec nějaké) je poplatné tomuto přístupu a jeho dramaticky sestupný průběh je možné doložit na moderních syntézách českých literárních dějin, které odsouvají J. Frantu Šumavského postupně od útržkovitých zmínek až k naprostému ignorování.²⁾ Nezájem o beletrii J. Franty

¹⁾ O procesu odsouvání literáta na okraj literárního kánonu na příkladě Josefa Vlastimíla Kamarýta (1797-1833): Dalibor Tureček, Kamarýt marginálním básníkem? K mechanismu stanovování historické hodnoty básnického díla, in: František KREJČA (ed.), *Josef Vlastimil Kamarýt. Život, dílo, doba*, Velešín 2007, s. 159-166 = Dalibor Tureček, Kamarýt marginálním básníkem? K mechanismu stanovování historické hodnoty básnického díla, in: TÝŽ (ed.), *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno 2012, s. 230-238.

²⁾ K literárněhistorickému zhodnocení J. Franty Šumavského bude nutná hlubší analýza, proto podávám pouze předběžný exkurs. Jaroslav VLČEK, *Dějiny české literatury II-III*, Praha 1960 (1898-1921¹⁾), akcentuje zejm. Frantovy umělecké počátky ve 30. letech 19. st. (redakce čsp. *Čechoslav*, příspěvky do čsp. *Jindy a nyní*, resp. *Květu*) a jeho styky s tehdejšími vlastenci (z klatovských rodáků např. s K. S. Amerlingem či K. Štorchem). Arne NOVÁK – Jan V. NOVÁK, *Přehledné dějiny literatury české*, Brno 1995⁵ (1910¹⁾), Frantovi Šumavskému přisuzuje roli „*neúnavného budítelského dělníka slovesného*“ se zvláštním zřetelem k jeho práci lexikografické, vydavatelské a redaktorské, tj. vesměs vědecké nežli umělecké. Jan JAKUBEC, *Dějiny literatury české II*, Praha 1934, zná Frantu povytce jako jungmannovského lexikografa, popř. napodobitele lidové poezie, ale nevěnuje mu ucelenější medailonek jako jiným spisovatelům 19. věku, ale drobí jeho postavu mezi ně, když mu určuje profesní roli „*přítele*“ (Tylova, Máchova, Nebeského...), navíc ho, neznaže jeho pseudonym, ve jmenném rejstříku

Šumavského je sycen i absencí kritické edice jeho sebraných spisů, která znemožňuje literárním vědcům zaujmout nějaká přiléhavější hodnotící stanoviska. K zvrácení tak nepříznivého obrazu nenapomohly ani dosud ve všech směrech nepřekonané monografie (církevního) historika **Miloslava Kaňáka** s antologiemi z jeho tvorby, ovšem bez literárněvědných ambicí.³⁾ Jak je patrné, dějiny české literatury jsou bez Franty Šumavského myslitelné a s trochou skepse i myšlené, ale byly by myslitelné i s ním?

Nepříliš probádanou oblastí je i literárněstylová rovina Frantovy beletrie, která zůstala až na výjimky otištěna v dobových periodikách nebo utajena v rukopisném znění. Jakékoliv úsilí o takovéto hodnocení by se totiž nepříliš slučovalo s tradičním pojetím Franty Šumavského jako národního buditele/obrozence, s dogmatem, které mu bylo přisouzeno jaksi automaticky a o kterém nebylo zapochybováno. České národní obrození se ale zdá být z takového literárněhistorického aspektu záludným konstruktem, jenž spadá funkčněji do výkladu historie jako takové,⁴⁾ byť se i tady od tohoto pojmu a jeho obsahu upouští s poukazem na jeho přílišný nacionalistický a „endemitní“ ráz. České národní hnutí (termíny obrození, vzkříšení, znovuzrození nebo renesance jsou konotačně zatížené) je dnes chápáno jako součást celoevropského hnutí jako cílevědomého úsilí dosáhnout všech atributů národní existence, tj. doplnění sociální skladby o elitní vrstvy (inteligenci a měšťanstvo), obnovení či zavedení komunikace ve

nesmyslně zdvojuje. Vladimír Štěpánek nazývá Frantu „*ohlasovým autorem*“, odnímá mu literární talent a degraduje ho na pouhého Čelakovského epigona (Felix VODIČKA a kol., *Dějiny české literatury II*, Praha 1960, s. 349). Jedna z nejnovějších syntéz Jan LEHÁR – Alexandr STICH – Jaroslava JANÁČKOVÁ – Jiří HOLÝ, *Česká literatura od počátků k dnešku*, Praha 2008, zcela opomíjí Frantu Šumavského, ačkoliv alespoň zmiňuje např. J. V. Kamarýta, J. M. Ludvíka a jiné „nekanonické“ autory. Květa HOMOLOVÁ a Mojmír OTRUBA nazývají v slovníku „všech“ českých literárních osob, děl a institucí (Vladimír FORST a kol., *Lexikon české literatury 1*, Praha 1985, s. 737-739) Frantu Šumavského v první řadě „*slovníkářem a jazykovědcem*“, pak „*pedagogem, redaktorem literárních periodik*“, k „*jeho nevelkému beletristickému dílu*“ přiřkli pak význam vedlejšího produktu „*jeho vychovatelské a redakční činnosti*“. Z takového hodnocení se zdá, že by Franta nemusel být do případného užšího výběru „umělců“ ani přijat.

³⁾ Miloslav KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský. Ze života a díla*, Praha 1965, a Miloslav KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský. O životě a díle obrozeneckého pracovníka s ukázkami z jeho tvorby*, Praha 1975.

⁴⁾ Ale i v historickém výkladu naráží na potíže, srov. tvrzení Milana Hlavačky, že tzv. národněobrozenecký koncept českých dějin je „v podstatě literárněvědný princip výkladu dějin“ (Milan Hlavačka, *Zrození moderního českého národa (1792-1848)*, in: Jaroslav PÁNEK – Oldřich TŮMA (edd.), *Dějiny českých zemí*, Praha 2008, s. 219-241, zde s. 221.

vlastním jazyce v úplném sociálním a funkčním spektru a konečně vlastní program politické autonomie v různé míře.⁵⁾

Národní hnutí vypovídá spíše než o samotných názorech na umění o autorských intencích probudit u dobového čtenáře vlastenectví a v tomto duchu tvarovat jeho myšlení a vkus. Ale nevypovídá nic o druhu literárního kódu. V termínu národní hnutí se zračí účel literatury a zároveň již dosažený cíl jejího působení místo samotné její uměleckosti.

Vrcholné období národního hnutí (jungmannovská kultura), které vyvolává iluzi jednoduše a stejnorodosti, do sebe ve skutečnosti vsakuje dobové literární slohy: klasicismus, romantismus, *biedermeier* a realismus (podle těch či oněch chronologických a sémantických limitů národního hnutí).⁶⁾ Tento uměleckostylový synkretismus (malou vnější diferencovanost) traktoval **Vladimír Macura** jako kvapné zaplňování vyprázdněné infrastruktury české kultury, jež byla tvořena inspirací v evropských trendech moderních i zastaralejších a zároveň jejich filtrací. V. Macura vyčlenil na základě sémiotické analýzy textů 20.-40. let 19. století zvláštní kulturní typ, zatížený ideálností a umělostí a poznamenaný mystifikací, hrou i paradoxy a směřující přes zjevnou malou vnitřní (funkčněstylovou) a vnější (uměleckoslohovou) diferencovanost k jednomu bodu. Snažil se postihnout mechanismy této kultury, odhalit pravidla její emblematicky a demytizovat její mytologii.⁷⁾ Dodnes podnětným přístupem, jenž tuto kvalifikační práci také ovlivnil, otevřel zdánlivou státnost dané kultury novým literárněvědným přístupům.

⁵⁾ O tom viz Miroslav HROCH, *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha 2009. Teorii vzniku moderního národa jako produktu ideologie nacionalismu Arnošt GELLNER, *Národy a nacionalismus*, Praha 1993.

⁶⁾ Průřez názory na definici a rozsah českého národního obrození podal Aleš HAMAN, *Trvání v proměně. Česká literatura 19. století*, Praha 2010, s. 20-24: Jungmannovo pojetí „národního vzkříšení“ zůstalo živé v historii a literárních dějinách po celé 20. století, T. G. Masaryk (*Česká otázka*, 1895) chápal národní obrození jako dědictví české reformace, rozdělil je do 4 etap, jeho počátek viděl v polovině 18. století a dovršení v genezi vlastního státu v roce 1918; Arne Novák pojal národní obrození od r. 1774 (doba osvícenství) do r. 1859 (období tzv. mladší romantiky), s Novákovým vymezením doby klasicismu polemizoval Felix Vodička, jiní spatřovali zdroje národního obrození v barokním patriotismu apod.

⁷⁾ Vladimír MACURA, *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*, Jinočany 1995²; TÝŽ, *Český sen*, Praha 1998.

I tzv. **noví historikové**⁸⁾ se zřekli takového vzoru, který by dějiny násilně narovnával do úsečky a dílčí dějinné etapy vykládal jako její uzavřené části, na sebe navazující, jak činil strukturalismus či marxismus. Místo takového konceptu vykládají historii na modelu diskursu jako historicky specifického způsobu řeči, zahrnující nejen jazykovou stránku, ale i dobové vědomosti, zvyklosti, ideje, instituce, způsoby existence, v literatuře pak navíc dobově užívané žánry, látky, motivy, typy postav a způsob šíření. Literární diskurs je pak konkrétně uskutečněnou představou autorů a recipientů o tom, co je literatura a jak ji pěstovat. Nezkrotná touha nových historiků „věrohodněji“ vyobrazit minulost je vedla k neotřelým úvahám o diskursivitě, tj. dynamickém překrývání a propustnosti diskursů v prostoru, čase, v autorově díle nebo dokonce v textu samotném.

Metodologicky precizoval takový poměr k literárnímu materiálu **Dalibor Tureček**, vycházející z filosofie Ladislava Hejdánka a Miroslava Petříčka, teorie modelování (hermeneutické předporozumění, pluralita modelů) a synopticko-pulzační teorie Petera Zajace (mnohostranná procesualita, polyfokalita), a aplikoval je ve spolupráci s dalšími vědci téhož literárněvědného smýšlení na umělecký materiál (literární/textový a výtvarný) prvních asi 50 let 19. století.⁹⁾ Pod tímto prizmatem D. Tureček navrhl nový model českého romantismu 19. století, jež vybavil sémanticky aktualizovanými termíny romantika a romantično. Romantiku chápe jako „*jeden z výrazných a charakteristických způsobů utváření dobového literárního diskursu*“, jenž koexistoval s „*tendencemi jiného typu (klasicistních, biedermeierovských, realistických)*“. Romantično pak chápe synteticky jako „*jeden z klíčových součinitelů dobového literárního diskursu a zároveň jako vnitřně mnohotvárnou, různorodě dynamickou událost*“.¹⁰⁾

Dynamičnost takové (a jiné) události je zapříčiněna (1) tenzí mezi její předmětnou (literárními texty) a bezpředmětnou stránkou (normami), přičemž literární

⁸⁾ Nový historismus (New Historicism) se rozvíjí od 80. let minulého století zejm. v anglosaském prostředí (Stephen GREENBLATT, *Shakespeare. Velký příběh neznámého muže*, Praha 2007), silně ovlivněný filosofií Michela Foucaulta (1926-1984), v ČR našel své představitele mj. na Ústavu bohemistiky Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích: Vladimír PAPOUŠEK – Dalibor TUREČEK, *Hledání literárních dějin*, Praha – Litomyšl 2005, V. PAPOUŠEK a kol., *Dějiny nové moderny. Česká literatura 1905-1923*, Praha 2010.

⁹⁾ D. TUREČEK a kol., *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno 2012.

¹⁰⁾ D. Tureček, Synopticko-pulzační model českého literárního romantična, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično*, s. 96-97.

texty se ustalují v dobové literární diskursivitě a zároveň literární diskurs je jimi determinován a modifikován, a (2) časovým vymezením, ale nikoliv lineárním, nýbrž jakoby na ploše, v níž se frekvence jejích konstitutivních (rozpoznaných a akceptovaných) příznaků (markerů) také proměňuje. Symptomy literární romantiky, jež se v žádném textu nevyskytují v dokonalé úplnosti, nýbrž v různé míře a v různých konstelacích, pak D. Tureček spatřuje ve 3 základních rovinách: (1) „*v myšlenkovém světě (filosofie, axiologie – zejm. akcent na subjekt a s ním související důraz na mocnost citu)*“, (2) „*v charakteristické obraznosti (ikonografie – mimo jiné civilizací nedotčená příroda, motivy noci, příklon ke středověku)*“ a (3) „*ve způsobu utváření textů (poetika – kupř. žánrový a tvárný synkretismus, využívání tvárných postupů středověké hrdinské epiky)*“ a doplňuje je o ironii, rétorické figury, oneiričnost, popř. mesianismus.¹¹⁾

Textocentrický přístup je zajištěn tezí, že tato dynamická událost produkuje vedle jiných i texty, popř. umělecká díla, jež jsou pojímána jako průsečíky různých tendencí („*uzlové body*“), a rozšířen o recepční estetiku – zkoumá dialogičnost textu a recipientů.

D. Tureček rozlišuje tři třídy romantických jevů: (1) romantickou poetiku, jež iniciovala romantiku v české literatuře, než se vyvinuly další dvě kategorie: (2) vlastenecký romantismus, jenž svým nacionálním charakterem tvořil pevný základ obrozenecké kultury a jenž co do frekventovanosti upozadil (3) subjektivní romantismus, definovaný světobolem, rozervaností, fatalitou, tedy nepřekonatelným rozporem mezi jedincem a jeho okolím. Obě kategorie však koexistovaly v tomtéž časoprostoru. Ukazuje se, že extenzivnější typ romantiky se nevyčerpal ihned po Máchově vystoupení, jak je vsugerovááno lineárním pojetím literární historie. V potaz je brána i kategorie *biedermeieru*, jež se konstitovala ideově jako kritické vyhraňování se vůči subjektivnímu romantismu. Od 50. let 19. století se romantismus výrazně transformoval: vyčpívala z něj provokativnost myšlenkového světa, aby z něj přežila jen poetika, jež propadla v klišé.

Ale ani takto vylíčený obraz minulosti si nemůže nárokovat označení absolutní historické pravdy, protože (1) není rekonstrukcí toho, „jak to vlastně bylo“, (2) je konstruktem, protože člověk zkoumá při historickém bádání sám sebe, a (3) je alternativou, jen jednou z mnoha možností jak interpretovat historii, které člověk rozumí stále jinak – jako by se i dějiny vyvíjely. Přestože jsem si vědom limitů

¹¹⁾ Tamtéž, s. 100.

takového a vlastně i jiného literárněhistorického psaní, zdá se být Turečkova metodologie k aplikaci na rozbor literárního díla J. Franty Šumavského velmi vhodná, neboť dovoluje k němu přistoupit inovativně, bez předsudků, v momentu jeho geneze, pohybu v halasu jiných textů, v zápasu mezi nimi a poměru k dobovému literárnímu diskursu.

V následujících kapitolách, vystavěných jako mozaiky, se pokusím analýzou a interpretací tří vybraných textů z konce 20. a 30. let 19. století od J. Franty Šumavského (bez ohledu na jejich reprezentativnost) postihnout jejich příznakovost (viz Macurova sémiotika) a jejich intertextualitu, jednotlivé literární diskursy v nich obsažené, a vlastně tak i dobovou literární diskursivitu (viz Turečkova synopticko-pulzační teorie).

1. KRÁL JE MRTEV, AŽ ŽIJE KRÁL!? *Epicedium Slza na hrob Dobrovského (1829)*

1.1 Prolog – střet dvou diskursů

Když v lednu roku 1829 umíral na jedné ze svých studijních cest v Brně Josef Dobrovský (*1753),¹²⁾ neodcházel v něm nejen svérázný duchovní, jenž se snažil církev katolickou reformovat, nýbrž především vědecká a kulturní osobnost celoevropského měřítká.

Dobrovského životní krédo, že „každé jednání musí mít svůj cíl v pravdě, neboť není nic krásné, leč co je pravdivé“, jež prosvěcovalo od konce 70. decennia 18. století do poznávání světa, zahaleného barokní rouškou pověřivosti a nevědomosti, však generaci, nastoupivší na počátku následujícího věku do popředí, mělo podle tradičního přesvědčení svazovat ruce.

M. Machovec ale upozornil, že se o roztržce mezi Dobrovským a členy Jungmannova kruhu soudí zkresleně. Dobrovský se stýkal s mladší generací pravidelně od roku 1813, kdy kolem sebe shromáždil soukromý kroužek studentů pražské univerzity, horujících pro svobodu. Jim vydával na jeho konci vysvědčení o způsobilosti pracovat s archivním materiálem. Vyučoval historicko-filologickou metodu, z jazyků církevní slovanštinu, češtinu a ruštinu. Vyučování těchto disciplín pak zčásti svěřil nejtalentovanějšímu ze svých žáků, Václavu Hankovi (*1791),¹³⁾ jenž svému zaneprázdněnému učiteli a staršímu kolegovi vypomáhal i jinak, např. k vydání připravil Dobrovským objevený *Hradecký rukopis*. Vydatně podporoval Josefa Jungmanna (*1773) v je filologických přích se „staromilcem“ Janem Nejedlým, podílel se na sběru lexikálního materiálu k *Česko-německému slovníku*, konzultoval s ním dokonce překlad *Slova o pluku Igorově* do češtiny (1810, zůstal v rukopise, vydán

¹²⁾ Podle mého názoru doposud nejpůsobivější a nepřekonanou biografii o Josefu Dobrovském napsal Milan MACHOVEC, *Josef Dobrovský*, Praha 2004², sumárně postihující jeho život, dílo i odkaz s důrazem na jeho osvícenský životní i vědecký styl a konfrontující jej s generací předešlou a následnou. Kontury Dobrovského nábožensko-filosofického smýšlení, v mnohém odlišné od Machovcova pojetí, načrtl nejnověji Josef TÁBORSKÝ, *Reformní katolík Josef Dobrovský*, Brno 2007, s bohatým seznamem další literatury a pramenů. Periodikum *Dějiny a současnost* věnovalo Dobrovskému v roce 2003 při 250. výročí jeho narození celé jedno číslo: Pavel Bělina, Já jinak myslím než ostatní. Před 250 lety se narodil Josef Dobrovský, *Dějiny a současnost* 25, 2003, č. 5, s. 1-4, tamtéž Edward L. Keenan, Josef Dobrovský a vznik Slova o pluku Igorově, s. 5-9, a Hana Gladkova, Již Josef Dobrovský ... Legendy a skutečnost, s. 14-17.

¹³⁾ Zdeněk Šimeček, Institucionální předpoklady studia slovanských jazyků, kultury a dějin, in: Milan KUDĚLKA – Z. ŠIMEČEK – Radoslav VEČERKA, *Česká slavistika* 1, Praha 1995, s. 61).

tiskem až 1932).¹⁴⁾ Objevy *Písně vyšehradské* (1816) i *Rukopisu královédvorského* (1817) byl Dobrovský nadšen, v dodatcích k druhému vydání *Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Literatur* v roce 1818 napsal: „Kdo by po těchto malých ukázkách nezatoužil po výtečném celku, který se vyznačuje lehkostí přednesu, čistotou a správností jazyka, silou a půvabem?“¹⁵⁾

Hana Šmahelová ve sporu o pravost *Rukopisu zelenohorského*, „objeveného“ v listopadu 1818 spatřuje „diskursivní předěl mezi osvícenským rozvrhem myšlení a nacionálním cítěním“¹⁶⁾. Tento *Rukopis* ale J. Dobrovský již razantně odmítl, dokonce začal revidovat své závěry o autenticitě literárních památek středověkých Čech. K vyhocení generačního ideového sváru došlo v roce 1824 kvůli zveřejnění Dobrovského článku *Literarisches Betrug*. V něm domnělou památku slovanského dávnověku označil za „zřejmě podvrženou mazanici“ a za výrobek „několika lehkověrných vřelejších vlastenců“. Původně vědeckou diskusi degradoval v osobní hádku jeden z Dobrovského žáků a v odborné literatuře uváděných rukopisných padělatelů Václav Alois Svoboda (*1791), když jej nařkl z odrodilství a ponížil tvrzením, že i jeden geniální padělatel by znamenal pro český národ více než šířaví hyperkritikové jeho ražení. Proti tomuto nečestnému výpadu se Dobrovský ohradil opět argumenty přísně vědeckými, jeho osvícenské mentalitě vlastní, ale požár se již nedal uhasit.¹⁷⁾ Další z jeho svěřenců, V. Hanka dotčený Dobrovského zesměšňujícími poznámkami k falzifikátorům *Rukopisů*, proti němu anonymně rozpoutal s J. Jungmannem a Josefem Lindou (*1789/1792) štvavou kampaň, jíž se aktivně účastnil anglický bohemista John Bowring (*1792), zkresleně poučený o českých poměrech.¹⁸⁾

Kritérium pravdy mladí intelektuálové upozadovali, místo něj propagovali měřítko umělecké působivosti a krásy; ke kultuře českého národa přistupovali zcela odlišně: minulost nechtěli pouze objektivně zkoumat, kladli si vyšší cíle: v intencích svých idejí ji zživotnit v přítomnosti, aniž by se nutně musela upínat k racionálně ověřitelnému referenčnímu horizontu. J. Dobrovský se tímto romantickým pojetím noetiky nenechal ani v posledních letech svého života zviklat, ba do posledních

¹⁴⁾ M. MACHOVEC, *Josef Dobrovský*, s. 140-143.

¹⁵⁾ Cit. podle Dalibor Dobiáš, Komentář, in: TÝŽ (ed.), *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, Brno 2010, s. 222, tam přehled o dosavadním výzkumu těchto památek, mj. poznámky k recipročnímu vztahu české osvícenské a (pre)romantické literární generace.

¹⁶⁾ Hana ŠMAHELOVÁ, *V síti dějin literatury národního obrození*, Praha 2012, s. 99.

¹⁷⁾ F. Vodička, Josef Dobrovský, in: TÝŽ (ed.), *Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození*, Praha 1960, s. 118.

¹⁸⁾ Pavel Bělina, Já jinak myslím než ostatní, *Dějiny a současnost* 25, 2003, č. 5, s. 4.

okamžiků hájil se vši vehemencí své filosoficko-etické stanovisko, jež se opíralo o fakt pravdy jako takové, ne o účelový potenciál toho či onoho faktu. Svůj výrok z roku 1786: „Požadují svědectví, spolehlivá svědectví – nikoliv možnosti; důkazy – nikoliv deklamace“, jež skálopevně zastával po celou svou vědeckou kariéru, chápal jako nepřekonatelný osobní imperativ. S touto metodologií se hlasatelé nacionálního směru nemohli již z principiálních důvodů ztotožnit; domnělé pra-/staro- a středověké památky pak přijali za autentické, bez skrupulí je zařadili do fondu národního písemnictví a osočovali své oponenty a pochybovače o pravosti slovesných památek z odrodilství či z ledové necitelnosti pro vlastenecké zanícení. Paradoxně k tomu se ale nechali volně inspirovat osvěcenskou generací filologů, která „nabídla svým následovníkům vedle jazykových a dalších inspirací právě i do značné míry idealizovaný obraz dávných Slovanů“. ¹⁹⁾

Názor, jenž se V. A. Svoboda neostýchal veřejně jako jeden z mála, ne-li vůbec jako jediný, tak ostře formulovat, sdíleli i za Dobrovského života další Svobodovi souputníci jako např. František Ladislav Čelakovský (*1799), Josef Vlastimil Kamarýt (*1797), Pavel Josef Šafařík (*1795) aj., byť se z něj vyznávali jen v osobní korespondenci. ²⁰⁾ Obojace se zachoval František Palacký (*1797), jehož Dobrovský zasvěcoval do tajů historické kritiky. Lesk čestné titulatury „*patriarcha*“, kterou mu v roce 1828 udělil se slovy, že jeho „*charakter byl ušlechtilý a povznesený nad jakýkoliv egoismus*“, ²¹⁾ poněkud zmatněl po Dobrovského smrti, když se svěřil, že „*tklivým pocitům, dojetí, zdál se nepřístupným, ačkoliv ne hluboké vážnosti. Sentimentální chování ho nudilo, pro dílo svobodné fantazie měl málo smyslu.*“ ²²⁾ Kupř. i P. J. Šafařík se nechal slyšet, že Dobrovský „*nebyl žádný entuziasta, ale nejchladnější sofista, jakého kdy poznal*“ až deset let po jeho smrti. ²³⁾

Explicitně útočit na Dobrovského ještě za jeho života bylo více méně i vůči představiteli přežitého osvěcenství nanejvýš netaktní, proto se zdá být Svobodův břitký

¹⁹⁾ D. Dobiáš, Komentář, in: TÝŽ (ed.), *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, Brno 2010, s. 225.

²⁰⁾ Dobrovského častovali různými invektivami, kupř. J. V. Kamarýt jej nazývá v dopise Čelakovskému v květnu 1828 „*přepatým diktátorem*“ (cit. podle J. TÁBORSKÝ, *Reformní katolík*, s. 126), nevděčný J. Jungmann „*slavizujícím Němcem*“. Odhodlání mladých charakterizoval Fr. L. Čelakovský v dopise neznámému knězi roku 1828: „*Naši stojí na svém, Dobrovský pořád na ně doráží, aniž my mu ustupujeme.*“ (cit. podle Dalibor Dobiáš, Komentář, in: TÝŽ (ed.), *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, Brno 2010, s. 229)

²¹⁾ Cit. podle M. MACHOVEC, *Josef Dobrovský*, s. 161.

²²⁾ Cit. podle J. TÁBORSKÝ, *Reformní katolík*, s. 127.

²³⁾ Cit. podle J. TÁBORSKÝ, *Reformní katolík*, s. 126.

výpad proti jeho osobě výjimečný, ba atypický. Vymezování se jungmannovské generace vůči té osvěcenské, zosobněné právě Dobrovským, nebylo jakoby skokové, ale spíše postupné, a u jednotlivých jejích představitelů komplikované, jak bude dále demonstrováno. Otázka tedy zní, zda musel spor o autenticitu *Rukopisu zelenohorského* a následně *královédvorského* vyznět a priori u všech představitelů tehdejší literární „omladiny“ ve Svobodův prospěch.

Budu se tedy věnovat usouvztažňování modelu osvěcenského, prezentovaného Dobrovským, a „jungmannovského“ (přičemž jsem si vědom problematiky tohoto označení, jež použil V. Macura pro období vrcholné etapy národního obrození, tj. nultými až čtyřicátými lety 19. st.),²⁴⁾ personifikovaného Svobodovým o něco mladším kolegou, Josefem Frantou Šumavským (*1796), ve své dynamice a procesualnosti. Cílem je ověřit (potvrdit či vyvrátit) výše tradovanou představu o všeobecném odsuzování Dobrovského ze strany generačně mladších kulturních činitelů a tvrzení M. Machovce, jenž „musel konstatovat, že celé půl století po jeho [= Dobrovského] smrti o jeho dílo zájem nebyl“,²⁵⁾ a sice analýzou Frantových slovesných projevů veřejných i soukromých v nejširším slova smyslu, tj. jako „veškeré kulturní aktivity zprostředkované jazykem a fixované písmem“.²⁶⁾

1.2 Argumentum – textové reflexe Dobrovského úmrtí, jejich kontext a poetika

Miloslav Kaňák uvádí mezi prameny ke studiu života Franty Šumavského *Slzy na hrob Dobrovského*, „dojímavou“ elegii sepsanou v Želči na Žatecku potom, co měl dostat z Prahy spěšný list se zprávou o Dobrovského náhlém úmrtí.²⁷⁾

M. Kaňák však chybuje nejméně jednou, když komolí název Frantova údajného básnického opusu – vyšel totiž pod názvem *Slza na hrob Dobrovského v Rozličnostech Pražských novin*.²⁸⁾ V nich byly u téže příležitosti do března 1829 otiskovány další oslavné texty. Toto periodikum, ať je to sebevíc překvapující, redigoval až do jara 1830 Josef Linda, další z aspirantů na autorství rukopisných padělků a jeden z Dobrovského

²⁴⁾ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 5-12.

²⁵⁾ M. MACHOVEC, *Josef Dobrovský*, s. 161.

²⁶⁾ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 61.

²⁷⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 51, 266.

²⁸⁾ *Rozličnosti Pražských novin*, 4/1829, č. 7, s. 1.

úhlavních oponentů.²⁹⁾ Tehdy se ještě tato svébytná beletristická příloha jediných českojazyčných novin těšila čtenářské oblibě, ale poté, co J. Linda onemocněl a nahradil jej na postu redaktora František Jan Tomsa, zvolna upadala.³⁰⁾ Novákovo odvážné tvrzení, že v tomto listu J. Linda „*shromáždil vynikající spisovatele romantické*“ (ve smyslu „*starší romantiky*“ jako ideové náplně české literatury v 30.-50. let 19. století),³¹⁾ zmírňuje Lenka Kusáková soupisem příspěvovatelů, mezi nimiž dominovali starší autoři (z význačnějších pouze Ján Kollár a Antonín Marek, z méně známých např. Josef František Kocián Peckovský, manželé Jan Alois Sudislav a Magdaléna Dobromila Rettigová, František Alexandr Rokos ad.), mladších (Jan Pravoslav Koubek, Josef Kajetán Tyl aj.) bylo poskrovnu.³²⁾

Pro tento periodický list sepsal **Josef Věnceslav Vlasák** (*1802) (č. 19, s. 3-6, 5. 3. 1829) **Dobrovského biografii**, resp. životopisnou mozaiku, teleologicky sestavenou z vhodných kamínků, které by tolik nerozčeřily již rozbouřenou kulturní hladinu. V obraze „*důstojného pána*“ (tamtéž s. 3) pod rozevlátým vylíčením jeho výprav do Švédska, Ruska a po německých zemích, díky nimž „*máme za mnohý literární plod co děkovati*“ (s. 5), neúměrně rozepsaným vzhledem k Dobrovského dalšími životními etapám, blednou faktografické informace z Dobrovského posledních let. Cituje dopis „*slzícího*“ Dominika Františka Kynského (*1777) V. Hankovi ze 7. ledna 1829, jenž ho zevrubně informuje o posledních dvou dnech Dobrovského života a náhlém skonu slovy, že „*Čechy, Slovensko ztratily [...] okrasu svou*“, přičemž ho charakterizuje jako „*důstojného pána*“, který „*mírně soudil o svých zemřelých odpůrcích, ruky podával živým, pravdy hájiti mnil, bylby i oblíbení potměšilci ji vzdorovali*“ (s. 5). Navozuje tak dojem spořádaných a bezkonfliktních generačních poměrů, který je přesto náhle narušen mlhavými poznámenáními, že „*jako však všickni výteční mužové, také Dobrovský měl zjevně i tajné nepřátele. Pro jeho však dobrotu srdce neopovážil se nikdo jemu zoumyslně ublížiti*“, a pro nezasvěceného čtenáře hádankou, pro jiné však narážkou na dobře známou záležitost: Dobrovský, když se dočetl „*jakés urážky v*

²⁹⁾ L. Kusáková, Josef Linda, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury 2/II K-L*, Praha 1993, zde s. 1185.

³⁰⁾ L. Kusáková, Rozličnosti Pražských novin, in: Jiří OPELÍK (ed.), *Lexikon české literatury 3/II P-Ř*, Praha 2000, zde s. 1296; též, *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830-1850)*, Praha 2012, s. 25-26.

³¹⁾ J. V. NOVÁK – A. NOVÁK, *Přehledné dějiny literatury české*, s. 274.

³²⁾ L. KUSÁKOVÁ, *Literární kultura*, s. 25.

anglických listech“³³⁾ a poznal, „že to z Prahy zasláno býti muselo, psal V. Hankovi [...]: Když jsem byv malý chlapec do Německého Brodu do školy chodil, tejrali mne čeští uličníci, a všelikou zlomyslnost na mne svedli atd.“ (s. 5-6). Zdá se, že V. Hanka jako jeden z předních členů nové generace tu vystupuje ve dvou protichůdných rolích, a sice jako v pozici Dobrovského přítele, jehož „péčí oba tito spisové [Tristrám veliký rek a Tandarias a panna Floribella velmi krásná – D. F.] vyšli v roce 1820“ (s. 4), člověka, jenž jako první z mimobrněnských dostává zprávu o Dobrovského smrti, ale jemuž je také určen Dobrovského bonmot. Otázkou však je, zda byl i J. V. Vlasák do sporu mezi Dobrovským a Hankovými kolegy zasvěcen; byl-li, nesdílel však všechna stanoviska svého vrstevníka – taktně mlčí o rozepři, která byla sice vedena potají, ale naráží na ni a korunuje ji neskrývaným ostnem.

Verše rozvíjené tématem Dobrovského smrti se v *Rozličnostech* seskupily do několika básní jako volný řetězec vznešených elegií a ód. Nesou názvy: **Bohužel!** **Bohužel!** (tamtéž, č. 5, s. 1-2, 15. 1. 1829, pro přehlednost označována jako [1]), již složil a opatřil podrobným poznámkovým komentářem blučinský farář **Václav Michal Pešina rytíř z Čechorodu** (*1782), již zmíněná *Slza na hrob Dobrovského*, dále **Oda na smrt Dobrovského** (č. 11, s. 2, 5. 2. 1829, označována jako [2]) od **Josefa Vojtěcha Sedláčka** (*1785), **Kvítko na hrob Dobrovského** (č. 13, s. 1, 12. 2. 1829, označována jako [3]) od **Terezie Lichtenberkové** a **Vzpomenutí na smrt J. Dobrovského** (č. 15, s. 2, 19. 2. 1829, označována jako [4]) od **J. M. K..ka**, neznámého českobudějovického vlastence.³⁴⁾ Společensky determinovaný impuls jejich zrodu a data publikování (v rozmezí 1-6 týdnů po Dobrovského skonu) dosvědčují spontánnost a aktuálnost tohoto typu poezie, jež označuje genologie zastřešujícím pojmem příležitostná poezie. Aplikují-li se zjištění, ke kterým došel Peter Mráz rozbořem tohoto žánrového druhu na materiálu slovenské produkce,³⁵⁾ může se nám vyjevit „špecifická literárna komunikácia“ čili „súveký model literárnej komunikácie“ v české literatuře na konci druhého decennia předminulého věku.³⁶⁾ Centrálním textem se stane pro tento okamžik ona *Slza na hrob Dobrovského*, jež bude slohovětypologicky charakterizována komparací synchronní, tj. s výše vypsáním výčtem epicedií, a diachronní, s textem

³³⁾ Bowringova invektiva zněla: „Vše, co Dobrovský píše, svědčí o jeho vysoké učenosti, ač kritické a filosofické zásluhy jeho sotva stojí na rovní jeho vedení.“

³⁴⁾ L. Kusáková, *Rozličnosti*, in: J. OPELÍK (ed.), *Lexikon české literatury 3/II P-Ř*, s. 1297, uvádí monogram J. M. K. mezi nedešifrovanými.

³⁵⁾ K tomu více Peter MRÁZ, *Poetika príležitostnej poézie Bohuslava Tablica a Jána Hollého*, Bratislava 2010.

³⁶⁾ Tamtéž, s. 7.

starším (Vojtěch Nejedlý: *Na smrt Františka Faustýna Procházky*, 1814³⁷) i pozdějšími (Karel Hynek Mácha: *Zpěv u hrobu p. Josefa Jungmanna mladšího*, 1833³⁸) a dalšími třemi básněmi k příležitosti Jungmannovy smrti).

Epicedium *Slza na hrob Dobrovského* je uvozeno antickým citátem, který sám o sobě již implikuje klasicistní ideál antické dokonalosti, jenž chtěli doboví autoři alespoň po formální stránce naplnit.

Omnes eodem cogimur; omnium

Versatur urna serius ocius

Sors exitura, et nos in aeternum

*Exilium impositura cymbae.*³⁹)

Antické látky pronikaly do vědomí budoucích spisovatelů, byly jimi osvojovány při hodinách latinského jazyka na humanitních gymnáziích,⁴⁰) a staly se tak každodenností evropského vzdělance, a proto se doslova vnucovaly svou poetikou či tématem k novému zpracování, jež však mohlo nabýt v odlišném kontextu jiné konotace. Uvedený Horatiův citát symbolizuje fatálnost a neodvratnost lidského osudu, ale na rozdíl od romantické estetiky potlačuje individuálně existenciální rozměr smrti. Časoměrný pretext by také měl anticipovat prozódii celé následující básně, ale ta je psána v sylabotónii, veršem daktylo-trochejským, v pravidelném rýmovém schématu. Z těchto a dalších důvodů je nutné celý text ve své celistvosti a v kontextu dalších textů rozebrat, aby vyzněl jeho uměleckošlohový náboj.

³⁷) Antonín Jaroslav PUCHMAJER (ed.), *Nové básně*, sv. 5, Praha 1814, s. 68-74.

³⁸) Karel JANSKÝ (ed.), *Spisy Karla Hynka Máchy I. Básně a dramatické zlomky*, Praha 1959, s. 196.

³⁹) Jde o závěrečnou tzv. alkajskou strofu (*Carmina*, II, 3 od Quinta Horatia Flacca), již znal každý absolvent dobové gymnázia. Překlad pořídil za laskavého přispění MUDr. Ludmily Nové Michal Tejček (autor mu tímto srdečně děkuje): *Všechny nás to žene na stejné místo, dříve či později se s každým obrátí osudí, vypadne los a naloží nás na [rozuměj Cháronův – pozn. M. T.] člun do věčného vyhnanství.*

⁴⁰) Např. Franta Šumavský navštěvoval na benediktinském gymnáziu v Klatovech po celou dobu svých studií (1814-1819) povinný latinský jazyk (*Lateinische Sprache und Styl*), kde se učil zvládat časomíru napodobováním básnických forem klasických autorů, nejčastěji Horatia nebo Vergilia, nebo zpočátku metodou tzv. rozlámaných veršů, „*které pan profesor tak schválně pokazí, že přestanou být verši, tj. pořádek slov, jaký ve verši, se zamění, a takový zkažený nebo rozlámaný verš musí student zase v pořádek uvést, aby dokázal poetickou abecedu.*“ (viz Josef BISKUP – Karel POLÁK (edd.), *Josef Franta Šumavský, Mé mládí*, Klatovy 1940, cit. podle M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1965, zvl. 5. kapitola *Carmina fracta*, s. 37-39).

„Zpráva smutku a žalosti“ produkuje fikční svět, v němž reflektovanou událost zvěstovává havran, jenž se „nad Vltavou vznáší, / Přiletěv z odlehlé dalekosti“, aby informaci přinesl až k šumavskému pohoří. Lyrický subjekt je uváděn ze stavu tázání se (verše uvozené tázacími zájmeny „proč“ a „jaký“) přes bédování až do stavu útrpného povzdechu. V druhé strofě je pocit smutku upevňován a variován jednak imperativy sloves s citovým či dynamickým nábojem („lkej(te)“, „proměňte“ a „zněte“) a jednak provazcem klimaxů do emocionálnějších rozpoložení („Kamo patřím, všudy slzy kanou, / Srdce povzdychuje stísněné“). Dobrovského smrt je přirovnávána „lodi pozbavené vesel“, „hlavě Čechů“, která „do hrobu klesla“, kdy „zašlo Slunce“ a „smrt vzala poklad veledrahý“ a „syna vlasti“. Útrpné hoře nechává subjekt prostupovat i neživými entitami („Lkejte hory, doly kolem Prahy!“), i vně české kotliny („Kdekoliv se zvuk Slovanský jeví, / Od Uralu až za Jizeru: / Zastři, Slávo! rouchem svoje líce“), aby sláva světoznámého Čecha vyústila ve své absolutní (geografické) hodnotě („Jméno Jeho oslaví se všude“). Zvláštní proto je, že v přírodě se sám cit neprobouzí (jak je běžné v pracích vyvrátěného romantismu), zármutek je jí vnucen, tedy teprve básnický subjekt na ni přenáší vlastní sentimentální zaujetí pro onu záležitost. Jako by se přírodě, klasicismem opomíjenému emblému, vsugerovaly lidské pocity – člověk ji diriguje, aby se v ní rozprostřelo jeho lidství a všechny pocity s ním spojené.

Smutek se rozšiřuje i horizontálně, otevírá v geografickém slova smyslu nový prostor („Od Uralu až za Jizeru“), jemuž tu vévodí Kollárova bohyně Sláva jako personifikace slovanského národa a jenž je v třetí sloce obohacen o druhý rozměr času a věčnosti („věčně bude / Ve paměti všech Slovanů žítí“). Fikčním postupem tak záměrně pokřivuje Dobrovského odmítavé stanovisko k paušalizujícímu kultu slovanství, jež zastával v obdobích duševního zdraví; byť v ataku psychózy souzněl s Herderovými náhledy: prorokoval slovanské sbratření a Slovanům přidělil vůdčí úlohu v „třetím věku lidstva“. ⁴¹⁾ Slovanský aspekt je zdůrazňován až mytickou kumulací slov (i domněle) příbuzných: „zvuk Slovanský“, „Sláva“, „v paměti všech Slovanů“, „oslaví“ a „věnce slávy“, ⁴²⁾ jež v dobové etymologii kolovala, srov. Kollárův paronomastický verš z roku 1832: „slavme slavně slávu Slávův slavných!“ ⁴³⁾ Mezi Dobrovského a Kollárovou

⁴¹⁾ M. MACHOVEC, *Josef Dobrovský*, s. 153-154.

⁴²⁾ Podobný symbolický význam mělo hledání mýtického slova v označení samotného hnutí, národní obrození – budí – buduje – budoucí mládež – budoucnost – Budeč (V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 79-101).

⁴³⁾ Jan JAKUBEC (ed.), *Jan Kollár, Slávy dcera*, Praha 1903, s. 173, 2. oddíl, sonet 88, verš 4. a 8.

protichůdnou ideologií⁴⁴) nevzniká ostrý předěl; mrtvý je intertextuálním postupem inkorporován do pomyslného (pan)slovanského pantheonu i vnějšími faktory, které jen potvrzují Dobrovského ryzí slovanský původ a jeho zásluhy o slovanství: „*Zplodilo Tě lůno hrdé Tatry; / V Čechách pověst Tvoje vyrůstala; [...] Sestra Morava Tě pochovala*“, přesto je poslední obraz básníkovy přání „*nad hrobem Tvým lkáti, / a jej skropit slzou vděčnosti*“ zúžen na výsostný český prostor: „*v celé vlasti české povídati / Zásluhy Tvé, a Tvé vlastnosti! – / Oplač, vlasti! Oplač Syna svého!*“ ještě v intencích bohemismu, neboť se neobrací k národnímu společenství, nýbrž geografickému celku. Přesto v jiných verších přiléhá ke kosmopolitnímu slovanství, jež se v podobě pohanské bohyně Slávy snoubí s křesťanským (a v úvodním citátu i s antickým) pohledem na posmrtný život:

*Země studená jen popel chová,
Duch se vznesl v nebes výšiny;
Kde Mu opět vzejde záře nová
Nad oblohou v Uměn svatyni:
Tam zrak Jeho bystrý bude dále
Jasnou pravdu zírat neustále.*

Můžeme tu hovořit ještě o dozvuku baroka, z něhož se vytratila barvitě kontrastní přeexponovanost a zůstal jen obecný princip disproporce těla („*popel*“) a duše („*duch*“), přízemnosti a transcendentna? Nejde o kliše, jež by zdůrazňovalo dobovou diskursivitu, nebo další důkaz umné mystifikace Dobrovského, jehož zrak „*bystrý bude dále jasnou pravdu zírat neustále*“, kollárovskou „pravdu“ o slovanství, kterou za svého života vlastně nezřel a kterou zastává až ve světě posmrtném, fikčním.

Další poezie psaná ku příležitosti Dobrovského skonu zachovává vesměs tutéž kompozici: V. M. Pešina z Čechorodu [1] zdůrazňuje Dobrovského slovanství; T.

⁴⁴) J. Dobrovský odmítal Kollárovo osobité vysvětlení jména „Slovan“ ze slova „sláva“, vědecký spor o původ tohoto slova mezi těmi, kteří horovali pro „slovo“, „člověka“ nebo „bohyni Slávu“ se přenesl i na uměleckou roveň, srov. V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 18, kde cituje Kollárovo stanovisko: „*Zvláště z básnického ohledu má Sláva pro nás vysokou cenu. Stojím Vám předkem za to, že slovistové aneb človakistové nikdy nebudou míti národní epos z této vidky zplozené aneb s ní spletené, nikdy nebudou míti Sloviadu aneb Slovianiadu, což už samo v sobě nepoeticky v uši zní [...] Na půdě Slávy může se epos, drama atd. výborně stavěti*“ – vědu supluje umění: symptomatická je v této při Jungmannova konstatace, že „*Kollár třeba se mýlil, jest vždy pěkné a plno učenosti a ducha jeho*“ (cit. tamtéž).

Lichtenberková [3] Dobrovského vlastenectví: „*Ním se v potomstvu k ní [= k vlasti] láska zdmula, / Nímž i cizinec ji ctí a zná*“, přičemž zcela absentuje slovanský rozměr; J. V. Sedláček [2] i J. M. K. [4] pak zdůrazňují jednak slovanství, tak i jeho přínos pro následující generaci buditelů: „*V jeho spisech věčně kochat budou se a bavit*“ ti, „*kteří vroucně pracují pro vlast, pro jazyk*“ [2], „*Mrtvol drahý prachu odevzdaný / Může snadno vyjít z paměti: / Vlastenců však v prsou věrných vděčně / Bude Jeho památník stát věčně*“ [4].

V dalších básních se objevují básnické topoi, podobné či téměř totožné s obraty v *Slze na hrob Dobrovského*:

(1) Rekvizitami smutku jsou rouška („*rouškou žalu se přioděj*“ [1], „*zastři rouškou smutku tvář svou*“ [2]), slza („*tečte slzy!*“ [2], „*slzou kropit kvítky hrobu jeho*“ [3], „*máčejí slze vaše líce*“ [4]) a srdce („*smrt jeho pohne srdcem*“ [2]), jež probouzí city („*žalost cítí všechna Čechie*“ [3]);

(2) Dobrovského úmrtí je buď metaforizováno úkazy kosmickými a světelnými („*hvězda Čechie nejskvělejší s nebe tvého spadla!*“ [1], „*zhasla tato slavná Čechův svíce*“ [2], „*zašla hvězda*“ [3], „*zašlo Slunce*“ [3]) a přírodními („*krásný život hbitě mrazem ledna zvad*“ [2]), jako fatalita („*hlava Slávu klesla pod jhem Osudova kázu*“ [2]) i za pomoci křesťanských motivů („*usnul v Pánu*“ [1]), nebo eufemisticky věcněji konstatováno („*odchod vznešeného kmeta*“, „*není Dobrovského více*“ [2], „*náš český Nestor, ach! již nežije*“ [2], „*leží v hrobě*“ [2]).

(3) Dobrovský je oceňován jako národní křisitel („*ten jenž vzkřísil život Čechů*“ [2], „*na oltář jí vroucně obět' dával*“ [3]), vlastenec („*oslavoval vlasti*“ [1], „*jenž oslavil vlast svou*“ [2], „*k Čechům svůj cit přiložil*“ [3], „*vlast drahocennou oslavil*“ [4]), spisovatel („*v jeho spisech věčně kochat*“ [2]), propagátor slovanství („*umřel v středu Slávie / v srdci krajín, v kterých věhlasně účinkoval*“ [1], „*ten jenž cítil vroucí lásku pro Slávii v sobě*“ [2], „*naučil Slávů ctíti*“ [4]) a sám Slovan [2];

(4) Prostor truchlení je geograficky vymezen buď pouze českými zeměmi („*žalost cítí všechna Čechie*“ [3]), nebo širým slovanským světem („*zavzni troubo smutku k Tátrám, k Haemu, ke Kaukazu, Od Labe až k Dvíně, od Balticka k Adrii*“ [2], „*smrt jeho pohne srdcem slovanského světa, / Želet bude Krakov, Varšava i Petrohrad*“ [2], „*žely, které se ze Tátran zňaly, // Až tam na fincké zábřezí; / Ode toku, z něhož slunce zoře / Vstoupá, až do západního moře, / Všechny jímá trudnost pomezí.*“ [4]), jenž bývá nazýván Slávií („*Slávie, v nejtrpčí hoře uvržená, roušku žalu se přioděj*“ [1], „*cítil vroucí lásku pro Slávii v sobě*“ [2]), výjimečně je personifikován její dcerou [2]. Záměrně bývá

zdůrazňována Dobrovského rodná uherská země jako aspekt, který se na jeho národnostním cítění nijak nepodílel, protože to je určováno jinými než vnějšími faktory: „Umřel v středu Slávie [...] / Rodem z Uher, v důstojnosti umístěn v Moravě, / kvetl a zářil v Čechách, / [...] veden duchem božím zase do Moravy, do srdce Čechoslávie“ [1], „Matka česká ač jej nezrodila: / K Čechům přece svůj cit přiložil [podtrhl D. F.]; Jej i česká Umka políbila, / A on jí jen pracoval a žil“ [3]). Anticipuje se tak Kollárův verš, že „pravou vlast jen v srdci nosíme“.⁴⁵⁾

(5) Dobrovský je posmrtně metamorfován v „hvězdu na nebi“ [1], zbožštěn („*duch však nade hrobem žítí bude*“ [3]) nebo se předvídá jeho zmrtvýchvstání v intencích národního vzkříšení („*z prachu vezme vznik*“ [2], „*Nuž mu přejte slzu soutrpnosti, / [...] Neb i s ní se vrátí stará slast. / Ach kéž často mužové povstanou*“ [4]).

Tento básnický instrumentář obsahuje konvenční figury, tropy, ba obraty zděděné po starších textech, srov. incipitové strofy z básně **Na smrt Františka Faustýna Procházky** od **Vojtěcha Nejedlého** z roku **1814**:

*Co to vidím? Čela zakalená,
Ruce spaté, oči slzíci?
O má vlasti! proč co opuštěná
Vdova kloníš hlavu truchlíci?*

*Proč jak drahé perle slzy rosíš,
Tváři zkormoucené zakrýváš?
Řekni, pro koho to smutek rosíš?
Na tisíce slzí vylíváš?*

Osobnost Františka Faustýna Procházky (1749-1809) disponuje týmiž vlastnostmi jako Dobrovský – je adorován jako „*hvězda jitřní mezi učenými*“, jeho smrt je připodobněna stavu, kdy „*zhaslo světlo, jak květ zašla naše / Rozkoš, vlasti sláva, přátel čest, / Čestino a učenosti! Vaše / Duše živých již v hrobě jest*“, ale je také charakterizován jako „*přítel skromnosti*“, „*bystrý mudřec*“, který „*okemli kam střelil, zakalený / Jedem blud co pára zahynul*“, „*nabral moudrost z studnice*“ antických myslitelů a „*krásnou řečí sladé pravdu jistou / Čistil kalný rozum mládenci*“, tedy

⁴⁵⁾ J. JAKUBEC (ed.), *J. Kollár, Slávy dcera*, s. 197, 2. oddíl, sonet 124.

epitety oslavující osvícenskou racionalitu coby nástupkyni antického humanismu a odpůrkyni barokního tmářství. Klasicistní poetika brzdí citovou senzibilitu: cit se tu projevuje v křesťanském pojetí lásky jako charitas („*Láska k bližnímu se denně množí, / Na níž Kristus víru založil*“), srdce, jindy katalyzátor emotivního vzplanutí, je spjato výslovně jen s osobnostní složkou morální („*Zásluhy své světu vypravuje, / Ctnosti pevně v srdce zaryvá*“), subjektivismus je výrazně popírán („*k žádné straně srdce neklonil* [podtrhl D. F.]“). Strnulá faktografičnost a osvícenský chlad je pouze minimálně vyvažován eschatologickou kontemplací barokního přístřihu:

*Co jest člověk? Okamžením mroucí?
Dnes si zlaté mosty stavíme,
Krokem obrovým se kašem jdoucí,
Zejtra na hřbitově ležíme!*

a v konečných slokách obrazem, v němž se rokoková hravost spíná s převažujícím osvícenským diskursem: „*Kde jsi miláčku můj vyvolený? [...] Již mne nepotěší zkormoucené / Slova sladce tekoucí co med; / Kráso společnosti osvícené! / Oko zkostlo, srdce tvé jest led.*“

Máchova příležitostná báseň *Zpěv u hrobu p. Josefa Jungmanna mladšího*, vytvořená o necelých 20 let později než Nejedlého epicedium a dokonce pouze o 4 roky později než série ód a elegií na J. Dobrovského, je vystavěna na základě zcela rozdílné poetiky, zbavené řečnických příkras a úsilí o klasicistní ideál formální i obsahový, bránící osobitosti básnického výrazu:

*Tvá pout' je skončená,
Ustláno lůžko tvé;
Umdlelý, zhaslý zrak
Zvonu zvuk v bezsenné spání zve, –
Nad tajný temný klín
Noc pustá prostře stín;
Však jednou jasný den,
Vzbuzený slunce mocí,
Tvůj snad zaplaší sen
A z hrobových tě zvolá nocí
V světla stín!*

K. H. Mácha (*1810) tu naplno těžší z potenciálu, jenž mu nabízela dobová úroveň češtiny, aby vytvořil originální epicedium, vymknuté z kloubů dobové žánrové poetiky. Povyšuje příležitostnou poezii z konvenčnosti na legitimní projev autonomního básnického nitra, život Josefa Jungmanna ml. (neboli Josefa Josefoviče Jungmanna, *1801) je mu vhodnou stafází, na níž vykreslil prizmatem romantického rozervanectví osud člověka-poutníka.

K úmrtí Josefa Jungmanna ml., mladého talentovaného literáta,⁴⁶⁾ v roce **1833** vyšly přinejmenším tři soustrastné básně – Jakub Malý (*1811): *Na smrt nezapomenutelného p. Jos. Jungmanna mladšího* (Květy české 1, 1834, č. 2, s. 1, 9.1.1834, jako [7]), Václav Jaromír Pícek (*1812): *Citové žalosti nad smrtí Josefa Jungmanna mladšího* (Květy české 1, 1834, č. 3, s. 21, 16.1.1834, jako [8]) a **Jan Slavomír Tomíček** (*1806): *Na hrobě přítele Josefa Josefoviče Jungmanna* (Česká včela 1, 1834, č. 3, s. 1, 21.1.1834, jako [9]). V nich se uvolňuje zpovědní intimita, ve větší míře než u výše uvedených textů staršího data. Častěji se operuje se slovy příznakově senzitivními, ba celými takto rozvrženými verši a slokami, jež ozvláštňují klasickou formu ódy či elegie. Posmrtný život „drahé vlasti syna mileného“ [7], „přítele“ [7, 9], „zbožného mládce“ [8] je vylíčen zejména v Tomíčkově textu v příkladném duchu křesťanské eschatologie jako „sídlo duchů v výšinách“, v němž mrtvý „rájské pije něhy“ a kde se mu dostává dalších výhod; je mu však odpírán kontakt s pozemským světem (*Ani slunéčko to, co se skvěje / Jdoucí od nás rychle v nížiny; / Aniž ono do těch krajů spěje, / Kde jsou věčnokvěté lučiny. [...] „Ach, vždyt pozemského nic tam nejde, / Kde jsou duchův říše staveny*). Nakonec po všelijakém promýšlení básnický subjekt vyzrává nad nepropustností nadpozemského duchovna až pronikavostí myšlenek a „vroucného“ citu, které mu umožní být s mrtvým v každodenním kontaktu a hovořit s ním o vlasti, jež je i rýmově připodobněna ke slasti.

Motivicky pojal **J. V. Pícek** totéž téma v romantické opulentnosti. Ve svém epicediu *Citové žalosti nad smrtí Josefa Jungmann mladšího* zbožštil oplakávaného literáta-křisitele v novodobého hrdinu kontrastivně-konfrontačním postupem k obrazu antického héra (*„plavec při zocení Dioskurů / Vítanějších slastí nečije“*, *„Nezápolit sices vrahy v seči, / Neb jej osud neodkázal k meči, / Láskou k umkám byltě opojen. / V jejich svatyni on bdíval s péčí, / Jejich ku stráží jsa připojen; / Ostříhalt' on Palladium slavné, / Jemuž zkázou hrozí doby dávné.“*) Jungmannův život je tu představen jako

⁴⁶⁾ Mojžíř Otruba, Josef Josefovič Jungmann, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury 2/I H-J*, Praha 1993, s. 586-587.

vzorná, neúnavná buditelská práce, jenž tkví ve verbálním činu.⁴⁷⁾ Celý text se opírá o silně emocionální výrazivo, užívané v romantické estetice, srov. závěr:

*Nestyďte se, že vám potokové
Slzí smáčejí ctný ruměnec!
Hodent' bolesti je denně nové
Zesnulý ten vlasti milenec.
Rcete dnes i po budoucí dobu:
„Spočiň, blaho české, v chladném hrobu!“*

ale i o totéž lexikum jako v příležitostné poezii složené k Dobrovskému úmrtí – Jungmann je „*Slávův ozdoba*“, ale přibývá příměr k „*Lumírovi*“ (postavě z *Rukopisu královédvorského*), nad jehož úmrtí lká celá česká země a nad jehož životem „*jásala již šírá Slávie*“.

Představíme-li si výše uvedené texty na časové úsečce (1814 = V. Nejedlý: *Na smrt Františka Faustýna Procházky* → 1829 = série epicedií, zvl. *Slza na hrob Dobrovského* → 1834 = série epicedií, zvl. J. V. Pícek: *Citové žalosti nad smrtí Josefa Jungmanna mladšího*, K. H. Mácha: *Zpěv u hrobu p. Josefa Jungmanna mladšího*) a srovnáme-li jejich poetiku, dojdeme k překvapivým závěrům. Centrální text, tj. *Slza na hrob Dobrovského*, je vybudován podle klasické formy elegie jako jeho text předchozí, texty soudobé, ale nikoliv již text následný, a potvrzuje tak určitá pravidla, jimiž byla příležitostná poezie determinována. Tento řád nabízel tvůrce takového typu poezie víceméně uzavřenou paletu názorů a topoi (viz výše), s nimiž by se společnost mohla ztotožnit. Avšak básník s nimi může do určité míry volně nakládat a eklekticky je spájet v konkrétní poezii. Subjektivismus je sice danou schematičností a normou potlačován, ale prodírá se na chronologické úsečce čím dál tím znatelněji na povrch. J. V. Pícek klasickou formu ještě akceptuje, vyplňuje ji však rozvinutou romantickou materií, zato K. H. Mácha ji vědomě rozbíjí svou osobitou estetikou, z českých umělců oné doby nejryzeji romantickou.

Slza na hrob Dobrovského využívá dobovou poetiku eklekticky: klasicistní formu narušuje prohlubováním emotivnosti textu jako celku a transponuje ji do geografické horizontály i přírodní vertikály, ale zároveň se přidrzuje obrazů

⁴⁷⁾ O této taktice více na příkladu sakralizace Františka Jaromíra Rubeše V. MACURA, *Český sen*, Praha 1998, s. 97-106 (kap. *Sen o Lakedaimonských*).

křesťanských, resp. barokních, v nichž zásluhy mrtvého nebudou zapomenuty a budou odměněny na nebesích. Na poetice textu se podílejí jednotlivé diskursy, je to jejich zajímavý amalgám, produkt dobové literární komunikace, uměleckoslohového synkretismu. J. Dobrovský, ať bytostním založením osvícenec, je skrze tuto báseň a umnou mystifikaci a mytizaci vřazen do diskursu romantického; rozdíl mezi oběma diskursy jsou setřeny, aby mohl být J. Dobrovský a jeho dílo uchváčeny pro jungmannovskou kulturu. Závěr této hypotézy by mělo potvrdit autorství *Slzy na hrob Dobrovského*, jež by mělo příslušet jednomu ze sympatizantů nové kultury či přímo jeho přímých účastníků a zároveň vděčnému obdivovateli Dobrovského. Jak již bylo řečeno, M. Kaňák tento text od J. V. F. přisoudil J. Frantovi Šumavskému v jeho biografii, odkud byla tato informace s určitou nedůsledností převzata do *Lexikonu české literatury*⁴⁸⁾ i jinam.⁴⁹⁾ Frantův životopisec pak traktuje národněobrozenské klima i na dokladu této, na první pohled malicherné informace. Ve skutečnosti jde o závažný moment, Frantův veřejný debut, kterým by se přihlásil k tomu či onomu literárnímu kódu. Pro Kaňákovu zjištění můžeme uvést hned několik podpírajících argumentů:

(1) Monogram J. V. F. může zkracovat Frantovo pseudonymum Josef Vrantevič / Vladomil / Vladislav, která užíval až do roku 1840, kdy se ve vydání *Libušina soudu* přihlásil přídomkem Šumavský ke svému rodnému kraji.

(2) J. Frantu Šumavského označuje jeho první životopisec, synovec Josef Rank, za přispěvatele do *Rozličností Pražských novin*,⁵⁰⁾ mezi přispěvateli je uváděn i v syntéze *Literatura česká devatenáctého století*,⁵¹⁾ ale pokaždé bez uvedení názvu konkrétního literárního počínu.

(3) J. Dobrovského a J. Frantu Šumavského pojila tatáž vřelá láska k pošumavské krajině. Osobně se měli seznámit již o letních prázdninách asi v roce 1820 na zámku Lázeň u Chudenic na Klatovsku, kde Dobrovský využíval mezi lety 1817-1828 velkorysého pohostinství uvědomělého šlechtice, Evžena I. Karla Černína z Chudenic.⁵²⁾ Tam J. Franta Šumavský s ochotníky uspořádal v českém jazyce

⁴⁸⁾ Květa Homolová – Mojmír Otruba, Josef Franta Šumavský, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury* 1 A-G, zde s. 738, respektují Kaňákovu zjištění, zatímco L. Kusáková, *Rozličnosti*, in: J. OPELÍK (ed.), *Lexikon* 3/II, udává monogram F. J. V. jako dosud nerozluštěný.

⁴⁹⁾ David FRANTA, *Literární Poleň*, Klatovy 2010, s. 7.

⁵⁰⁾ Josef RANK, Josef Franta Šumavský. Nákras životopisný, *Pražské noviny* 34, 1858, č. 8, s. 2.

⁵¹⁾ Josef Hanuš, Josef Linda, in: TÝŽ – Jan JAKUBEC – Jan MÁCHAL – Emil SMETÁNKA – Jaroslav VLČEK, *Literatura česká devatenáctého století* I. *Od Dobrovského k Jungmannově škole básnické*, Praha 1902, s. 795, Franta Šumavský pod pseudonymem J. V. Franta

⁵²⁾ O pobytu Dobrovského na Chudenicku a Poleňsku František TEPLÝ, *J. Dobrovský v Chudenicích*, Klatovy nedat., Karel HOSTAŠ – K. POLÁK, *Josef Dobrovský v lidové tradici*,

divadelní představení a měl „*tehdy prý po letmém seznámení navázat s pa[t]riarchou naší slavistiky občasně bližší styky, takže můžeme s určitou dávkou pravděpodobně říci, že to mohl býti vedle Čelakovského, Hanky a Jungmanna také i J. Dobrovský, jenž Frantu získal pro slovanskou filologii a snad ho uváděl před samým koncem svého života do základů studia slovanských jazyků.*“⁵³) Jako studenta filosofické fakulty ho omrzely povinné přednášky a „*tehdy právě našel si cestu k návštěvám do bytu Dobrovského, jenž se mu stával ‚rádcem ve věcech jazykozpytných nad jiné povoláním‘*“.⁵⁴) U něho měl také studovat někdy okolo roku 1826 církevní slovanštinu.⁵⁵) Protože však M. Kaňák neopatřil svou knihu poznámkovým aparátem, lze stěžít tyto informace ověřit, sama jejich formulace však vyznívá spíše než jako podložená fakta jako teorie a spekulace.

(4) Třetí verš z první sloky onoho epicedia může být traktován jako hrdá manifestace autorova šumavského původu, avšak indicie hledané ve fikčním světě literatury nemusejí být vždy relevantní:

*Proč se havran nad Vltavou vznáší,
Přiletěv z odlehlé dalekosti;
Jakou zprávu k Šumavě přináší? –
Ach to zpráva smutku a žalosti!*

Kaňákovo tvzení však nahlodávají závažné, protichůdné argumenty:

- (1) V soupisu osobního fondu J. Franty Šumavského, uloženého v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, není uveden autograf *Slzy na hrob Dobrovského*.
- (2) Ve Frantových pamětech z roku 1856, vydaných až v roce 1940, chybí jakýkoliv údaj vztahující se k J. Dobrovskému.

Klatovy 1937, Václav RYNEŠ, Josef Dobrovský a český jihozápad, *Acta regionalia*, 1969, sv. 2, s. 163-175; J. TÁBORSKÝ, *Reformní katolík Josef Dobrovský*, Brno 2007, s. 123-125; Dobrovského itinerář, zvláště pečlivý pro období 1820-1828, resp. 1829 vypracoval K. POLÁK (Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, Osobní fond Karla Poláka, složka *Josef Dobrovský I-III*). Tyto pasáže jsou abstrahovány z David FRANTA, *Literární Poleň*, Klatovy 2010.

⁵³) M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 27.

⁵⁴) Tamtéž, s. 29.

⁵⁵) Tamtéž, s. 42.

(3) Napsal-li opravdu J. Franta Šumavský ono epicedium pod monogramem F. J. V., proč mezi jeho dalšími příspěvky není uváděna báseň *Na hřbitově (Rozličnosti Pražských novin* 5, 1829, č. 9, s. 8), jež je také podepsaná touž zkratkou.

(4) „Kronikář národního obrození“ Jan Jeník rytíř z Bratřic oznamuje v dopise Tomáši Burianovi z února 1829, že „v předešlém měsíci okusila nejen celá Čechie, ale i všechny slovanské země přenáravnou ztrátu a přehořklé neštěstí; neb 6. ledna zemřel v Brně pro svou výbornou učenost' v celé Evropě známý a všude nanejvýš vážený pan abbé Josef Dobrovský, pravá sláva národu českého a nestor literatury české,“ s opisem dvou „truchlivých zpěvů a písní“, složených na jeho počest, přičemž za autora *Slzy na hrob Dobrovského* uvádí Františka Josefa Volného,⁵⁶⁾ pro literární historii jméno zcela anonymní.⁵⁷⁾ Není důvodu pečlivému sběrateli a „opisovači“ pramenů k českým dějinám nevěřit, ale jeho bezděčné postřehy nebyly doposud v otázce Frantova slovesného díla reflektovány.

(5) F. J. Volný ale není jediným kandidátem na původce této příležitostné básně. J. V. Kamarýt sděluje v korespondenci F. L. Čelakovskému (dopis č. 272), „[František Jaroslav Vacek] Kamenický že prý také k své líře na hrobě toho tatíčka [rozuměj Dobrovského – D. F.] našeho slzu lítostnou zaplakal.“⁵⁸⁾ Editoři Čelakovského korespondence ji pak ztotožnili s oním epicediem, vyšlým v *Rozličnosti Pražských novin*.⁵⁹⁾ Odtud byla tato informace převzata do *Lexikonu české literatury* jako údaj dubiózní, nejistý.⁶⁰⁾

1.3 Argumentum – *Rukopisy* a Dobrovský čili adorace a dehonestace?

⁵⁶⁾ Josef POLIŠENSKÝ – Ella ILLINGOVÁ, *Jan Jeník z Bratřic*, Praha 1989, s. 266-269.

⁵⁷⁾ Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, Osobní fond Karla Poláka, složka *Josef Dobrovský* I-III. V poznámkách k nevydané monografii o J. Dobrovském od regionálního historika a archiváře Karla Poláka se nalézají opis této básně uvedené pod tímž jménem, jaké uvádí J. Jeník z Bratřic, ale navíc se vsuvkou, že má jít o jakéhosi benediktina z Rajhradu. Nejspíše jej však zaměnil s moravským topografem Řehořem Tomášem Volným (1793-1871), jenž mimochodem J. Dobrovského zaopatřil svátostmi. O něm více v František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 2009², s. 316.

⁵⁸⁾ František BÍLÝ – Václav ČERNÝ (edd.), *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského* I, část 2., Praha 1933, s. 414.

⁵⁹⁾ F. BÍLÝ – V. ČERNÝ (edd.), *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského* IV, Praha 1933, s. 446: „S názvem *Slza na hrob Dobrovského* otištěna byla tato Vackova báseň v č. 7 *Rozličnosti pražských Novin* z 22. ledna 1829. Podepsán: F. J. V.“

⁶⁰⁾ Marta Soukopová, František Jaroslav Vacek Kamenický, in: Luboš MERHAUT (ed.), *Lexikon české literatury* 4/II U-Ž, Praha 2008, s. 1164.

Budeme-li i přes tyto pochybnosti považovat za autora *Slzy na hrob Dobrovského* právě Josefa Frantu Šumavského, můžeme jeho přihlášení k mrtvému vědci dále interpretovat v kontextu dalších jeho prací vědeckých i beletristických. V předmluvě k *Zastaralým formám českého slovesa vysvětlené*, první jeho vůbec zveřejněné práce (z roku 1829), podává kritiku dosavadní odborné literatury k dané problematice, přičemž si dovoluje „slavnému Dobrovskému“ vytknout, že ve svých *Základech jazyka staroslověnského* z roku 1822 „uspokojujícího o zastaralých formách ponaučení nám nepodává“.⁶¹⁾ Výtka mladého a cílevědomého vědce zůstává na bázi vědeckého a nepřerůstá do osobních rozměrů. Vždyť negativními poznámkami častuje i práce Hankovy. V pečlivém výkladu staročeské morfologie sloves a jejich deviací v *Rukopisech královédvorském a zelenohorském* prokázal J. Franta Šumavský obdivuhodnou erudici, blízkou Dobrovskému kritickému přístupu k materiálu. J. Franta Šumavský uvedl nejspíše jako první⁶²⁾ vážná filologická zjištění, jež mohla vyvrátit nebo alespoň zpochybnit pravost *Rukopisů*, ale příznačně tak neučinil – vzdálil se tak Dobrovskému kriticizmu a alibisticky přitakal romantickému fenoménu celé 1. poloviny 19. století, když napsal:

„Uvedené chyby v 2. os. jedn. [= záměna složeného minulého času za aorist, velmi častá i v jiných textech – pozn. D. F.] snad od spisovatele samého pocházejí, ale následující v 3. os. (nejíce ve množném počtu) pozdějším přepisováním se nadělali [podtrhl D. F.]: (veršův dle prvního vydání 1819 udáno) Oldř. 13. hovořili na místě hovořichú; máť zde jistě státi: tichými slovesy hovořichú, [...] Dále má býti Jar. 15. zabichú, 82. lzachú, 140. posuše (ne posula), 157. ež se hory doly rozlehachú, jako je v Ludiši 61. ež dřevce oba zlámastá; a Záboj 85. kehdy se zatemníše noc, [...] Chybně vlepeno je bivše (byvše) verši překáží (v novém vydání je skrze to byvše celý verš přidán) jest i ve významu chyba, an byvší (tak vykládají byvše) tolik co nyní naše byvalý (vlastně bylý) je příliš nový a chybný význam, protože byvše vlastně tolik znamená co povstavše, pomínuvše, co zde místa míti nemůže; [...] Juž dle nahoře udaného změňování forem historických patrnó dosti, že pro udání trvání nikdy určita nebyla; a spisy dosud zachované to samo

⁶¹⁾ J. FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Zastaralé formy českého slovesa vysvětlené*, Praha 1829, s. [2].

⁶²⁾ Frantovy zásluhy v tomto směru nebyly doposud řádně oceněny. M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, s. 53-54; Jana PLESKALOVÁ – Marie KRČMOVÁ – Radoslav VEČERKA – Petr KARLÍK (edd.), *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*, Praha 2007, s. 123.

dosvědčují, an delších i kratších forem smíšeně se užívá, a pro trvání i netrvání bere
[podtrhl D. F.].“⁶³⁾

Zdá se, že se nechal strhnout dobovým fenoménem *Rukopisů*, „obdivoval se jimi stejně jako ostatní“.⁶⁴⁾ *Libušin soud* dokonce v roce 1840 vydal v kompletním dvojjazyčně zrcadlovém vydání (v původní staré češtině a v německém překladu od Aloise Václava Svobody).⁶⁵⁾ *Rukopisy* se nepřestal zabývat ani poté (např. *Přirovnání českého slovesa k latinskému* z roku 1845). Zdánlivou jednoznačnost Frantova postoje k *Rukopisům* podřívá ale údajný jeho posudek ke stáří *Bohdaneckého rukopisu*, jenž vyšel v roce 1831 v *Časopisu Českého musea* od **Josefa Jaroslava Langer** (*1806), mluvčího „pokrokové mladé inteligence“.⁶⁶⁾

„Do kterého času náleží, těžko souditi; náš slovutný p. Franta myslí podle liter a pravopisu, že náleží do XX. století; avšak se mi zdá, že skládání samo o sto let starší, a tedy ze XXI. století pochází.“⁶⁷⁾

Měla tu být blamována vedle nálezu *Rukopisů* i Frantova „neochvějná“ víra v jejich autenticitu? Je to Langerova čtveračina pro obveselení nejlepšího přítele? J. J. Langer o objevu starobylého rukopisu totiž informoval v *Čechoslavu*, literární tribuně nastoupivší literární generace, již spoluredigoval s Janem Slavomírem Tomíčkem a J. Frantou Šumavským. Mohl J. Franta Šumavský přistoupit na na Langerovu hru a účastnit se jí když ne aktivně, tak alespoň pasivně, čili vědět o ní? Nebo J. J. Langer rozvinul Frantovu narážku o chybné gramatice *Rukopisů* v důmyslnou ironii jako v jiné hravé skladbě, zjevně parodující hrdinské zpěvy. V poznámce pod čarou k řeči zaječícího „starosty“ ve *Sněmu a bitvě u Jezerky* totiž J. J. Langer duchaplně opravuje špatně použitý aorist:

„Má státi sněli nebo sněste, protož zde chybeno: ale –
Tak zajíci mluvívachu,

⁶³⁾ J. FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Zastaralé formy*, s. 23-25.

⁶⁴⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 39.

⁶⁵⁾ J. Franta ŠUMAVSKÝ (ed.), *Libušin soud. Nejstarší památka literatury české s německým překladem (Libuša's Gericht)*, Praha 1840.

⁶⁶⁾ Květa Homolová, Josef Jaroslav Langer, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury 2/II K-L*, Praha 1993, s. 1143.

⁶⁷⁾ Eva PURKRÁBKOVÁ (ed.), *Josef Jaroslav Langer, Bodláčci a růže*, Praha 1957, s. 117.

než *Frantovy formy* [= Zastaralé formy českého slovesa vysvětlené] *znachu*“.⁶⁸⁾

V dopise J. S. Tomíčkoví z roku **1828** zesměšnil **J. Franta Šumavský** konzervativní tábor filologů, tzv. ypsilonisty, užitím „zastaralých forem českého slovesa“ ve fraškovité konverzaci. Přihlásil se tak ve sporu o podobu české ortografie ke skupině mladších filologů, vedené V. Hankou, již prosazovali Dobrovského analogický pravopis za závaznou normu oproti tvrdošíjnému lpění na jazyce 16. století. V dopise útočí jak na neústupnost vůdce ypsilonistů, Jana Nejedlého, tak i na vratkost Jungmannova úsudku ve sporu mezi ypsilonisty a iotisty, persifluje i romantiky uctívaný topos Vyšehradu.⁶⁹⁾

„Ale poslechněte, co se mi dnes zdáše! Bieše mi, jako že idech přes Dobyččí trh a cele skoro Pražanstvo shromážděno zde stáše. Několiko jich hořce plakáše, ale ostatní skoro všichni hlasitě se smáchu a „bié, bié!“ křičechu. To bieše hluk, že se Vyšehrad otrásáše. Já sem tam hledě, abych příčiny poznal, spatřich na převelikém trakaři – ramenatě Ypsilon – rozložené, zbledlé. Ten Žebrácký [= Jan Nejedlý, rozený v Žebráku] strkáše a Staroměstský [= Josef Jungmann, t. č. profesor Staroměstského gymnázia v Praze] napřed tažeše. Nedaleko nemocnice připřež zabraboráše a trakař přehodi; Ypsilon spade a ducha vypusti. Vozkové jeho na místě je zahrabachu a smutně se domů berúce, křičechu: O novotáři, novotáři! Tak nebohé skonči, s jotou se ani nerozloučiec.“⁷⁰⁾

Potvrzovala by se tak Macurova hypotéza, že mystifikace a hra patřily k legitimním prostředkům konstrukce novodobé české kultury a ironického uvědomování si marnosti vlastního úkolu (viz Langerův verš: „*A proto vždy mluvím pravdu ve lži*“).⁷¹⁾ V Langerově distanci od vysokého heroického stylu *Rukopisů* spatřuje Aleš Haman jeho příklon k novému životnímu pocitu, *biedermeieru*.⁷²⁾ Podobné symptomy bezradnosti, ač v menší míře, se objevují i u J. Franty Šumavského.

*

⁶⁸⁾ Tamtéž, s. 96.

⁶⁹⁾ Ondřej Šefčík, *Pravopis*, in: J. PLESKALOVÁ – M. KRČMOVÁ – R. VEČERKA – P. KARLÍK (edd.), *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*, s. 516-521; Hynek Tešnar, *K pravopisným polemikám v 1. polovině 19. století*, *Naše řeč* 83, 2000, č. 5, s. 243-252.

⁷⁰⁾ J. Rank, *Josef Franta Šumavský*, *Pražské noviny* 1858, č. 7, s. 3.

⁷¹⁾ Více V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 102-117, zvl. s. 115 (kap. *Ideálnost, mystifikace a hra*).

⁷²⁾ A. HAMAN, *Trvání v proměně*, s. 88-89.

V příspěvku z časopisu *Čechoslav* z roku **1831** informuje jeho autor, potom co byl v témže periodiku otištěn dopis z Brna, že J. Dobrovský, jenž „k zármutku všem Slovanům roku 1829 [...] na věčnost usnul [...], od horlivých vlastencův a ctitelův Jeho památník bude postaven“ a „památník ten již zhotoven“. Po diskusi o nápisu, který na něj má být vyryt, oznamuje, „že p. Dr. *Glücklich* všechny spisy Dobrovského srovnati a vydati hodlá“ a „že pan Dr. a professor Nejedlý co nejdříve všechny spisy přítele svého, našeho horlivého Puchmíra [...] tiskem vydati zamejšlí.“ Doufá, že „vlastenecké obecenstvo šlechtnému podniknutí tomuto odbíráním hojným a snad i peněžitými sbírkami napomahati bude,“ a exklamativně se loučí s přáním: „I takbychom zanechali potomkům aspoň znamení naší lásky k těmto dvěma slovanským srdcím, o něžto se Čechové s Moravany rozdělili! Sláva věčná jmenu jejich, a v pokoji ať odpočívá popel jejich!“⁷³⁾ Pod tento text se podepsal **J. J. Langer**. Vztáhneme-li jeho vyznání na názorovou soustavu jeho souputníků, tj. i J. Franty Šumavského, můžeme v Langrově apoteóze dvou nejvýraznějších představitelů českého osvícenství, jejímž ústředním emblémem je „lásky k slovanským srdcím“, spatřovat uznání Dobrovského vlasteneckých zásluh nastoupivší literární generací nebo dokonce její vědomé přihlášení se k nim jako v *Květomluvě*⁷⁴⁾ Karla Slavoje Amerlinga, k prvnímu (a zároveň poslednímu) dílu sbírky národních pověstí *Slovanka*, z roku 1833. Tento velkolepý (a zkrachovalý) podnik, řízený J. Frantou Šumavským (pseudonymně Frantou Vrantevičem) a Janem Slavomír Tomíčkem, se inspiroval Dobrovského stejnojmenným sborníkem (1. díl 1814, 2. díl 1815). Dobrovského slovanský národopis se tu ale transformoval v pokus „o vytvoření iluze velké slovanské mytologie“.⁷⁵⁾

Kontrapunktem k Langerově ódě je údajný výrok **Karla Hynka Máchy** (nebo pamětníkova autostylizace z 80. let 19. století?) v debatě o Dobrovského pesimistických vizích o budoucnosti českého jazyka a národa při jednom z mnoha „bytových seminářů“, pořádaných od roku 1829, jichž se účastnil i J. Franta Šumavský (o tom více v 3. kapitole této práce): „Dobrovský žije [= žil – viz již Janského poznámka na s. 300] v panských kruzích, je nadchnut jejich protislovanským duchem, nechme je, nebojíme se těchto odrodilých kruhů, [podtrhl D. F.] jen ať shůry proti nám nepracují; překonáme

⁷³⁾ Josef Jaroslav LANGER, Slovo o památníku pro našeho Dobrovského, *Čechoslav* 1831, sv. 5, s. 61[správně 62]-63.

⁷⁴⁾ Amerlingovy texty sémioticky rozebral V. MACURA, *Květomluva a literatura v českém národním obrození, Česká literatura* 27, 1979, č. 2, s. 111-120; TÝŽ, *Znamení zrodu*, s. 13-30, nejnověji pak Lucie Peisertová, *Květomluva Karla Slavoje Amerlinga*, in: Stanislava FEDROVÁ – Alice JEDLIČKOVÁ (edd.), *Legendy a mýty české a slovenské literatury*, Praha 2008, s. 33-49.

⁷⁵⁾ L. Peisertová, *Květomluva*, in: S. FEDROVÁ – A. JEDLIČKOVÁ (edd.), *Legendy a mýty*, s. 33.

je, když studentstvo bude v lidu pracovat a národní živel rozšiřovati; zvítězíme, když každý dle možnosti zdůly proti těm horám se postaví; když budeme pravými vlastenci.“⁷⁶⁾

V samotných Frantových textech oněch a následujících let se Dobrovského jméno objevuje zřídka, resp. jsem na něj našel pouze jeden odkaz: v nedatovaném dopise neznámému adresátu, jemuž **J. Franta Šumavský** doporučuje k přečtení Kollárovu práci *Sláva bohyně a původ jména Slavův čili Slavjanův* z roku 1839. Jde o krátkou poznámku, že „u Vendů pak, kamž již Dobrovský slavským mythologům ukázal, nacházíme bohyni Suahu, co i shledem na věc i na slovo stejné jest s naší Slávou; neboť místo sláva vyslovují lužičtí Slované svava, a v indickém se h a u častěji zastupují, tedy sváva = sláva,“⁷⁷⁾ přesto opět příznačnou. Dobrovský odmítal hledat původ slova „Slovan“ ve „slávě“, ale přesto tu je vklíněn do Kolárovy utilitární etymologie. Spor Dobrovského s Kollárem je překlenut v důmyslnou symbiózu, jež se objevuje již v roce 1831 ve zmíněném časopiseckém almanachu *Čechoslav*. V témže svazku vyšel vedle Langrova díku Dobrovskému i adorace J. Kollára jako „hvězdy stálice“ (s. 23).

J. Franta Šumavský bezděčně tedy dokládá, že Dobrovský je vnímán alespoň v korespondenci jako předchůdce romantického kódu, uplatňovaného v tomto případě v etymologii a slovanských studiích. Jak ovšem vysvětlit to, že se v žádných ze svých otištěných vědeckých či osvětových pracích J. Franta Šumavský k Dobrovskému nehlásí? Kupř. v článku *Původ a jméno Bojů, Moravanů a Čechů*⁷⁸⁾ cituje Kollárovu práci *Rozpravy o jmenách, počátkách i starožitnostech národu slavského a jeho kmenů* z r. 1830, opírá se o výsledky bádání Palackého i Šafaříka, aniž by Dobrovského etymologické názory bral vůbec v úvahu.

Úsudek Dalibora Dobiáše, že „obnovený nepřímý vliv J. Dobrovského [zdůraznil D. F.] je nato patrný z Hankových názorů na pravopis [...]. J. Dobrovský zapůsobil i v prozódii a inspirace jím se projevuje i v Hankově práci slovníkářské, gramatické a při vydávání starožitných památek, jako to dělali Němci, pro širší veřejnost“,⁷⁹⁾ pokusme upotřebit na Frantovo další počínání. S V. Hankou sdílel týž cit pro ortografické záležitosti; byl předním zastáncem analogické (viz výše) a skladné pravopisné opravy (g

⁷⁶⁾ Akademické paměti Václava Macha, in: Karel JANSKÝ (ed.), *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, Praha 1959, s. 149-201, zde s. 155.

⁷⁷⁾ Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha, odloučené pracoviště Nové Hrady, Osobní fond Josefa Franty Šumavského, zpracoval Miloš Sládek (2006).

⁷⁸⁾ Josef FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Původ a jméno Bojů, Moravanů a Čechů*, *Čech* 1, 1832, s. 26-32.

⁷⁹⁾ D. Dobiáš, *Komentář*, in: TÝŽ (ed.), *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, s. 216.

> j; j > î), na jejíž bázi vytvořil Sbor k vědeckému vzdělávání řeči a literatury české se Šafaříkovým požehnáním v roce 1842 syntetický pravopis. J. Franta Šumavský však postupoval dále a svůj *Vollständiges deutsch-böhmisches Wörterbuch* vydával od roku 1843 s grafémy *v* namísto *w* a *ou* namísto *au*, v tom se ho zastal i V. Hanka.⁸⁰⁾ Tato dodatečná revize české ortografie se ujala po roce 1849 u valné většiny tehdejších kulturních činitelů, nepřizpůsobili se jí ale kupř. Václav Vladivoj Tomek nebo František Palacký, jenž Fr. L. Čelakovského v dopise „žádá, aby nepodporoval všeliké ty frantoviny“.⁸¹⁾

J. Franta Šumavský se přiklonil i k Dobrovského sylabotónické prozódii, v níž skládal svou poezii, resp. není mi známo, že by napsal alespoň jednu báseň v časomíře, upřednostňované J. Jungmannem a programově ukotvené v *Počátcích českého básnictví, obzvláště prozodie* z roku 1818 od Fr. Palackého a P. J. Šafaříka. Frantovu práci lexikografickou a vydavatelskou bude ale nutné ještě v budoucnu systematictěji rozebrat, nechávám ji tedy ještě otevřenou.

1.4 Conclusio

Dovolím si na základě předcházejícího výkladu, vyvodit závěry, byť mohou být v některých bodech silně zevšeobecňující a skutečnost do jisté míry zkreslující (především ve výběru materiálu příležitostné poezie):

Machovcův závěr, „že celé půl století po jeho [= Dobrovského – D. F.] smrti o jeho dílo zájem nebyl“, k němuž došel ve své slavné monografii, neodpovídá zcela skutečnosti, je silně generalizující a problematiku Dobrovského recepce u (pre)romantické generace jednostranně paušalizuje. Realita se ale zdá na příkladu analýzy Frantových prací vlastních či prací, vyjadřující zčásti Frantovo stanovisko tím, že byly uveřejňovány v jím redigovaných periodických, složitější, někdy až paradoxní.

Epicedium *Slza na hrob Dobrovského*, jehož autorství přisuzované J. Frantovi Šumavskému je diskutabilní, je řečeno s V. Macrou typickým příkladem dobového vnějšího (tj. uměleckostylového) synkretismu a „hledáním průsečíku mezi stávajícími literárními diskurzí a zároveň snahou je modifikovat“, jak charakterizoval Dalibor

⁸⁰⁾ F. BÍLÝ – V. ČERNÝ (edd.), *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského I*, část 2., s. 319.

⁸¹⁾ Václav MENCL (ed.), *Upomínka na slavnost, již pořádala u příležitosti stoleté památky narozenin Jos. Franty-Šumavského v Poleni a Poleňce*, Praha 1896, s. 13.

Tureček Máchovo dílo na základě své literárněvědní analýzy jeho básně *Čech* v kontextu dobových kulturních konstruktů.⁸²⁾ Jedním z takových konstruktů byl portrét „národního buditele / obrozence / křesitele“, do něhož se na příkladu J. Dobrovského včleňovaly silné fikční prvky a mystifikační postupy. Dobrovského spory s představiteli jungmannovské kultury jsou již v jeho posmrtném životopise tlumeny na pouhé náznaky, v poezii jsou pak zcela ignorovány. Autoři příležitostné poezie museli totiž respektovat dobovou normu etickou (v tomto případě „o mrtvých jen dobře“) i literární jako konsensu osvícenské a romantické estetiky. Básníkovi, který tvořil s tím, že mu bude ta či ona báseň zveřejněna, byl vnucován určitý vzor poetiky. Ale není již v tomto specifickém případě směřovat to, kdo a jak své sympatie (opravdové či konvenční) vyjádřil? Autor onoho epicedia se snaží vřadit J. Dobrovského do vlasteneckoromantického diskursu intertextuálními postupy, zvláště osobou Kollárovy bohyně Slávy, jež symbolizuje vlastenectví jako lásku mileneckou, a dodává tak Dobrovského osvícenskému „chladu“ více národněbuditelského zapálení. Ale na druhou stranu je charakterizován oproti mladším textům z roku 1833 nepřilíživou rozvinutou romantickou epikou (menší míra subjektivismu, dynamiky a konfrontace, sporadická přírodní motivika). Potvrzuje se tak Macurova teze, že romantismus byl pro dobovou českou literaturu „výzvou, ne pevnou kategorií“.⁸³⁾

Jungmannovskou kulturou byl alespoň do 1. pol. 30. let 19. st. programově osvojován, rozvíjen a modifikován Dobrovského odkaz zejména ve studiu slovanství jakožto její nejvyšší hodnoty (Langrův článek v *Čechoslavu, Slovanka*). Dobrovského polyglotie byla zužována na čestný „patriarchát slavistiky“ – austroslavista Dobrovský je mytizován jako otec myšlenky panslavismu jako obranné strategie vrcholného období českého národního hnutí, jež měl vlastně iniciovat. Z Frantových poznámek ke svým filologickým i popularizačním pracím je ale vidno, že i uvnitř tohoto konstruktů došlo k revizi – Dobrovského „iniciační“ kroky jsou upozadovány a zastíňovány literárními a rádobovědeckými pracemi Jana Kollára, „největšího Slovana“, jehož J. Franta Šumavský obdivoval a jenž ho ovlivnily v jeho názoru na slovanskou panglotii.⁸⁴⁾ Implicitně však J. Franta Šumavský J. Dobrovského následoval, jak se alespoň jeví, v některých vědeckých oborech jako prozódii, ortografii nebo v historické gramatice. Technicky vyzbrojen Dobrovského metodologií odkryl J. Franta Šumavský

⁸²⁾ D. TUREČEK, Máchova báseň *Čech*, *Česká literatura* 59, 2011, č. 4, s. 501-527, zde s. 522 = D. Tureček, Máchova báseň *Čech*, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično*, s. 193-217.

⁸³⁾ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 201-217 (kap. *Romantismus*).

⁸⁴⁾ Frantův nerealizovaný projekt všeslovanského slovníku.

v *Rukopisech* filologické nesrovnalosti, ale zatímco je přičetl na vrub jejich opisovačům, J. J. Langer je využil k parodickému gestu, směřujícímu podle V. Macury k odmítnutí Rukopisů v 80. letech 19. století a rehabilitaci jejich prvního kritika, J. Dobrovského.⁸⁵⁾

⁸⁵⁾ V. MACURA, *Masarykovy boty*, Praha 1993, s. 17-20, esej *Mystifikace a národ*.

2. „BUĎ NÁM, SYNU SLAVNÝ SLAVNA OTCE, BUĎ NÁM RÁDCEM, BUĎ NÁM VŮDCEM NAŠÍM“. Báseň *Krok* (1833)

Za textologický průsečík dobových literárních a historických diskursů jsem zvolil báseň *Krok*, jež vyšla ve stejnojmenném časopiseckém almanachu v roce 1833 jako jeho úvodní text.⁸⁶⁾ Než přistoupím k vlastní interpretaci textu, bude nutné jeho hodnotu poměřovat v širších literárních souvislostech.

2.1 Prolog – charakteristika almanachu *Krok* a jeho soudobá recepcce

Almanach, v němž Franta publikoval tuto báseň, řídil spolu s Janem Slavomírem Tomíčkem a koncipoval jej jako pokračování beletristicko-naučného časopisu *Čechoslav*,⁸⁷⁾ jehož vydání zkomíralo již od března 1831, kdy byl Josef Jaroslav Langer, jeden z jeho redaktorů a hlavní jeho tvůrčí osobnost, vyšetřován kvůli provokativní básni *České lesy*. Oficiálně časopis *Čechoslav* zanikl na konci téhož roku vytištěním posledního, osmého svazku, v němž ovšem redakce slíbila čtenářům co nejrychleji nabídnout sumáře neméně kvalitních příspěvků mladých a slavjanofilsky orientovaných spisovatelů.⁸⁸⁾ Ke svému vzoru se nové „svazky“ přihlásily na konci prvního almanachu v této řadě, v *Poznamenání P. P. pl. tiut. Odbíratelů Čechoslava, „jenžto s Čechoslavem stejný majíce obsah, dle posloupnosti knížat a králů českých po sobě následovati budou“*. S pojmenováním almanachů se počalo u jména praotce *Čecha* (1832), pokračovalo se přes kupce *Sáma* (1832) a předčasně se ukončilo u třetího almanachu, který nese jméno soudce *Kroka* (1833); z velkolepého plánu, jenž je přiznáván nakladateli Jaroslavu Hostivítu Pospíšilovi, dojit alespoň ke knížeti, jehož jméno přijal za své vlastní, nakonec sešlo.⁸⁹⁾ Josef Rank komentuje, že „*Krokem přestal [Čechoslav – D. F.] vycházeti“*, přičemž „*příčiny zaniknutí jeho byly mnohé a z větší*

⁸⁶⁾ J. Franta Šumavský, *Krok*, *Krok* 1, 1833, s. 3-8.

⁸⁷⁾ Další kapitolu, týkající se struktury a zevrubného rozboru příspěvků v časopise *Čechoslav*, bych rozpracoval v diplomové práci, proto se pro tyto potřeby omezím jen na základní, tezevitou charakteristiku z L. KUSÁKOVÁ, *Literární kultura*, s. 28-30: časopis vycházel v letech 1830-1831 jako periodikum národní se silnou proslovanskou orientací, volil slovanské předlohy pro překlady, obdivoval se listopadovému povstání v Polsku, byla v něm upřednostňována původní tvorba, zvláště poezie, s raněromantickým zabarvením: ohlasová poezie, sentimentální próza, drobná epika a satira, překlady z polštiny a ruštiny s historickou tematikou, Tomíčkův překlad Puškinových *Cikánů*.

⁸⁸⁾ Jarmila Cinková, *Čechoslav*, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury I/A-G*, s. 419-422.

⁸⁹⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, s. 56-57.

části se zakládaly ve veřejných okolnostech času tehdejšího“.⁹⁰⁾ Hlavní vinu na krachu tohoto podniku M. Kaňák přisoudil jednostranně v duchu marxistického třídního boje chamtivosti nakladatele Pospíšila.⁹¹⁾ Naposledy se pokoušel vzkřísit časopis *Čechoslav* v letech 1833-1834 J. J. Langer, když jednal s J. H. Pospíšilem o jeho dalším pokračování, tentokrát pod jménem *Slovan*, pro nějž nashromáždil sdostatek příspěvků.⁹²⁾

Almanachy na svůj vzor navazovaly nejen svým veřejným přihlášením se k němu, ale také formátem, rozsahem (o 10-20 stran více na více než 70-80 stran) i seznamem jeho abonentů, otištěným v prvním z nich. Lišily se ale od něj užší čtenářskou základnou a nižším zastoupením poezie ve prospěch beletrie (překládané z jinოსlovanských jazyků, nejčastěji z ruštiny a polštiny) a odborných vědeckých statí, zvláště z historie a přírodovědy. Na prvním listu každého z almanachu je stereotypně otištěna rytina od Josefa Mrňáka (1795-1867), po ní následuje zpravidla epická skladba a populárně naučný esej s tímž námětem.⁹³⁾

Prvotní dojem je ještě v případě prvního almanachu zpřetřhán jinou hrdinskou písní; Tomíčková báseň *Čech* a Frantovo pojednání *Původ a jméno Bojů, Moravanů a Čechů* následují až po Tomíčkově jiné hrdinské básni *Tomas Harrach*, jednoznačně inspirované postavou Jaroslava ze Šternberka z *Rukopisu královédvorského* a hlásící se boji s Turky do roku 1147, kdy se české královské vojsko účastnilo druhé kruciáty. V ostatních dvou následujících případech je grafické, slovesněumělecké a osvětové zpracování dané látky v očekávaném pořadí dodrženo: úvodním textem almanachu *Sámo*, otištěným přímo za historickou grafikou, je heroická báseň *Sámovo vítězství* od J. S. Tomíčka, po ní následuje populárně naučná stať o *Sámovi* od J. Franty Šumavského;

⁹⁰⁾ J. RANK, Josef Franta Šumavský, *Pražské noviny* 34, 1858, č. 7, s. 3.

⁹¹⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, s. 57-58: „Čeští kněhkupci a impresori nejenom že tehdy vydávali často jen ty věci, na nichž mohli hodně získat, ale snažili se vykořisťovat i spisovatele samé. [...] Jaroslav Hostivít Pospíšil [...] jako nakladatel byl také k spisovatelům velmi skoupý. Říkalo se o něm, že Václav Kliment Klicpera za své dramatické práce od něho dostal „sotva na papír“. Při vydávání jmenovaných časopisů usiloval o větší výdělek i tím, že zkracoval v odměnách jejich redaktory.“ Lenka KUSÁKOVÁ, *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830-1850)*, Praha 2012, s. 97-98, traktuje dobovou nestabilitu nakladatelského prostředí složitěji než Kaňák, přičítá ji nejistému odbytu, nedostatku předplatitelů, vysokým finančním nákladům aj.; z pramenů vysvětluje, že Pospíšil byl obdivován Magdalénou Dobromilou Rettigovou, že „celé své jmění prvnímu vzniku literatury české obětoval“, jejíž jednoznačně kladné hodnocení ale problematizují vzpomínky Josefa Bojislava Pichla, v nichž oceňuje jeho profesionální nasazení, ale přitom netají, že sledovalo jediný cíl, a to zisk.

⁹²⁾ J. Cinková, *Čechoslav*, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury I/A-G*, Praha 1985, s. 420.

⁹³⁾ Tamtéž, s. 419-422.

v almanachu *Krok* (s. 3-8) následuje po Frantově stejnojmenné hrdinské písni *O počátku země české, jejím nynějším položení a způsobu* (s. 9-14), výňatek z první kapitoly z Pelclovy české verze *Nové Kroniky české* z roku 1791, již Franta opatřil poznámkami. Právě poslední z oněch tří almanachů je co do žánrů nejrozmanitější: Frantův překlad frenetické povídky *Hrad mlčení* z polského časopisu *Rozmanitości* (s. 15-41), Amerlingův populárně naučný článek o nezmarech (s. 42-52), ukázka z Máchovy poezie: *Pomněnky zasázavské* (s. 53-55), pohádkový příběh o Rusalce na rusko-polské motivy od Jana Šolce (s. 56-66), píseň *Pozvání* od Františka Vlastimila Jáchyma (s. 68-69), překlad polské pověsti *Ctibor, pán Magy* od Karla Bohuslava Štorcha (s. 70-81) a konečně pak další překlad z polské prózy, *Alexander a polská starostka*, od neznámého K.D. (s. 82-84).⁹⁴⁾ Tak vyvinutá žánrová i tematická diferenciacie naplňuje program redakce, jenž se obráží v podtitulu almanachů, *Zábavný a poučující spis*, a jenž kladl na dobového čtenáře nemalé nároky.

Zatímco naděje do „zábavních lístků“ vkládali alespoň podle pamětí Václava Macha účastníci literárních besed v Máchově „trudné komnatě“,⁹⁵⁾ dobové recenze příliš lichotivě nevyznívají. Karel Alois Vinařický⁹⁶⁾ chválí tematický i kompoziční plán Tomíčkovy skladby *Tomas Harrach*, ale kritizuje její jazykové nedostatky: „Rozložení děje toho dobré jest, i nejedna strofa dosti živě vylíčena; škoda však, že skladatel tak velmi zanedbává pravidel písemního jazyka.“ Ostatní Tomíčkovy hrdinskoepické básně považuje za „mdlé a nepodobné ohlasy nevyrovnaného varyta Zábojova“, pojmenovává tak explicitně autorovo inspirační zřídlo z *Rukopisu královédvorského* a zavrhuje umělou jeho nápodobu. Samotné téma, jakkoliv souznělo s dobovou oblibou ve vypjatém historismu, ještě nezaručovalo úspěch. Frantův populárně naučný esej o původu jmen Bojů, Moravanů a Čechů prý trpí „pouhým slovozpytným rozvinováním“, které jako „všecka povrchní, stranná a s předpojatými

⁹⁴⁾ Pro regionální dějiny Klatovska je důležité, že J. Franta Šumavský (* Poleňka u Klatov) kolem sebe soustředil své krajany, jejichž příspěvky mají v almanaších neopomenutelný význam – Karel Boleslav Štorch pod pseudonymem Čáp Klatovský (* Klatovy), Karel Slavoj Amerling pod pseudonymem Strnad Klatovský (* Klatovy), Jan Formánek Činoveský (* Činoves u Klatov), František Vlastimil Jáchym (* Strašín na Kašperskohorsku), František Jaroslav Vacek Kamenický (farářoval v Týnci u Klatov, v Merklíně a Blovicích na jižním Plzeňsku), o nich viz František BURIÁNEK, *Literární Klatovy*, Plzeň 1962, s. 23-26. Klatovy patřily v 1. polovině 19. století mezi centra národního hnutí, viz Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *České země v evropských dějinách III (1756-1918)*, Praha-Litomyšl 2006, s. 161.

⁹⁵⁾ Akademické paměti Václava Macha, in: K. JANSKÝ (ed.), *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, s. 154: V. Mach chybuje ve výčtu názvů těchto almanachů, *Lech* nevyšel, mýnil jím jistě almanach *Krok*, viz Janského pozn. na s. 300.

⁹⁶⁾ Karel Alois Vinařický, Čech a Sámó, *Časopis českého muzeum* 6, 1832, č. 4, s. 481-484.

důmínkami před sebe vzatá o té věci pojednání rozmnožují jen babylonský, v historii středního věku jevící se zmatek“. Pochybuje o Frantově akribii, kulantně mu vyčítá diletantismus: kritickou metodu historikova řemesla na pramenech k českým dějinám by měli prokázat „*učení Slované*“. Oceňuje zato jiné Tomíčkovy a Frantovy povídky, Amerlingovi vytýká nesrozumitelný, vědecký jazyk.

Ani Josef Kajetán Tyl nenachází ve své recenzi na almanach *Krok* příliš chvály.⁹⁷⁾ V rozvláčných pasážích a přirovnáních kritizuje přílišné „*převlékání nepatrných cizozemských robátek*“, a ptá se: „*Proč ale až posud svazkové tito větší původnosti a vlastního rázu nenabyli?*“ Pojímá ho „*ouzkost toliko před nepatrnými, u vlastních národů nehrubě váženými tuláky, jenžto se přehornaté pomezí pokradmo k nám loudají, dobré tu pověsti dobýti hodlající*“ a běduje na nadměrnou překládovost české literatury: „*A ai! překládavá Čechie pospíchá jim s rozprostřenou náručí vstříc, společenstvím a jménem jich slávy dostoupiti doufá!*“ Frenetickou prózu *Hrad v mlčení* ve Frantově překladu má za „*povídku bez veliké zajímavosti*“, zato na „*okrase nynější sběrky*“, Šolcově *Rusalce*, „*shledal mravnou ideu hlaví, jakož i mluvu lehko srozumitelnou*“. J. K. Tyl hodnotí pouze kvalitu prózy, poezii mlčky přechází. Proto zůstává Frantova skladba o soudci Krokovi s největší pravděpodobností bez dobové reflexe. Není mi znám ani žádný jiný dobový postřeh z okruhu kulturně činných vlastenců, proto lze jen spekulovat, jaké ohlasy mohl u nich vyvolat a zda způsob jeho literární stylizace dobově oblíbené látky mohl rezonovat v literární produkci, podmíněné dobovými ideovými i estetickými kritérii.

2.2 Prolog – horizont literárněhistorické recepce

Tyto almanachy se většinou ocitají mimo akční rádius literárních historiků. Reprezentativní dějiny české literatury od Jaroslava Vlčka, Arneho Nováka či Felixe Vodičky o nich až na malé výjimky mlčí, ne však již o jejich předchůdci, *Čechoslavu*. Důvodů může být několikero, ale domnívám se, že tím hlavním bude fakt, že *Čechoslav* je v nich interpretován vždy ve spojení s J. J. Langerem, přičemž je pokaždé jako celek hodnocen v konkurenci tehdejší časopisecké, potažmo celoliterární produkce velmi vysoko. Jaroslav Vlček napsal, že *Čechoslav* měl vzniknout „*jako naléhavá literární nutnost, poněvadž žádný z tehdejších našich listů zábavně poučných, jež vycházely*

⁹⁷⁾ Josef Kajetán Tyl, Literární zpráva. *Krok, Jindy a nyní* 5, 1833, č. 17, s. 135-136.

*koncem dvacátých let a ještě počátkem třicátých [...], nevyhovoval už ani sebedírnějším požadavkům slovesným“, „se svým mdlým předchůdcem téhož jména má společný pouze název; je pokrokový, časový, zajímavý a jeho osm svazeků má látku záživnou a pestrou [...].“⁹⁸⁾ Ve věcném rejstříku 2. dílu marxistických *Dějin české literatury* almanachy *Čech, Krok* ani *Sámo* chybí, zato o *Čechoslavu* se v nich dozvíme, že „ve zřejmé souvislosti se současnými revolučními událostmi [...] signalizoval za rozhodujícího působení Josefa Jaroslava Langra [...] nástup mládeže třicátých let, počátky nových proudů ve vývoji národní literatury,“ přičemž v souvislém výkladu je spoluredaktorská činnost Frantova a Tomíčková zamlčena.⁹⁹⁾ Tato nedůslednost je napravena alespoň ve Frantově životopisném medailonku tamtéž, i se stručnou konstatací, že redigoval ony tři almanachy.¹⁰⁰⁾ A. Novák charakterizuje *Čechoslav* „za redakce Langrovy, Tomíčkovy a Frantovy“ jako „orgán mladší¹⁰¹⁾ generace spisovatelské, slavjanofilsky a svobodomyšlně založené“.¹⁰²⁾ Nejpodrobněji se *Čechoslavem* doposud zabýval Josef Hanuš, jenž neopomenul zmínit veškeré peripetie s ním spojené, kvalitativně jej zhodnotil nanejvýš patetickými slovy: „nový, svěží dech, dech mládí často ovane čtenáře *Čechoslava*“, ocenil na časopisu vytríbenost obsahovou (původní, zejména básnická tvorba), formální i jazykovou, ale pro Frantovu poezii pochopení nenašel, shledal ji za „holou“ a „suchopárnou“.¹⁰³⁾ Vše napovídá tomu, že absenci jakýchkoliv zmínek o almanaších *Čech, Sámo* nebo *Krok* lze vysvětlit tak, že nejsou reflektovány, protože je již J. J. Langer, jeden z nejtalentovanějších básníků 30.-40. let předminulého věku, umělecky nezaštiťoval, a tím se mohl opticky jejich potenciál snížit, a priori byly tak ignorovány. Literárněhistorické soudy o časopisu *Čechoslav*, jak se zdá, existovaly až do posledních dob jen skrze hodnocení Langerova uměleckého nadání.*

Obrat nastal asi až v 70. letech minulého století díky Kaňákové monografii o J. Frantovi Šumavském, v níž je podána základní charakteristika almanachů samozřejmě se zřetelem k Frantovým vlastním příspěvkům, jež označuje za „silně dobově

⁹⁸⁾ J. VLČEK, *Dějiny české literatury* II, s. 438-439.

⁹⁹⁾ Vladimír Štěpánek, Sbližení obrozené literatury se životem (od roku 1830 do roku 1848), in: F. VODIČKA (ed.), *Dějiny české literatury* II., s. 329.

¹⁰⁰⁾ Rudolf Havel, Soupis spisovatelů s údaji životopisnými a bibliografickými, in: F. VODIČKA (ed.), *Dějiny české literatury* II, s. 609.

¹⁰¹⁾ Podotýkám, že J. Frantovi Šumavskému bylo v roce 1833 téměř 40 let.

¹⁰²⁾ J. V. NOVÁK – A. NOVÁK, *Přehledné dějiny literatury české*, s. 358.

¹⁰³⁾ J. Hanuš, Josef Jaroslav Langer, in: týž – J. JAKUBEC – J. KAMPER – J. MÁCHAL – L. NIEDERLE – J. VLČEK, *Literatura česká devatenáctého století* II, s. 624-638.

romantické“, aniž by ovšem pro svůj soud podal argumenty analytické povahy. Poprvé je zmíněn Frantův „*hrdinský zpěv o Krokovi*“, textologický středobod této kapitoly.¹⁰⁴⁾ V prvním svazku *Lexikonu české literatury* se objevil první ucelený popis almanachů se seznamem přispěvatelů, ideovým i žánrovým zaměřením, dokonce s tvrzením, že „*hlavní přínos almanachů z literárně vývojového hlediska*“ tkví v „*literárně zpracovaných pohádkách a pověstech*“.¹⁰⁵⁾ Nejnověji se zabývá časopiseckou produkcí 1. poloviny 19. století Lenka Kusáková, která zjistila, že po zániku *Čechoslava* se prostory pro literární publikování mladé generace zúžily a poptávku po nich neuspokojily ani almanachy *Čech*, *Sámo* a *Krok*, jež „*svým obsahem rovněž signalizovaly vyšší umělecké ambice (zejména Krok se otevřel překladům z polštiny a ruštiny a romantismem protežovaným žánrům pověsti a pohádky)*“.¹⁰⁶⁾ I přesto zůstává Frantova báseň výroky literárních historiků netknuta.

*

Ať byla vnímána estetická hodnota Frantovy básně *Krok* dobovou kritikou jakkoliv, pozornost si přeci zaslouží zvoleným tématem a způsobem, jak skrze postavu vojvody Kroka spoluvytvářela a utvrzovala dobové historické povědomí o společnosti českého dávnověku. Budu se snažit dekodovat zejména ikonografii a poetiku tohoto textu, popsat jeho souřadnici v halasu pretextů i posttextů a na příkladu Frantovy literární stylizace (pseudo)historického tématu pojmenovat dobové epistémé, jak učinil na příkladu Máchově básně *Čech* D. Tureček.¹⁰⁷⁾

2.3 Argumentum – intertextualita ikonografie

J. Franta Šumavský vsazuje postavu „*kmeta Stebenského*“ Kroka do role „*slavného soudce, slavného rodem starým*“, jenž předsedá za přítomnosti „*lidu mnohého*“ sněmu „*ve posvátném háji na površí*“ jako jeho mravní a právní autorita. Projednává rozepři mezi dvěma muži, Hormilem a Zloboněm. Hormilova obhajovací řeč vysvětluje jádro sporu: při nočním sběru léčivých bylin na Zloboňových pozemcích

¹⁰⁴⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 56-57.

¹⁰⁵⁾ J. Cinková, *Čechoslav*, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury* I/A-G, s. 421-422.

¹⁰⁶⁾ L. KUSÁKOVÁ, *Literární kultura*, s. 30.

¹⁰⁷⁾ D. Tureček, *Máchova báseň Čech*, *Česká literatura* 59, 2011, č. 4, s. 501-527 = D. Tureček, *Máchova báseň Čech*, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično*, s. 193-217.

vykopal za přispění lesních bohů zlatou rudu, druhého dne navštívil totéž místo a našel „*rudy drahé hojnost velkou*“. Byl však při tavení „*mnoho čista zlata*“ přepaden Zloboněm, jenž si naň činí ve své řeči žalobce vlastnické nároky. Krok soudní spor rozhoduje v neprospěch žalujícího, svůj judikát zdůvodňuje tím, že vyšší moc určila „*Hormila pilna*“ za „*darů hodna bohy daných*“ a tu je nutné respektovat. Nařizuje proto, aby tomu, „*kdože umí dobré zlato čisté vyloučiti z rudy*“, tento vzácný nerost patřil, ať by jej získal kdekoliv. Sněmu jsou přítomni leši, vladykové i hrdinové z minulých válek s Franky a „*Longobardy*“, jeden z nich vyzve s podporou všech zúčastněných Kroka, aby usedl na trůn zemřelého Sáma jako „*jejich rádce, jejich vůdce*“. Krok s tím, aby vedl celý národ, souhlasí, ale odmítá panovnickou titulaturu. Lid se přesouvá ku Čechovu hrobu ve Ctiněvsi, kde je vykonán ceremoniál Krokovy intronizace.

*

K historicitě postavy Kroka se vyjádřili někteří naši historikové. Tak kupř. marxistický historik Závěš Kalandra ve své knize *České pohanství* z roku 1947 dospěl srovnáním materie řecké, římské, germánské, slovanské, japonské aj. se zjištěními etnografickými, antropologickými a religionistickými k provokativnímu závěru, že tradovaná představa pravdivého soudce Kroka je výsledkem euhemerizace mýtu o doznívající šťastné prvotnosti (o zlatém věku jako např. v postavě řeckého boha Krona) a lidové představy o zkonkretizované a personifikované přírodě, jejíž jarní plodnost je obnovována magickým rituálem pohřbívání zimy (Krok byl totiž podle nejstarších vyprávění za nejasných okolností zavražděn).¹⁰⁸⁾ Kalandrový jakkoliv důmyslné restituční starých pověstí českých v pohanský panteon a zavržení historické autenticity raných přemyslovských vládců (včetně sv. Václava) nebyly historickou obcí přijaty za relevantní.¹⁰⁹⁾

Současný historik Petr Charvát nabízí ve své knize *Zrod českého státu 568-1055* analogicky k orientálnímu starověku dvě originální hypotézy vzniku tzv. BOHEMŮ.¹¹⁰⁾ Jedna z nich tvrdí, že se tak pojmenovaly sbory pozdněřímské armády, jež se od svých chlebovárců etnicky lišily natolik, že jejich velitel se prohlásil nezávislým králem.

¹⁰⁸⁾ Závěš KALANDRA, *České pohanství II. Osudy bohů*, Praha 2002², s. 56-109.

¹⁰⁹⁾ Jaroslav Med, Závěš Kalandra, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury 2/II H-L*, Praha 1993, s. 620-621.

¹¹⁰⁾ Verzálkami označuje takové pojmy, jejichž dobový sémantický obsah je dnes vágní. Klade si otázku, kdy se z Bohemů stali Češi.

Druhá teorie, tzv. umělé identity, předpokládá, že označení BOHEMI převzali členové jiného etnického uskupení, např. Sasové, Alemanové nebo jiní. V pověsti o původu Čechů přes prapředka, který propůjčil své jméno této zemi shledává analogie k mýtu o příchodu Langobardů. Mimořádnou roli pak P. Charvát přisuzuje právě Čechovu nástupci Krokovi, který spojuje BOHEMI s jiným germánským kmenem, Alemany. Crocus je jméno pro historicky doloženého, alemanského vůdce z přelomu 3. a 4. století, jenž měl napomoci Konstantinu Velikému k římskému trůnu.¹¹¹⁾ Tento fakt je ale prvnímu českému kronikáři Kosmovi neznámý, jinak by se jistě neopomenul zmínit o činech muže, který napomohl vzestupu nejkřesťanštějšího císaře starověku.¹¹²⁾

Kosmas (1045-1125) v své knize *Kroniky české*, kterou dokončil okolo roku 1122,¹¹³⁾ líčí Čechovu dobu a první léta po jeho smrti jako bezválečné období, kdy nebyly známy ani zbraně, kdy „*nikdo neznal slovo mé, nýbrž po mnišském způsobu, vše co měli, za naše ústy, srdcem i skutkem prohlašovali*“. Potom, co ale „*prospěšné se obrátilo v opak, obecné se změnilo ve vlastní*“ a chtíč po majetku vedl k rozbrojům, uchylovali se příslušníci Čechova kmene k autoritám:

„Když tyto a jim podobné neřesti bujely den ode dne hůř a hůře, křivdu, kterou dříve nikdo páchat neuměl, jeden od druhého trpělivě zakoušel a neměl ani soudce ani knížete, kterému by si požaloval. Potom, kdo byl uznáván v svém kmeni nebo pokolení za osobu pro své mravy vzácnější nebo pro své bohatství za váženější, k tomu se scházeli z dobré vůle, bez biřice, bez pečeti, a rokovali o svých rozepřích a křivdách, které kdo utrpěl, bez ujmy svobody.

Mezi nimi povstal jeden muž, jménem Krok; podle jeho jména je znám hrad, již stromovím zarostlý, v lese u vsi Ztibečné. Byl to muž za svého věku naprosto dokonalý, bohatý statky pozemskými a v svých úsudcích rozvážný a důmyslný. K němu se sbíhali,

¹¹¹⁾ S touto informací však operoval již profesor českobudějovického gymnázia Karel KRAMÁŘ, *Krok a jeho dcery. Vévodská rodina původu alamanského*, České Budějovice 1921, s. 27-32, ve snaze doložit jeho keltsko-lesghický (kavkazský) původ: „*Vyskýtá se však i vévoda německých Alamannů Crocus, připomínaný od římských dějepisců k r. 306 po Kr. Panovník ten, prodlévající toho času v ležení římském, přispěl s vojskem alamanským nemálo Konstantinovi k nabytí císařského stolce. [...] O Alamanech viděli jsme, že povstali pravděpodobně poněmčením gallského kmene Omanů, usídleného v dnešním Pruském Slezsku. Ale gallští Omaní (správně Almani) vznikli odnárodněním kmene prvotně lesghického.*“ O dalších fantaskních Kramářových vývodech viz Pavel KOSATÍK, *České snění*, Praha 2010, s. 60-67 (kap. *Sen o pravlasti*).

¹¹²⁾ Petr CHARVÁT, *Zrod českého státu 568-1055*, Praha 2007, s. 26-29.

¹¹³⁾ Karel Hrdina, O Kosmovi a jeho kronice, in: TÝŽ (ed.), *Kosmova Kronika česká*, Praha 1950, s. 6.

jako včely k úlům, lidé ne jen z vlastního jeho rodu, nýbrž i z celé země všichni, aby je rozsuzoval. Tento znamenitý muž neměl mužské potomky, zplodil však tři dcery, jimž příroda udělila nemenší poklady moudrosti, nežli jaké dává mužům.“¹¹⁴⁾

Vladimír Korbusický strukturoval témata a protagonisty pověstí v *Kosmově kronice*, přičemž odhalil takový kompoziční plán, který dokazuje, že pověsti byly seřazeny záměrně v intencích státoporné ideje, kterou ve své době zmítané rozbroji českých knížat postrádal. Jméno dal Čechům historicky nahodilý ἥρωος ἐπώνυμος v postavě praotce Čecha, pro idylickou část interregna jako „zlatý věk“ našel předlohu v Boethiovi a Reginonovi, pro následný „stříbrný věk“ posloužilo jako vzor biblické schéma doby soudců, v němž vystupuje Krok (v původní latinské verzi jako Crocco) jako pouhé „jmenovité ztělesnění jednoho z těchto soudců“, okolo něhož není rozvíjeno žádné epické jádro; stereotyp tří dcer, obdařených výjimečnými vlohami, je rovněž použit z kanonických textů. Kosmas se podle V. Korbusického nechal inspirovat tektonikou starořeckých νόμοι, která postupuje z prologu do částí po prologu, kam zařadil Kroka, aby vyvrcholila v části zvané ὀμφαλός (v doslovném překladu „pupík“) příběhem Přemysla u pluhu, jenž má symbolizovat přemyslovskou feudální moc, a sestupuje k epilogu.¹¹⁵⁾ Postava Kroka se pak v této linii jeví jen jako určitá nutnost podmíněná Kosmovou konstrukcí rodokmenu předhistorických knížat, jež sestavil podle textové koruptely, jejíž původní smysl – nabídka míru Čechů válečtivým Frankům z roku 849 – nepochopil.¹¹⁶⁾

Ač se Dušan Třeštík vymezuje vůči mnohým Korbusického závěrům, souhlasí implicitně s tím, že Kosmas využíval biblickou motiviku v hojné míře a úmyslně ji upravoval. Libušin soud a svolání Přemysla za knížete metamorfuje státoporní akt podobně jako je podán vznik královské moci u Židů v *Šalamounově knize*. Krok zčásti připomíná Samuela, který učinil za soudce své dva syny, již ale nesoudili spravedlivě jako jejich otec, a proto se židovský národ rozhodl zvolit si Saula za krále. Příběh tak, jak jej ale podává Kosmas, je biblickým příběhem inspirován, ale neduplikuje jej bez výhrad. Upravil jej tak, aby vyústil v Libušinu věštbu o knížeti, jehož se stane ženou, a v její slavnostní řeči o knížecí moci. „*Jestliže by byl býval chtěl biblickou předlohu sledovat důsledně, musel by z Kazi a Tetky udělat také soudkyně a nenechal by Kroka*

¹¹⁴⁾ Karel HRDINA (ed.), *Kosmova Kronika česká*, Praha 1950, s. 18.

¹¹⁵⁾ Vladimír KORBUSICKÝ, *Báje, mýty, dějiny. Nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury*, Praha 1995, s. 97-105.

¹¹⁶⁾ Tamtéž, s. 216-242.

zemřít před dcerami. Řeč k lidu by pak pronášel Krok a ne Libuše. To vše Kosmas udělat nemohl, protože jeho předloha jasně mluvila o věštkyni, která se stane manželkou nového knížete.“¹¹⁷⁾

Upravil-li Kosmas syžet o Samuelovi do takové formy, aby vyhovoval jeho koncepci, vztáhl na Kroka charakteristiku Šalamouna, popisovaného jako spravedlivého, moudrého a milostivého krále, jež se doplňovala s hrdinstvím Alexandra Velikého v syntetickou představu dokonalého vládce:¹¹⁸⁾

Bůh dal Šalamounovi moudrost, převelikou rozumnost a takovou hojnost myšlenek, jako je písku na břehu moře. Šalamounova moudrost převýšila moudrost všech synů dávnověku i všechnu moudrost egyptskou. Byl moudřejší než všichni lidé, [...] Jeho jméno bylo proslulé mezi všemi okolními pronárody. [...] Šalamounově moudrosti přicházeli naslouchat ze všech národů i ode všech králů země, kteří se o jeho moudrosti doslechli.“ (První královská 5, 9-14)¹¹⁹⁾

Zásadní otázka však je, do jaké míry *Kosmova kronika* spoluvytvářela na počátku 19. století historické (po)vědomí o nejstarších českých dějinách. Kronika vyšla v roce 1783 v prvním svazku edice *Scriptores rerum Bohemicarum, e bibliotheca ecclesiae metropolitanae Pragensis* péčí Františka Martina Pelcla a Josefa Dobrovského, ale „úkol výsostně národně buditelský“¹²⁰⁾ jež měla plnit, zpochybňuje Jiří Rak. František Palacký ve své rané práci *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber* z roku 1830 zaujal ke Kosmovi ambivalentní postoj: vážil si jeho kritického přístupu k pramenné materii, ale vyčetl mu hlavně košilaté podání některých scén (jak si např. Libuše koketně hová na měkkých poduškách) a přirovnání (kupř. staré Slovany k dobytku), které rušily romantickou fresku slavných českých dějin. Ze čtenářských obzorů našich vlastenců Kosmovu kroniku, navíc editovanou v původní latinské verzi, vytlačily na okraj Hájkova kronika a *Rukopisy*, které podávaly národně smýšlejícímu recipientu idealističtější obraz české minulosti.¹²¹⁾

¹¹⁷⁾ Dušan TŘEŠTÍK, *Mýty kmene Čechů (7.-10. století). Tři studie ke Starým pověstem českým*, Praha 2008, s. 106-109.

¹¹⁸⁾ Peter BURKE, *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha 2005, s. 167.

¹¹⁹⁾ Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, podle ekumenického vydání z roku 1985, přeložil Miloš Bič a kol., Praha 1990, s. 291.

¹²⁰⁾ F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, s. 157.

¹²¹⁾ Jiří Rak, *Dějiny opravdu vlastenecké. Obrozenský historismus bez Kosmy*, *Dějiny a současnost* 30, 2008, č. 12, s. 41-43.

Kronika česká Václava Hájka z Libočan († 1553) poprvé vyšla tiskem v roce 1541, k prvním čtenářům se dostala o dva roky později. Její politické a náboženské aspekty, v době vzniku odmítané, byly otupeny po porážce 1. českého stavovského odboje v roce 1547. Nadprůměrné oblíbenosti u širokých vrstev se jí dostalo až v době pobělohorské. Břítými výpady proti její faktické nedůvěryhodnosti ji zatratil jak Gelasius Dobner v 60.-80. letech 18. století, tak i dokonce František Palacký. Odmítavé posudky byly zmírněny v komentáři nového vydání v letech **1819-1823** od Ferdinanda ze Schönfeldu, jenž netajil její faktické nedostatky, ale doporučoval ji číst pro její jazykové kvality, vypravěčskou poutavost a pronárodní orientaci. Rehabilitoval ji „objev“ *Rukopisů*, jenž dokazoval, že její autor čerpal ze starých historických eposů.¹²²⁾ „Čtení Hájkovy kroniky“ podnítilo Karla Hynka Mácha k potulným procházkám po hradních zříceninách,¹²³⁾ o Hájkově kronice prý pronesl, že „*jest nejpěknější román český, aneb – chceme-li, nejladnější sbírka povídek a pověstí*“.¹²⁴⁾

Máchův údajný výrok demonstruje dobovou oblibu vlastenců v humanistické literatuře 16. století, jejíž hodnoty jako svobodomyšlnost, snášenlivost, vyspělá úroveň českého jazyka a lidovost se revitalizovaly právě na počátku 19. století. Translaci kultury tzv. zlatého věku do paradigmatu národního hnutí analyzoval na základě Collingwoodovy teorie opětného sehrání (re-enactment) Zdeněk V. David. Její příčinu přičítá snaze národně smýšlejících intelektuálů přemostit jimi zatracované období pobělohorské protireformace dobou předcházející, již pojali jako základ dosavadní slabé „české kulturní infrastruktury“. Převod takových hodnot se udál mj. přetisky klasiků 16. století, jejichž studiem a četbou se z nich stávala kanonická díla národního hnutí hodná následování.¹²⁵⁾ K. H. Mácha prý „s velikým zalíbením“ četl texty Hájkovy, Paprockého, Veleslavínovy a „*vůbec staročeské kroniky a spisy do oboru dějin sahajících*“, jež považoval za „*jediné pravé vzory české prostomluvy*“.¹²⁶⁾ I J. Franta Šumavský tyto literární texty jistě znal. Vzpomínky Josefa Václava Friče dokládají

¹²²⁾ F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, s. 75-79, 149-151; Jaroslav Kolár, Hájkova kronika a česká kultura, in: TÝŽ (ed.), *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*, Praha 1981, s. 7-24.

¹²³⁾ Karel Sabina, Upomínka na Karla Hynka Mácha, in: K. JANSKÝ (ed.), *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, s. 117.

¹²⁴⁾ Tamtéž, s. 119.

¹²⁵⁾ Zdeněk V. David, Národní obrození jako převtělení Zlatého věku, *Český časopis historický* 99, 2001, s. 486-518.

¹²⁶⁾ K. Sabina, Upomínka, in: K. JANSKÝ (ed.), *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, Praha 1958, s. 120.

Frantův zájem o ně, jmenovitě o Hájkovu kroniku a (humanistické) komedie.¹²⁷⁾ Symptomatický je v tomto ohledu i Frantův vydavatelský program: *Život Jana Augusty* z roku 1837 a *Viktorina Kornela ze Všehrd Knihy devatery...* z roku 1841.

Kroková osoba mohla J. Frantu Šumavského zaujmout v líčení Hájkově více než v Kosmově. Krokovu vládu nad Čechy umístil V. Hájek do let 670-709 a nasýtil ji fantaskními „politickými“, „právními“ i „ekonomickými“ údaji. Pojednává např. o sváru mezi bratry Supanem a Tureskem (v roce 671), o odchodu Čechova bratra Lecha z Kouřimě (673) do Slezska, kde založil město Krokov (674), o objevu železné rudy (677) a zlata (685), o stavbách hradu Krokovec (675), Budeč (678), Psáry, pozdějšího Vyšehradu (683) a o smrti vojvody Kroka jako šestaosmdesátiletého starce (709). Určující ovšem je, jak Kroka popisuje a jak se ty či ony charakterové atributy u Kroka projevují. Krok byl podle Hájka dobrým správcem a spravedlivým vládcem české země, věštcem, „*mužem múdrým*“, ale i „*mužem opatrným poněkud své ženy*“. Nakázal ždíhat lesy, zakládat vsi a pěstovat obiloviny a luštěniny, provedl „první pozemkovou reformu“ a roku 680 dal sepsat dokonce první „pozemkovou knihu“ z březových kůr. Jeho soudní výroky měly preventivní účinek – když vnukovraha odsoudil k trestu zapřažení k pluhu vedle vola, „*vidúce všickni takovú pána svého spravedlivost, pilně se mordů varovali*“. Češi z vlastní vůle upadli do poddanství, „*vidúce jeho [= Krokovu] velikomocnost*“, sami mu vystavěli budečský a později psárský hrad.¹²⁸⁾

Představa J. Franty Šumavského o pračeské jurisdikci, již ztělesňovala Krokova moudrost, se utvářela na základě četby Hájkovy kroniky. K Hájkovým příběhům se vztahují z Frantovy básně nejméně dvě scény. Zkazku o bezkonfliktním objevení zlata J. Franta Šumavský modifikoval tak, aby mu posloužila ve výstavbě básně jako dramatická kolize a krize. Hájek vypráví, že Jícha a Domaslav „*nalezli v lukách Jasových mnoho drobného zlata, kteréžto z písku vodú vypravše ohněm v hromadu spustili a Krokovi ukázavše darem dali*.“ Ve Frantově znění se poštěstilo objevit „*rudu drahocennou, zlatonosnou*“ ve „*statcích Zloboňových*“ jen jednomu muži, Hormilovi.

¹²⁷⁾ Karel CVEJN (ed.), Josef Václav Frič, *Paměti I*, Praha 1957, s. 69: „*A přece byl jsem k nezáživné pastvě na tom suchoparu stále a přísně přidržován, otcova knihovna zůstávala mi pokladem zakletým, každou poněkud osvěžující knihu přede mnou uschovávali, ba i tu Hájkovu kroniku, na kterou jsem se třásl a kterou mi byl Franta Šumavský zapůjčil, bylo mi čísti na půdě nebo v prázdný den v stodole Panenské vinice, kde nebyl jsem pozorován*“; tamtéž, s. 139-140: „*Sám na příklad měl jsem celý svazek tištěných starých komedií v rukou, z něhož opsal jsem si žel pouze názvy her a jejich osoby, když se však nebožtík Franta Šumavský, ode mne upozorněn, po nich sháněl, aby z textu vypsál si slova pro slovník svůj, nebylo již toho svazku v musejní knihovně!*“

¹²⁸⁾ J. KOLLÁR (ed.), *V. Hájek z Libočan, Kronika česká*, s. 53-63.

Tento moment zavdal ve Frantově verzi podnět k majetkoprávní rozepři. Zloboň se cítí být opomenutím svých práv poškozen: „*Komu náleží vše, co v mých statcích?*“ Oba se obrací se svými nároky na toho, „*komu znám je zákon*“. Krokův judikát ve Frantově verzi zní:

*„Protož kdože umí dobré zlato,
Zlato čisté vyloučiti z rudy,
Ten ať vládne rudou, kde [= kdekoliv] ji získá“*,¹²⁹⁾

má svou předlohu v Hájkově pasaži, v níž vojvoda, nadšený objevem vzácného kovu, svému lidu vzkáže:

„Komuž co bohové dadí, aniž mu toho bráti slušné jest. Protož vezmětež zlato a je sobě schovajte a kde by jeho více bylo, pilně hledajte a svým přátelům nynějším i budoucím oznamte!“,¹³⁰⁾

s tím, že staří Čechové v podání Frantově oproti Hájkově jsou obeznámeni díky Hormilově vynálezu s metalurgií jako aluze na Kollárovo ahistorické tvrzení, že do Evropy přinesli znalosti získávání a zpracování kovů právě Slované.¹³¹⁾

Také ceremonie Krokovy intronizace, popisované v závěrečných dvou Frantových slokách, má svůj předobraz v Hájkovi:

*„Múdrější mezi nimi a ti, jenž křivdy nemilovali, rozkázali sú všemu lidu obojího pohlaví sjíti se na místo, tu kdež bylo tělo Čechovo pochováno, a tu sú lid všecken na to navedli, aby sobě správci a pána volili. I zvolili jsú všickni z vuole jednotejné Kroka, syna Hled'ova, aby on byl soudce lidu, a na stolici jeho nad hrobem Čechovým posadivše čepici Čechovú, kteréž Halato poctivě devět let v své moci choval, na hlavu Krokovú vstavivše, huol, kteréž se měl obyčej Čech v svém starém věku zpodpierati, také v ruku dali a poctivost jemu jako bohu činili a křivajíce svá kolena věrnost a poslušenství všickni slibovali.“*¹³²⁾

¹²⁹⁾ J. Franta Šumavský, Krok, *Krok* 1, 1833, s. 5.

¹³⁰⁾ J. KOLLÁR (ed.), *V. Hájek z Libočan, Kronika česká*, s. 61-62.

¹³¹⁾ D. Tureček, Krajina jako mytologický prostor: „Předzpěv“ ke Kolárovi Slávy dceři, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično*, s. 151.

¹³²⁾ J. KOLLÁR (ed.), *V. Hájek z Libočan, Kronika česká*, s. 53.

*„Hnou se kmeti, leši i vládyky,
Hne se záskup vešken zradovaný,
A vše spěchá ku Čechovu hrobu.
Ku Čechovu krobu vedou Kroka,
A radostné hlasy všeho lidu
Lesům bližním posílají lesy. –*

*Na Čechově stolci zlatoskvoucím,
Tam na jeho hrobce sedí Krok.
Jaroš chrabrý, Bytis jemu rovný
Přede kmety, lechy, vládkami,
Před zástupy radostného lidu
Ukládají vínek otce Čecha
Krokovi na hlavu; v pravou ruku
Berlu podávají, v rukou levou
Čechem přinešený prapor bílý,
Prapor bílý jemu s černým orlem.
Zavzní vešken zástup zaradován:*

„Zdráv buď! zdráv buď soudce náš, Krok dobrý!“¹³³⁾

Přesto J. Franta Šumavský Hájkovo podání nepřijal bez výhrad. Eliminoval totiž v intencích ideje o slovanské demokracii přílišné projevy společenské hierarchizace – pomlčel o úklonu s pokrčením kolen, jenž symbolizoval úctu, ale i podřízenost svrchovanému pánu, a o následném slibu věrnosti, a nahradil je prostou aklamací přítomného lidu. Obohatil navíc „korunovační klenoty“ o Čechův bílý prapor s vyobrazeným černým orlem. Tento emblém mohl znát z básně *Čech* z roku 1823 od Františka Bohumíra Štěpničky a představuje insignii ukořistněnou poražené římské legii vítěznou Čechovou armádou.¹³⁴⁾

Obě analogie, tj. objev zlata a Čechova intronizace, jsou v Hájkově podání v obráceném gardu. Krok je nejdříve ustanoven za soudce a až poté se ve své nové roli mnohými rozhodnutími osvědčuje. J. Franta Šumavský ale postupoval opačně: Krokovy

¹³³⁾ J. Franta Šumavský, *Krok*, *Krok* 1, 1833, s. 8.

¹³⁴⁾ K tomu více D. Tureček, Máchova báseň *Čech*, *Česká literatura* 59, č. 4, s. 509.

schopnosti jednat moudře a spravedlivě, které prokázal ve sporu mezi Hormilem a Zloboněm, ho povznesou na „prvního mezi sobě rovnými“.

V dějové linii akcentuje J. Franta Šumavský jiného kronikáře, **Františka Martina Pelcla** (1734-1801). Ten vydal v roce **1791** první díl své *Nové kroniky české*. František Kutnar ji charakterizoval jako „významný tvůrčí čin literární a buditelský, který byl vybudován na nových poznacích české vědy, proteplen silným vědomím národním a slovanským a zpřístupněn českému lidu dobovými citáty a jasným epizodickým slohem“.¹³⁵) F. M. Pelcl se snažil vyhovět jak nárokům osvícenského vzdělance, tak i vlasteneckým potřebám podat národní minulost srozumitelnou i širším vrstvám. Vytvořil tak pro masové čtenáře populárně-naučnou syntézu českých dějin, v níž omezil poznámkový aparát, aby nerušil vlastní narativní výklad, podaný jadrnou češtinou. V kapitolách o českém dávnověku cituje Kosmu i V. Hájka z Libočan ne jako z pramenů, nýbrž jako ze sekundární literatury. Dostál tak osvícenské metodě historikova řemesla i vlastenecké zálibě v čtení o pohanském věku.¹³⁶) F. M. Pelcl píše o Krokovi toto:

„Po smrti Sámově Češi opět svobody předešlé nabyvše, bez Pána a Správce živi byli, tak jako s počátku jich příchodu do této země. Však nedlouho to trvalo, aniž trvati mohlo, nebo počali mezi nimi všelící neřádové se vyskytovat, tak že nátisk a křivdu jedni druhým, a nejvíce při osobování dědin a mezí činili. Dobří lidé, a ti kteříž pokoj milovali, velmi to těžce nesli. Byl pak v ty časy mezi Čechy muž vznešený, jménem Krok, o jehožto spravedlnosti lidé vůbec slavně smejšleli, a tudy ho u veliké poctivosti a vážnosti měli, nebo on jiné všecky moudrostí a vtípem daleko převyšoval. Zboží také nad jiné hojnost měl, ku kterémužto nejen z svého rodu, ale z celého okolí lidé, jako včely k oulu, aby je soudil, se hrnuli. Jak se pověst o rozšafnosti toho Kroka v zemi roznesla, tu ho všickni jednosvorně sobě za Soudce oblíbili, a k němu se dobrovolně a rádi utíkali. Taková pak byla jeho dobrotivost a mírnost, že od obyvatelů nejinák ctěn byl, než jako otec od synů. Nebo ne jako Pán po své vůli a k své vlastní líbosti, ale k obecnému prospěchu, a k pokoji poddaných, zemi zpravoval, a lid neskrocený a divoký ne tak přísným panováním, jako milostivou přívětivostí v pokoji a poslušenství zdržoval. [...] Ten tedy Krok za mnoho let Čechy, ne jako Král aneb Kníže, ale jakožto znamenitější a

¹³⁵) F. KUTNAR – J. MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, s. 155.

¹³⁶) Josef JOHANIDES, *František Martin Pelcl*, Praha 1981, zvl. s. 259-262.

vzácnější mezi svými krajany, a jako Soudce od obce té volený řídív, umřel a tři dcery po sobě zůstavil.“¹³⁷⁾

Také Pelclovo zdůrazňování demokratické povahy soudcovy vlády více souzní s verši, jež J. Franta Šumavský vložil Krokovi do úst potom, co je požádán „*Jarošem vrahů strašným*“. Návrh, aby jim byl soudce rádcem i vůdcem, je v zápětí podpořen i výsledky kvapného „lidového referenda“:

„*Vámi se mi jeví vůle bohů;
Budiž tedy, splň se žádost vaše,
Chci vám radit, vést vás proti vrahům,
Jedno tolik dovolte mi změnit:
Nikoliže velkým vůdcem jménem,
Soudcem bratrů mojich mne jen zvete.*“¹³⁸⁾

Ve srovnání s předešlými historiografickými texty se v Pelclově kronice objevuje nová postava: franský kupec Sámó, jenž byl uveden do českého historického vědomí poprvé již v roce 1775 Pelclovým článkem *Abhandlung über Samo, König der Slawen*.¹³⁹⁾ Pelcl ho umístil do historického časoprostoru mezi vládu Čecha a Kroka, aniž by je svázal nějakými příbuzenskými vazbami. Ale J. Franta Šumavský Kroka označuje ve své básni za „syna věhlasného Sámá“.¹⁴⁰⁾ S Pelclovým tvrzením o germánském původu polemizuje v článku *Sámó* ze stejnojmenného almanachu, v němž sebral pro jeho slovanskou národnost argumenty historické i etymologické, odvolává se na dějepisné práce Františka Palackého, Nikolaje Karamzina a Alberta Muchara. I tím, že neopomene podotknout, že „někteří mají Kroka za jednoho z jeho synů, a snad ne nesprávně“, ¹⁴¹⁾ si vlastně připravil do své básně o Krokovi vhodný okamžik, kdy může zobrazit vedle politické vyspělosti Slovanů i jejich chabrost v boji se silnějším nepřítelem. Tuto slovanskou vlastnost zosobňují hrdinové, přišlí na sněm, aby jeho předsedajícimu nabídli vládu nad celým kmenem. Proto úmyslně J. Franta Šumavský

¹³⁷⁾ František Martin PELCL, *Nová Kronyka česká* I (od počátku až do roku 1092), Praha 1791, s. 89-90.

¹³⁸⁾ J. Franta Šumavský, Krok, *Krok* 1, 1833, s. 7.

¹³⁹⁾ J. JOHANIDES, *František Martin Pelcl*, s. 97.

¹⁴⁰⁾ J. Franta Šumavský, Krok, *Krok* 1, 1833, s. 3.

¹⁴¹⁾ J. Franta Šumavský, Sámó, *Sámó* 1, 1831, s. 10-16.

zatěžuje děj dalším popisem postav, vyzdvihujícím jejich udatnost a skvělou vojenskou minulost, jež uchránila Čechy před germánským pokořením.¹⁴²⁾ Dodává tak oné nabídce punc výjimečnosti i legitimacy:

„Vystoupí tu Jaroš, rek to chrabrý,
Rek to chrabrý, Jaroš vrahům strašný;
On bojoval s Franky v černých lesích,
Sámovi po boku zhubil Franky.
Podlé něho stojí Bytis silný,
Silný, v bitvách Jarošovi rovný;
On přemohl statně Longobardy,
Z vlasti vyhnal vrahy Longobardy.“¹⁴³⁾

Stafáž pohanského sněmu mohl J. Franta Šumavský čerpat z *Rukopisu zelenohorského*. Tato domnělá památka z 10. století byla „objevena“ roku **1818** a zveřejněna v roce **1822** Josefem Jungmannem a Václavem Hankou v časopise *Krok* pod titulem *Libušin soud* a okamžitě se inkorporovala i přes Dobrovského zamítavé stanovisko do českého literárního kánonu.¹⁴⁴⁾

Kněžna Libuše se dovídá od „*družné vlašťovice*“ o sporu, v němž „*se vadí dva bratrové rodní / rodní bratří o dědiny otce*“, a má „*ustaviti právo / i pohnati bratry její oba, / i souditi jim dvoum po zákonu*“. Z mocí jí svěřené nechává kněžna rozeslat všem vladykům a lechům pozvání na sněm, jenž se za jejich přítomnosti schází v „*Libušíně otcův zlatém sídle [...] svatém Vyšehradě*“. Libuše, jako Krokova dědička, vede soudní jednání „*s otcovského stola*“, jenž její výroky legitimizuje. Odkazuje tak ke skladbě *Knížecí tabule (Fürstentafel)* od **Johanna Gottfrieda Herdera** z roku **1779**, v níž je vyjádřena kontinuita s Krokovou vládou Libušiným atributem „*moudrého Kroka / moudrá dcera*“. Tato spojnice je záměrně zdůrazněna ve „*vlastenecky výbojně*“ básni

¹⁴²⁾ Srov. Alois Václav Šembera, *Obraz udatnosti české, Čechoslav* 1, 1830-1831, č. 7, zde s. 8-9: „*Mnohý už zajisté opakoval usudek Herderem, filosofem vysoce váženým, o Slovanech vyněšený: „že oni byli vždy národ tichý, vorby milovný a řemesel pilný, nikdy pak bojovný a dobývavý jako Němci.“ [...] Naproti tomu ale i nejzakyslejší Slovanů protivník (a který národ nemá svých nepřátel?) nemůže upřít, že oni z pokojného ticha vybouření s nejudatnějšími národy nic sobě neodevzdávají. [...] Ale běda i bojovnému Němci, jestliže slovanského rolníka z pokojného vyplaší živobyť!*“

¹⁴³⁾ J. Franta Šumavský, *Krok, Krok* 1, 1833, s. 6.

¹⁴⁴⁾ D. Dobiáš, *Komentář*, in: TÝŽ (ed.) *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, s. 224-229.

Vyšehrad od Josefa Franty Šumavského ze sbírky *Dvanáctero drobných písní*, jež zůstala kvůli cenzurnímu zásahu z roku 1829 pouze v rukopise:¹⁴⁵⁾

„*Smutně Vyšehrad se dívá
na Vltavu v údolí,
Vltava mu nohy smývá,
srdce ji pro něj bolí.
Odtud jindy po vší zemi
vládla dcera Krokova,
teď mezi spustlými zděmi
jen noha žoldněřova.
Duchu Kroka věhlasného
přijmi tělo na sebe,
sud' co mezi Čechy zlého –
spoléhajít' na tebe!
Zažeň otroka cizího,
osvobod' nám Vyšehrad,
klatbu vložiz na drzího,
tak že těžil z bídných zrad!*“¹⁴⁶⁾

Neutěšená přítomnost, signalizovaná duchovním i hmotným chátráním památného místa,¹⁴⁷⁾ je poměřována zašlou minulostí, personifikovanou „*Krokovou dcerou*“. Takový obraz do sebe absorbuje hned dvě mytologické postavy, přičemž ctihodná Libuše je subordinována svému, ještě ctihodnějšimu otci. Idylickou Libušinu vládu předurčilo ještě idyličtěji pojaté Krokovo panování, k němuž směřují subjektova desideria jako k dokonalému prvopočátku. J. Franta Šumavský modeluje čas v intencích konstrukce novodobé české kultury jako kultury-ideálu mytologicky. Krok jako demiurg emblematicky ve Frantově podání božskou fází českých dějin, „*spustlé zdi*“ Vyšehradu jako rozklad dědictví předků a „*noha žoldněřova*“ jako okupace symbolizují pak hluboký úpadek současnosti a konečně víra v Krokovo zmrtvýchvstání nebo

¹⁴⁵⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 55.

¹⁴⁶⁾ F. P., Ukázky z básní Jos. Franty Šumavského, *Posel od Čerchova* 15, 1886, č. 34, s. 1-2.

¹⁴⁷⁾ Dobově oblíbený topos Vyšehradu byl reprodukován podle *Písně vyšehradské*, „objevené“ v roce 1816. Byl jí nadšen např. K. H. Mácha, parodována byla J. J. Langerem nebo i J. Frantou Šumavským, viz pozn. 69 na s. 33.

reinkarnace je chtěnou nápravou křivd, návratem k harmonickému počátku čili brzkým dokonáním národního vzkříšení.¹⁴⁸⁾

Kněžna Libuše je ve Frantově stylizace deklasována na „dceru Krokovu“, poněvadž jí přísluší pasivní role stejně jako v *Rukopisu zelenohorském*, v němž nejedná jako soudkyně oproti praxi svého otce individuálně. Skutečná soudní rozhodnutí přenáší na vůli lidu: vyzve vladyky, aby zneprátelené strany rozsoudili, ale ti žádají kněžnu o vypsání „všelidového referenda“, jehož výsledek, že „*oba budou vládnout v jedno*“, kněžna netečně přijímá a nezměněný jej jako autorita proklamuje v judikát. Zpochybní jej však jeden z bratrů, Chrudoš, jenž se ohání právem prvorozenectví, právním zvykem typickým pro germánský živel.¹⁴⁹⁾

Pozadí sněmu v *Rukopisu zelenohorském* je, jak vidno, velmi podobné tomu ve Frantově básni, ale přesto samotný průběh sněmu je u J. Franty Šumavský rozdílný. Krok v jeho básnické skladbě vystupuje jako aktivní soudce, jehož vlastní formulace soudních rozhodnutí platí v okamžiku vzniku za nezpochybnitelné zákony. Četněkrát opakovaná syntagmata jako „*soudit po zákonu práva*“ nebo „*hájit právo*“ v sobě implikují existenci určitého právního systému u pohanských Slovanů, dokonce s explicitním poukazem na jeho zákonnou podobu. Mytologický soudce se tak podobá prvním pohanským císařům Říma, kteří sebe označovali za „prvního mezi sobě rovnými“, srov. „*soudce bratrů mojich*“, a zároveň disponovali vrchní mocí výkonnou, zákonodárnou i soudní. Postava Libuše signalizuje úpadek dědičné autority, jenž se projevuje politickými nástroji, opírajícími se o mechanismus „učebnicové“ přímé demokracie. Rekvizity jako „*desky právodatné*“, „*meč křivdy kárající*“, „*plamen pravdozvěsten*“ a „*svatosoudná voda*“ svědčí o jurisdikci, po formální stránce vyspělejší než z doby Krokova raného soudcování, ztělesňovaného charismatem individua.¹⁵⁰⁾

Janu Kollárovi (1793-1852) imponovala jeho přirozená moudrost natolik, že jeho nositele umístil v *Slávy dceři* z roku **1832** do slovanského nebe, v němž „*Krok pře novopřišlých vyslychá*“.¹⁵¹⁾

¹⁴⁸⁾ K temporálnímu modelu mytologickému viz V. MACURA, *Šťastný věk a jiné studie o socialistické kultuře*, Praha 2008, s. 229-239 (kap. Konec).

¹⁴⁹⁾ D. DOBIÁŠ (ed.), *Rukopis královédvorský a zelenohorský*, s. 177-185.

¹⁵⁰⁾ Tamtéž, s. 181.

¹⁵¹⁾ J. JAKUBEC (ed.), *J. Kollár, Slávy dcera*, s. 378 (IV. zpěv. *Léthé*, znělka č. 119).

Atmosféru pohanského sněmu z *Rukopisu zelenohorského* připomíná i zbásněná „jinotajitelná pověst podlé Hájkovy kroniky“ **Krok**,¹⁵²⁾ kterou koncipoval **Josef Jungmann** (1773-1847) v staroindickém metru páthjá jako úvodní text k prvnímu číslo stejnojmenného periodika z roku **1821**.¹⁵³⁾ „Věhlasný Hleděvic, bohomil věštec, z umění zván lidu Krokem“ pronáší věštbu, jež nabývá v podmínkách svého pronešení – rekvizitami jsou „Čechův zlatý stolec“, „Čechův vínek vladoznačný“, „Čechová berla“, „desky“, přítomnost Krokových dcer a účast „kmetů, lechů i vládyků“ a „národa mnoholična“ – hodnot programu národně emancipačního hnutí. Krok, jako vyvolený prostředník mezi lidmi a bohy, manifestuje vůli osudu. Ti, kteří obývají „bohaté vlasti“, rozléhající se „od stříbropramenů Labských až tam Vltavy ku pěnám“, a jimž dal praotec Čech „to sladké jméno“, jsou povinováni se podřídit nadpozemské moci: „bozi všaké dadí dobro: je chovat – snaha člověka“.

Jungmannových veršů, inspirovaných příběhem z Hájkovy kroniky (viz výše), mohl J. Franta Šumavský učinit jádrem své epické básně, rozvést je do sporu mezi Zloboněm a Hormilem a následného Krokova verdiktu:

„Zlatopísné vidím louky: synové bujna Rohslava
Váš nález. Tam rýžovníci! Necht' vám péře se kov drahý.
Co jest komu bohem dáno, aniž bráti mu nesluší.
Chovejte však i srdcí svých: mnohýmť je pohybel [= záhubou] zlato!
Bohaté jsou Čechů vlasti, bohaté na drahé rudy:
Pastýř v poli hodí kámen vzácnější skota za skotem.“¹⁵⁴⁾

Jungmannova nařízení, jež vkládá Krokovi do úst, mají funkci Desatera, jímž Bůh skrze Mojžíše sdělil židovskému národu fundamentální mravní řád. Podobně tak soudce Krok skrze vůli pohanských bohů vybízí Čechy žít a jednat podle jediného

¹⁵²⁾ Podle této Jungmannovy skladby „vyrobil“ nejspíše Josef Alexander Dunder (1802-1874), úředník Národního muzea, epos o Krokovi, „*novočeskou báseň převlečenou do chatrného paleografického i mluvnického roucha staročeského*“. Jeho pohnutky zůstaly nerozkryty (možná soupeření s Václavem Hankem o vyhotovení důvěryhodného falza), ale samotné provedení skladby nemohlo mít tytéž ambice jako *Rukopisy královédvorský* či *zelenohorský* („*amatérská starožitnická hříčka, nějaký žert anebo škodolibost*“), viz Antonín Škarka, Epos o Krokovi – poslední romantické falzum z rodiny RKZ?, *Česká literatura* 15, 1967, s. 360-366.

¹⁵³⁾ O intertextualitě Jungmannovy básně *Krok* a jeho náplni viz Veronika Faktorová, Poetika obrozenecké vědy a pluralita romantismu, in: D. TUREČEK a kol., *České literární romantično*, s. 246-248.

¹⁵⁴⁾ J. Jungmann, *Krok*, *Krok* 1, 1821, s. 5.

smysluplného a správného modelu, tj. podle jazykově-etnického nacionalismu: „*Rozum cvičný, a národství v myslí velké, to hrad peven. / Jazykem jedno živ národ; toho smrt – jeho záhuba.*“¹⁵⁵) Národně uvědomělý spisovatel, jakým byl J. Franta Šumavský, mohl v postavě Kroka spatřovat předobraz Čecha-polyglota, zabývajícího se jak řečí, tak i otázkami nejrůznějších vědních oborů: „*Všecko znáti velí nouze, i věční velejí boží*“, jenž však mnohdy vyčpěl v čirý diletantismus.¹⁵⁶)

Je příznačné, že právě jméno této mytologické postavy propůjčilo reprezentativnímu českojazyčnému časopisu své jméno, a předznamenalo tak jeho všestrannou orientaci,¹⁵⁷) a vlastně i symbolicky posloužilo jako slovtvorná báze k slovnímu derivátu „pokrok“, jenž vedle archaického významu prostorového a časového (procursus): „*Za každým nohy pokrokem*“, obsáhl i novější obsah hodnotový (progressus): „*Genia hlas to k pokroku budící*“ (Krok II, 328).¹⁵⁸)

Krokovi také patří jiné historicky nedoložené prvenství: svým třem dcerám „*velel psát*“ „*desky*“ na základě svodu poznatků o své zemi, které získal od poslů a služebníků rozeslaných „*na čtyři strany svého bydlení*“ a nechal „*to všecko pořád na korách březových poznamenati a pro budoucí paměť a další správu schovati.*“¹⁵⁹) Tak zní i jedno z Krovových ponaučení v Jungmannově stylizaci: „*Na korách březových pište všecku svých bohatost dědin.*“¹⁶⁰)

Tyto březové kůry **Václav Hanka** (1791-1861) prohlásil v reprezentativních, česko-německojazyčných *Dějinách Českých v kamenopisně vyvedených obrazech*, vydaných v roce **1824**, za „*první Dsky zemské v Čechách*“. Hankovy výklady komentovaly sérii litografií **Antonína Machka** (1775-1884), jež vytvářel od roku **1820**.¹⁶¹) Oba nedostáli pravidlům kritické historické metody a Hájkovy české dějiny předčili v duchu romantického historismu svým avanturističtějším vyobrazením, literárním i výtvarným.

A. Machek zhotovil takové scény z české minulosti, jež by oslňovaly svým námětem i zpracováním: ve víru válečné vřavy se kupí na bitevním poli bezvládná těla

¹⁵⁵) Tamtéž, s. 3-6.

¹⁵⁶) Viz V. MACURA, *Znamení zrodu*, zvl. s. 13-30.

¹⁵⁷) L. Kusáková – V. Bechyňová, Krok, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury 2/II K-L*, s. 988-990.

¹⁵⁸) Viz lemma „pokrok“ v Josef JUNGSMANN, *Slovník česko-německý III*, Praha 1837, s. 252.

¹⁵⁹) J. KOLLÁR (ed.), *V. Hájek z Libočan, Kronika česká*, s. 58.

¹⁶⁰) J. Jungmann, Krok, *Krok 1*, 1821, s. 5.

¹⁶¹) Antonín MACHEK, *Dějiny České v kamenopisně vyvedených obrazech představeny od sjednocených Umělců Akademie Pražské*, Praha 1820-1824, zvl. s. 19-27.

koní a avarských dobyvatelů a přeživší z avarské hordy utíkají před rykem hrdinských Čechů. Honosně působí i vyobrazení pohanského rituálu Krokovy intronizace v momentu jeho dovršení. Čechův nástupce, oděný do jednoduchého roucha, usazený pod korunou mohutného stromu na stolci a majestátně vyhlížející, drží v levé ruce Čechovu hůl, pravou ruku má v bok a očekává spolu s přihlížejícím davem, počínaje dítky a starci konče, nasazení Čechovy čepice dvěma stařešiny, jež je doprovázeno proklamací kněze a holdem staršího muže, jenž se budoucímu vládci klaní na kolenou. Mrňákova grafika (technicky méně povedená) k Frantově skladbě je námětově s tou Machkovou totožná a kompozičně velmi podobná s tím rozdílem, že Krok sedí na stolci pod širým nebem na vyvýšeném místě, pozadí jeho intronizace tvoří namísto stromu rozevlátý prapor, jenž drží v levé ruce, a úcta je mu projevována nikoliv poklonem jako výrazem naprostého poddanství, nýbrž aklamací jeho lidu vestoje. Grafika měla podle mého názoru předjímat vzrušivý dojem následné skladby, již utvrzoval populárně naučný článek. Domnívám se, že je to doklad skromného pokusu o historický Gesamtkunstwerk, po němž snil kupř. J. J. Langer.¹⁶²⁾

A. Machek vytvořil v roce **1828** olejovou malbu na plátně s názvem **Krok**, začlenil ji do *Panovnického cyklu* a pojal ji jako alegorii zašlé historické slávy: personifikovaná Čechie se opírá o oltář s korunou a mečem, zaraženým v půli do země, v mlhavém oparu je možné zřít rotundu sv. Petra a Pavla na vrchu Říp, u potoka poléhává lev.¹⁶³⁾ Krok tu není zobrazen ve své klasické roli postaršího zákonodárce jako v předešlých rytinách, nýbrž jako muže ve středním věku, koketujícího s jakousi ženštinou a oděného do ahistorické uniformy velitele vojska, již tvoří helma, federpuš, vojenský plášť s pásem, meč zasunutý v pochvě a štít, o němž se zmiňuje Josef Linda v *Záři nad pohanstvem* z roku 1818: „*Hle, ten Krokův štít, kdo z nás by jej pozdvihl [...]*“.¹⁶⁴⁾

¹⁶²⁾ Zpomínka na Jaroslava Langra, *Lumír* 11, 1861, č. 9, s. 206: „*Naše historie že jest sklad všeliké leposti a národ náš s celou duší na ni visí! Takéť snad nejradeji ze všech pronárodů zpívá a i malbu miluje náramně, ač ní nad jiné nikdy tak nevyknul. Dějiny lidu našeho zvláště ne příliš dlouze, avšak lehce a národně, t. j. po homérsku skládané, - básně pak tyto mezi sebou lehkými historickými pojednáními spojené, dobrými skladateli v hudbu uvedené a stejným počtem obrazův ozdobené: - to že jest, cožby národ netoliko vzbudilo, ale i zvěčnilo.*“

¹⁶³⁾ Vít Vlnas, *Panovnický cyklus Antonína Machka: „biedermeierský“ historismus mezi barokem a romantikou*, Helena LORENZOVÁ – Taťána PETRASOVÁ (edd.), *Biedermeier v českých zemích*, Praha 2004, s. 49-70, zde s. 64-67.

¹⁶⁴⁾ Karel KREJČÍ (ed.), *Josef Linda, Záře nad pohanstvem nebo Václav a Boleslav*, Praha 1949, s. 36.

V. Hanka se v textu k Machkovým litografiím nechával inspirovat Hájkem a zvláště Pelclem, ale např. nelichotivý obraz anarchie v době interregna, jak jej podali oba zmiňovaní kronikáři, rozmetal a nahradil variantou, bližší romantickému ideálu českého pohanství. Krokův charakterový repertoár rozšířil o důvtip. Kulisu Krokovy ceremonie obohatil o topos Perunova dubu, ježž žádný z předešlých literátů nezmiňuje. Do textu „propašoval“ nejvyššího ze slovanských bohů jako konkrétní příklad slovanské mytologie, jejíž panteon byl oproti té germánské chudší, a strom, z jehož plodů nabírali staří Slované nevidanou sílu¹⁶⁵) a ježž emblematizoval sílu (byl používán jako pro „požívačné“ Němce, tak pro Rusy – viz Kollárova *Slávy dcera*):¹⁶⁶)

„Po smrti Samově zůstali Čechové opět za nějaký čas bez vrchního správce; každý rod starostu čili vládyku maje, v pokoji živnost svou vedli. I rozhlásila se toho času bystrá moudrost jednoho z vládyk, jmenem Kroka, jehožto čelední zpráva i spravedlivý soud v rozepřech vychvalován býti počal. I spěchali k němu ze vsí krajiny s rozepřemi ti, kteřížto s rozsudky starost svých spokojeni nebyli; a Krok vtipně velmi obě strany vyslyšev, po krátkém uvážení, spravedlivě k upokojení obojí strany, vypovědi rozumné jim dával. Sebraloť se tedy valné množství otcův v slavný sněm, v kterémžto Kroka jednohlasně za Soudci svého vyhlásili, a posadíce jej pod dubem Perunu zasvěceným na stolici Čechově, vložice mu v ruku hůl prvního vůdce, čepicí téhož jej hlučně korunovali.“¹⁶⁷)

Krokovi je přiznána vedle prvenství v českém písemnictví i role zakladatele české vzdělanosti, vědomě pěstované, a budovatele slovanského všeučiliště v Budči. Vyvrací se tak Dobrovského teze, že „v prvním údobí, asi od r. 550-900 byli Češi ještě nevzdělaní, jejich řeč nemohla být tedy taky jiná“.¹⁶⁸)

¹⁶⁵) Tamtéž: „Předkové naši neznali cizokrajného vína, medovinu jen o slavnostech bohů, a vodu mívali každodenním nápojem, vodu, jejíž silou roste všecko, i iti nejsilnější dubové; a pokrm svůj mívali takový, jaký jim ho dávali bohové, neodníмали mu jeho moc cizokrajným připravováním, požívali v něm celou tu sílu a čerstvost, kterou bohové vložili do všech plodin a potrav, aby rostly, a ta síla a čerstvost a zdravost přecházela do jejich oudů – žaludy, semeno to dubů, činily je silnými jako duby.“

¹⁶⁶) O symbolu dubu v české kultuře v 1. polovině 19. století viz V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 92; P. BURKE, *Lidová kultura*, s. 167: lidová představa o sv. Ludvíkovi jako o moudrém soudci, vykonávající spravedlnost pod dubem.

¹⁶⁷) Václav HANKA, *Dějiny České v kamenopisně vyvedených obrazech*, Praha 1824, s. 27.

¹⁶⁸) Benjamin JEDLIČKA (ed.), *Josef Dobrovský, Dějiny české řeči a literatury*, Praha 1951, s. 33.

Budečské město s hradem vystavěli v roce 678 Češi, aby uctili Kroka, aby „*pán jich na hradě seděl a oni pod ním jako poddaní aby v městě obývali*“.¹⁶⁹⁾ V Budči sloužil pohanským bůžkům oběti, kteří mu ve věštbách odkrývali budoucnost, a „*ty všecy věci pilně uváživ rozkázal sepsati a dcerám svým dal to schovati*“.¹⁷⁰⁾ Brzy nato se Krok přestěhoval do Psár. Ale o Budči jako o místu systematického vzdělávání elity hovoří V. Hájek explicitně až v souvislosti s křesťanským knížetem Spytihněvem I., který „*dal kostel k poctivosti svatých Petra a Pavla apoštoluov v městě Budči postaviti*“ až v roce 904, „*a toho času v tom městě veliké učení v literách latinských bylo*“.¹⁷¹⁾ Kontinuitu mezi školou, v níž studovaly Krokovy dcery nebo Přemysl Oráč, a křesťanským vzdělávacím institutem v Budči zkonstruoval nejspíše, jak je patrné z kroniky Františka Pubičky, až barokní historiograf Bohuslav Balbín:

*„In Budecz, einem Stamme, [...] wurden zuerst Sprachschulen, hernach auch welche für die andern Wissenschaften angelegt, welche ohne Zweifel in diesen Zeiten kaum solchen Nahmen verdienten; denn die Magie allein, wie sie auch beschaffen sein mochte, vertrat die Stelle der Theologie, wie Balbinus sagt. [...] Hierauf folgten zur Zeit des heiligen Methodii unter dem Borzivojo die christlichen Schulen.“*¹⁷²⁾

V. Hanka tuto tradiční barokní představu amplifikoval ve fantaskní výjev vyspělosti českého školství, jehož blahodárných schopností na tělo i duši využívali nejen tamější obyvatelé:

*„V Budči bylo to místo, kamž vládykové syny a dcery své na učení i z blízka i zdaleka posílali. [...] Sem na Budeč se hrnulo z krajín slovanských všecko množství netoliko neduživých, nábožných a zkřivdilých, ale i těmto uměním důkladně se naučiti žádajících, by v rodinách svých lékařstvím, náboženstvím a spravedlností prospívali.“*¹⁷³⁾

¹⁶⁹⁾ Jaroslav KOLLÁR (ed.), *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*, Praha 1981, s. 58.

¹⁷⁰⁾ Tamtéž, s. 59.

¹⁷¹⁾ Tamtéž, s. 201.

¹⁷²⁾ Franz PUBITSCHKA, *Chronologische Geschichte Böhmens unter den Slaven I*, Leipzig-Prag 1770, s. 201.

¹⁷³⁾ V. HANKA, *Dějiny České*, s. 29.

Historičnost Krokovy školy na Budči měl potvrzovat i *Rukopis zelenohorský*, jehož verše: „*Dvě moudré panny / vyučené věštbám Vítězovým*“¹⁷⁴⁾ přijal v pozmeněné podobě: „*Učení věštbám vítězovým*“ MUDr. **Karel Slavoj Amerling** (1807-1884) za motto svého „všeslovanského učiliště“ (**Nová Budeč**. To vystavěl v roce **1842** v Praze a koncipoval jej jak středisko vzdělávající české hochy i dívky vědám, umění, ale i řemeslům a jiným praktickým dovednostem a vychovávající je k panslovanskému nacionalismu. Tomu všemu se měli studenti učit nenásilným způsobem v příjemném prostředí knihovny, „všemuzea“, chemických a fyzikálních kabinetů, nemocnice, dílen, tiskárny, zahrady a dalších budov, které jejich duchovní otec vybudoval jako mikrokosmos. S dalšími pedagogy, včetně budečského učitele českého jazyka J. Franta Šumavského,¹⁷⁵⁾ utvořil v Budči řídicí centrum, jehož členové se scházeli při tzv. poradách učitelských. Jejich záměry měly přesáhnout obzory uzavřeného kroužku zasvěcenců a vejít ve známost u české veřejnosti přes periodikum *Posel z Budče* s podtitulem *Časopis pro učitele, vychovatele a vůbec přátele mládeže*, jenž vycházel od počátku roku 1848 pod redigováním Amerlingovým a Frantovým. Provoz školy se potýkal již od roku 1843 kvůli své nákladné údržbě a vysoké zadluženosti s existenčními potížemi, ale poslední ránu Budči zasadilo udání na údajnou Amerlingovu protistátní činnost z revolučního kvasu roku 1848. Ač byl soudem obvinění zproštěn, ztratil důvěru u svých věřitelů, a „všeučiliště“ muselo být uzavřeno.¹⁷⁶⁾

Jeho časopisecký orgán tomuto osudu nešel v roce 1851, kdy jej opustil jeho šéfredaktor J. Franta Šumavský. Redaktoři *Posla z Budče* v prvních číslech přirozeně obhajují jeho existenci a nutnost, přesvědčují o nepochybných výsledcích amerlingovských metod, uplatnitelných i mimo Budeč. Symptomatický je pak *Proslov*, jakýsi apologetický traktát, jenž spojuje skličující přítomnost skrze jméno (Nové) Budče s minulým, tj. s dokonalým, česko- nebo slovanskojazyčným světem pohanství a raného křesťanství, a zároveň postupem zpětné sémantizace s budoucím, jež zavazuje celou generaci národně smýšlejících intelektuálů k „probuzení“ ospalé české společnosti.¹⁷⁷⁾

¹⁷⁴⁾ D. Dobiáš (ed.), *Rukopis královédvorský a zelenohorský*, s. 181.

¹⁷⁵⁾ M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 100.

¹⁷⁶⁾ O Karlu Slavoji Amerlingovi a jeho Budči více např. viz V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 94-101; Pavel KOSATÍK, *České okamžiky*, Praha 2011, s. 64-72; K. Homolová, Karel Slavoj Amerling, in: V. FORST (ed.), *Lexikon české literatury 1 A-G*, s. 59-63; Eva HOFFMANNOVÁ, *Karel Slavoj Amerling*, Praha 1982, s. 43-60; Václav SPĚVÁČEK, *Karel Slavoj Amerling*, Klatovy 1962, s. 24-38.

¹⁷⁷⁾ K tomu viz V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 94-101.

„Učitelství naše národní začalo už s Budčem před 12 sty lety. Budeč [...] jest krví našeho národu, jest skvoucí hvězdou už z časů našich praotců; dokud on vlasti sloužil, byly dávné blahé časy vlasti naší, a národ zchuravěl ano až do hrobu ranami ulehl, když působení Budče místo dalšího zdokonalování a až na vysoké školy provedení poznenáhla ochabovalo, uhaslo a napotom cizojazyká přeúčenost vysokých a jiných škol i po 500 let a až do dnešního dne k prospěchu národu zažita býti nemohla. Otcové naši pozdější zapomněli na svou krev a Bohem daný zárodek. [...] proto přichází k Vám opět Posel z Budče zapomenutého, otcům i nám potomkům procitlým zajisté svatého, abyste vroucně jako ondy otcové a učitelé naši budili, kde co v semeně a zárodků spí neb dlí, abyste budovali a šťastně dostavěli tak velebnou budovu národního blaha a jeho věčné úlohy, a abyste konečně bděli jako andělé strážcové nade předrahou hřivnou tou, kterouž Bůh a Vlast v ruce Vaše s celou důvěrou vložili, aby tato nejen od zkázy a rezu ochráněna byla, ale tisíceřý užitek pro Boha a Vlast vydávala.“¹⁷⁸⁾

Argumentační směr přítomnost-minulost dál rozvinul K. S. Amerling ve svém článku *Věštby vítězové*, v němž se snaží mj. vyvodit genezi Krokovy školy ze staroindického prostředí argumenty rádooby etymologickými: slovo Budeč čili Budeka má souviset s Buddhou, jenž měl být Slovanům znám jako Svantovít. Budečský vzdělávací program je přirovnán latinským svobodným uměním a jeho první absolventky, Krokovy dcery jsou označovány za zakladatelky univerzitních fakult. Prestiž Budče má dále utvrzovat její učenost, srovnatelná s tou starověkých Athén.¹⁷⁹⁾ Krok, „moudrý soudce“, se může podle posledního příměru svým zakladatelským aktem jevit jako slavný antický filosof, Platon nebo Aristoteles, kteří vystavěli odborná a světoznámá učiliště, Akademii a Lykeion. Analogiemi a paralelami slovanské vzdělanosti k učenosti staroindické, řecké a latinské tak v Amerlingově představě Budče nabývá vrchu její mýtotořná složka, dokazující právo českého národu na vlastní školství, a tudíž i na vlastní existenci.

Podle Vladimíra Macury znamenalo vzkříšení Budče „v jisté znakové rovině obnovu dávné přirozenosti českého života, v žádném případě neneslo význam výlučně

¹⁷⁸⁾ Proslov, *Posel z Budče* 1, 1848, č. 1, s. IX-X.

¹⁷⁹⁾ Karel Slavoj Amerling, *Věštby vítězové*, *Posel z Budče* 1, 1848, č. 21, s. 340-348, č. 23, s. 372-375, 384.

pedagogický“.¹⁸⁰⁾ A dospívá k závěru, že Budeč je „ještě mýtem svým tvarem (v tom smyslu také upomíná Kollárovu Slávy dceru a její obraz světa, umění a slovanství), ale na rozdíl od ní je již mýtem budovaným nikoliv ve světě slov, ale především ve světě skutečnosti.“¹⁸¹⁾

Rovněž zidealizovaný a spekulativní, ač méně fantaskní výklad „báječných [= bájných] dějin českých“ podal **František Palacký** v syntéze *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě* z roku **1848** (německá verze prvního oddílu vyšla jako *Geschichte von Böhmen* již v roce 1836), dokládaje jej kronikami byzantskými, vlašskými (italskými) a německými, tak zejména třemi básněmi z *Rukopisů, Soudem Libušiným, Čestmírem a Vlaslavem* a *Zábojem a Slavojem* a inspiruje se ideově Herderovou oslavou slovanské holubičí povahy. Podle F. Palackého byl prostor pohanských Čech v letech 451-895 determinován praslovanským demokratickým řádem, jenž se úspěšně bránil násilným průnikům germánského feudalismu, založeného na privilegiích („nadpravím neboli výsadou“) a povinnostech („kroměpraví“). Tyto prvotní společenské idey se ztělesňovaly v jejích nositelích, vyplývaly z nich odlišné národní naturely, a proto „Němci před svým pokřesťanstvím byli vůbec národ válečný a výbojný, Slované pak naproti tomu národ pokojný a rolnický“. O postavě Kroka se F. Palacký zmiňuje pouze letmo:

„Dle nejstaršího podání mělt' zlaté sídlo své na svatém Vyšehradě nad Vltavou [= v Rukopise zelenohorském: „v Libušině otcův zlatém sídle, / otcův sídle, svatém Vyšehradě“], kdežto panoval mocí velikou, však nikoli neobmezenou, větší částce země české; pozdější ale věk nepovažoval ho jináče než co bohatého lecha, jenž pro ctnost, moudrost a spravedlivost svou povolán byl prý celému národu býti soudcem. [...] Pravdě velmi se podobá, že Krok byl jeden z potomků Sámových, snad vlastní jeho syn nebo vnuk, a tudíž i nástupce, jelikož život jeho padá do druhé polovice 7. století.“¹⁸²⁾

I na tak malé ploše se příznačně sbíhají několikeré diskursy 1. poloviny 19. století: (1) autentičnost *Rukopisů* a jejich potenciál při výkladu dějin, (2) přezíravý postoj k předosvícenské historiografii a (3) osvícensko-romantická diskuse o příbuzenském poměru Krokově k postavě, doložené i v neslovanském textu, jako

¹⁸⁰⁾ V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 96.

¹⁸¹⁾ Tamtéž, s. 101.

¹⁸²⁾ Olga SVEJKOVSKÁ (ed.), *František Palacký, Dějiny národa českého I*, Praha 1968, s. 111.

hledání historické kontinuity. Tento úryvek pak dokládá proces modelování vědomí o nejstarší české historii na znalosti reálií z uměleckých textů, minulost idealizujících a padělajících. Např. „*dle svědectví starožitné písně o Záboji a Slavoji*“ F. Palacký dokládá vrozený smysl Slovanů pro demokratičnost a absencí jakýchkoliv relevantních důkazů tuto tezi vyvracejících hrdě uzavírá:

„Není tedy divu, že v nejstarších pramenech slovanské historie a literatury nic se nejevív, co by se dalo vykládati na stálé a dědičné panování jedné třídy obyvatelstva nade druhou, a že tudíž svoboda osobní všeobecná i rovnost všech občanů před zákonem byly základní známky staroslovanského života politického.“¹⁸³⁾

Dále kupř. popis institucí a mechanismů v staročeském politickém zřízení se opírá výsadně o *Rukopis zelenohorský*. O politickou moc se měl dělit „*řád kněží a popů neb žreců*“ s podřízeným „*řádem starostí čili vládyk rodinných*“, z něhož byli údajně voleni „*starosti celého národa*“ s dědičnými nároky. Tito kandidáti a dědici v jedné osobě se měli rekrutovat z elitní vrstvy soudců, nikoliv vojevůdců: „*Libušin zajisté otec Krok proto prý moci oné dosáhl, že byl nejmoudřejší a všem spravedlivý soudce.*“ Jedním dechem však Palacký dodává hypotézu, že

„podle přirozeného lidských věcí běhu nelze sice ani pochybovati, že jako vítězoslavný Sámo, tak i Krok a Přemysl a všickni potomci jejich museli vésti mnohonásobné války [podtrhl D. F.], a že proto provozovali nejen ouřad národního starostství, ale často i skutečné panství nad národem: avšak skutkové jejich váleční a panovníčí nevryli se do paměti národu, který obyčej měl považovati vládce své jen co starosty,“¹⁸⁴⁾

a zastává tak (jako J. Franta Šumavský ve své skladbě *Krok*) názor, v jungmannovské kultuře do 30. let 19. století převládající, že:

„byli praotcové naši, dle podání letopisného, národ prostý, pracovitý, hostinný, upřímný a věrný, vojny nehledající, ale v obraně sebe mužný, udatný, krádeže nenávistný, veselý, zpěvu milovný.“¹⁸⁵⁾

¹⁸³⁾ Tamtéž, s. 153.

¹⁸⁴⁾ Tamtéž, s. 157.

¹⁸⁵⁾ J. JUNGSMANN, *Historie literatury české*, Praha 1825, 7-8.

F. Palacký oproti Amerlingovým představám mlčí o soustavném vzdělávání na Budči. K. S. Amerling upozadil herderovsko-jungmannovský mnohostranný koncept jednostranným modelem „malého Řecka“, rezonujícího od 40. let 19. století a vyznačujícího se vnitřní silou a duchovními kvalitami, jež se v Krokovi jako fetiši snoubí ve své totalitě.¹⁸⁶⁾

S Amerlingovými konstrukty souzní do značné míry poezie katolického faráře **Františka Jaroslava Vacka Kamenického** (1806-1869). Konvolut jeho sonetů s historickou tematikou vyšel v roce **1846** s poněkud zavádějícím titulem *Lilie a růže*. Postavu „věhlasného“ Kroka uvádí na jeviště českých dějin jako toho, jenž se ujímá „při obecném roku“ lechů na „posvátném“ Vyšehradu správy země po zemřelém Sámovi. Krokova moudrost je vykreslena jako jedinečná vlastnost, jež se projevovala již od narození a jež mu předurčila slavný osud. Fatalita je podtržena prvem sakralizace, když je Krok uveden na stolec „soudce“ a „pěstouna pro Český národ“ z „milosti Moudrosti“ v analogii k pomazaným hlavám, jejichž titul rex dei Gratia ospravedlňoval jejich nárok na trůn. Ve Vackově výjevu jsou patrné podobnosti ke středověkým korunovačním obřadům, jež se volně sdružují s představou biblického krále Šalamouna (filiace Šalamoun-Krok viz výše v pasážích o Kosmově kronice).¹⁸⁷⁾

*„Mudřena již Kroka pěstovala
Na kolébce co miláčka svého,
Aby nová z kmene Slovanského,
Ratolest zas Čechům vykvétala;*

*Moudrostí mu bedra opásala,
Byl by vzorem lidu obecného;
Celá země by se podle něho
V mravu ušlechtilém spravovala.“*

*Vztáhnouc jeho nad hlavu své rámě
Pomazala pak a posvětila
Za kněze ho v posvátném svém chrámě.*

¹⁸⁶⁾ V. MACURA, *Český sen*, s. 97-106 (kap. *Sen o Lakedaimonských*).

¹⁸⁷⁾ František Jaroslav VACEK KAMENICKÝ, *Lilie a růže*, Praha 1846, s. XXXIII-XLVI.

*A za soudce tak a za pěstouna
Pro český ho národ vyvolila,
By i on měl svého Šalamouna.*¹⁸⁸⁾

Krok vystupuje jako neomylný vyslanec „nebe“, s nímž po válečných konfrontacích s Germány „začíná nový Čechům věk“ klidu a míru. F. J. Vacek Kamenický tak polemizuje s Lindovou či Machkovou militantní představou Kroka, již předpokládal z logiky věci i Fr. Palacký:

*„Ač se neskví vítězstvím co rek,
Čelo jeho jiná věnčí sláva:
Mstitel křivdy, hajitel jest práva!
[...]*

*Zásluhy si vydobývá věčné,
Kdo svůj národ v ruce se zbraní
Od poroby vrahů zachrání
V bitvě krvavé a lidosečné.*

*Než i ten zaslouží slovo vděčné
A budoucích věků uznání,
Jenž přivádí národ k poznání
Vyšších věcí cestě na bezpečné;*¹⁸⁹⁾

Krokovy zásluhy tkvějí mimo vojenskou oblast, ve sférách duchovních; pěstuje umění jako perský reformátor Zoroaster, vychovává k mravnosti, vyvíjí činnost osvětovou, vzdělání zpřístupnil „mládeže květu“ založením budečského učiliště, „a tak první základ položil k vzdělanosti Čechů starodávné“ a „vzdělal národ svůj a oblažil, a tak zvěčnil to své dílo správné“. Didaktický rozměr poezie se prohlubuje v dalších sonetech, v nichž lyrický subjekt na příkladu kněžny Libuše, z níž „mluví moudrost otce Kroka“ a jež se učila na Budči „poznat vůli [českých, popř. slovanských] bohů“, nabádá

¹⁸⁸⁾ Tamtéž, s. XXXIV.

¹⁸⁹⁾ Tamtéž, s. XXXV.

k náležité výchově dětí, do nichž „*skládají svou naději*“ „*vlast a [katolická] církev, nebesa i země*“.

*„Budiž tedy, rodičové milí!
Vychování dobré vaší péčí;
Hleďte, byste příkladem i řečí
Na svých dítek mysl působili.“*

[...]

*„Dům otcovský první učiliště
Děť jest, jich blaha průvodce,
První síly jejich působiště.“¹⁹⁰⁾*

F. J. Vacek Kamenický účelově vycentroval v tradovaném příběhu o soudci Krokovi počátky české vzdělanosti, aby do něj vřadil vlastní úvahové pasáže o nutnosti navázat na Krokův zakladatelský moment: vzdělávat a vychovávat příslušníky následných generací k těm skvělým vlastnostem, jež Krok do slova a do písmene ztělesňoval, tj. k moudrosti, spravedlnosti, mírnosti, ale i k zbožnosti a vlastenectví.

I v básni *Krokova smrt*¹⁹¹⁾ od **Karla Václava Raise** (1859-1926) vyzývá Krok na smrtelné loži v rozvláčných a dekorativních verších k udržování míru, k péči o hospodářství a k patriotismu:

*„Bozi s vámi! Milujte se z duše,
Nežli mlaty, radši mějte pluhy,
Koše lípy, bílé květy hruše;
A byť mnohdy zápas přišel tuhý,
Zlatý pokoj zase do chat vkuše,
Milujte jen žírné vlasti luhy!
Já vám žehnám! [...]“¹⁹²⁾*

¹⁹⁰⁾ Tamtéž, s. XL.

¹⁹¹⁾ Nepodařilo se mi ji datovat, báseň byla otištěna v antologii Antonín MOJŽÍŠ (ed.), *Kvítí z luhů vlasteneckých*, Praha 1888, s. 14-15, bez vnočení.

¹⁹²⁾ Karel Václav Rais, *Krokova smrt*, in: A. MOJŽÍŠ (ed.), *Kvítí z luhů vlasteneckých*, s. 14-15.

Umírání „starosty“ Kroka je připodobněno vykupitelskému činu: „*Nebohé mé, dobré české plémě – strážce tvého věnce trní tíží!*“ Kulisu dojmavé a afektované scény nevytváří jen biblický topos trnového věnce, ale i tesklivý zpěv Lumírův a soucit vltavských vln, které explicitně odkazují na *Rukopisy*. Romantická obraznost byla v 80. letech 19. století aktualizována v rámci tzv. českého literárního neoromantismu jako obranný mechanismus proti realistickým výpadům. Idea a poetika uměleckého díla se však proměnila: ztratila provokativní charakter romantismu a nepolemizovala s tradicí, nýbrž ji bránila, a přiblížila se tak k impresionistickému a parnasistnímu kódu.¹⁹³⁾

Alois Jirásek (1851-1930) vycházel v kapitole *O Krokovi a jeho dcerách* ve *Starých pověstech českých* z roku **1894** z předešlých literárních zpracování. Přejal Kosmovu a Hájkovu vizi anarchie před Krokovým uvedením na Čechův stolec, již oklešťovali a eliminovali romantičtí autoři: „*Než jak lid osiřelý po smrti Čechově neměl správce, kazil se a právo hynulo. Nastaly sváry a spory, nejvíce o dědiny a meze, dály se nátlaky a mnozí počali sami proti sobě bojovat.*“ Z Kosmovy a Hájkovy převzal téměř beze změny celé pasáže i s typickými topoi: Krok je tu vylíčen jako „*starosta mocného rodu*“, jenž „*zboží měl hojnost, než i moudrostí a vtípem nad jiné vynikal, takže nejen z jeho rodu, ale ze vsí krajiny kolem k němu spěchali jako včely k oulu, aby je soudil*“. Ceremoniál Krokovy intronizace je podán bez opulentních kulis a střízlivě jsou převyprávěny i další z momentů Krokovy vlády, kupř. založení Budče a narození tří jeho dcer.¹⁹⁴⁾ Povědomí o mytologické postavě Kroka tvaruje již po více než jedno století právě Jiráskovo „realističtější“ pojetí, extrahované z Hájkovy kroniky, jež, jak se zdá, odstranilo nános romantických fines a romantického balastu Jungmannova, Hankova, Kamenického, ale i Frantova ražení, revitalizovaných parnasismem a impresionismem konce předminulého století.

2.4 Argumentum – intertextualita poetiky

O výpovědní hodnotě Frantovy básně svědčí vedle její intertextuální ikonografie i poetika. Jednu z určujících rolí hrál v této době výběr veršového tvaru, podle Romana Jakobsona mají „*jednotlivá metra v literární tradici vlastní potencionální hodnotu*

¹⁹³⁾ D. Tureček, Synopticko-pulzační model českého literárního romantismu, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično*, s. 139-140.

¹⁹⁴⁾ Alois JIRÁSEK, *Staré pověsti české*, Praha 1894, s. 22-28.

symbolovou“.¹⁹⁵⁾ Frantova báseň *Krok* je psána nerýmovaným veršem většinou daktylsko-trochejského spádu o rozměru 10 slabik s cézurou téměř vždy po 4. slabice:

Slavný soudem, slavný rodem starým:

Syn to moudrý věhlasného Sába,

Libým lidu jménem Kroka nazván.

Po versologické stránce jde o tzv. **desetislabičník** čili **desaterac**,¹⁹⁶⁾ příznačný pro jihoslovanskou hrdinskou epiku. Absencí rýmu či náznaku asonance zdůrazňuje naléhavost svého sdělení, a vyburcoval tak i české literáty k věrnému napodobování. Do české poezie jej programově uvedl Václav Hanka ve své *Prostonárodní srbské muse do Čech převedené* z roku 1817. Bezostyšně byl desaterac pokládán za praslovanskou formu verše,¹⁹⁷⁾ František Ladislavem Čelakovským za metrum dosahující kvalit antického hexametru.¹⁹⁸⁾ Slovanské literatuře jej přiřkl Johann Gottfried Herder básní *Die Fürstentafel (Knížecí tabule)* v *Stimmen der Völker in Liedern (Hlasy národů v písních)* z roku 1779,¹⁹⁹⁾ již přetiskl Josef Jungmann ve *Slovesnosti* z roku 1820 v překladu Františka Jana Svobody jako vzorovou historickou báseň.²⁰⁰⁾ Autochtonnost českého desaterce měly dokazovat *Rukopisy královédvorský* (básně *Oldřich a Boleslav, Jaroslav a Záboj, Slavoj a Luděk*) a *zelenohorský* a zejména druhý z nich utvrzoval některé dobové kulturní činitele o existenci staročeských epických písní, jež se nestačily rozvinout v cyklicky ucelený epos.²⁰¹⁾ Tomíčkovy básně *Čech* a *Sámo* a Frantova báseň *Krok* s iluzivní patinou starobylosti ze stejnojmenných almanachů pak tento deficit české literatury jako by chtěly srovnat.

¹⁹⁵⁾ Cit. podle D. Tureček, Máchova báseň *Čech*, *Česká literatura* 59, č. 4, s. 512.

¹⁹⁶⁾ O desaterci viz příručky jako Josef BRUKNER – Jiří FILIP, *Poetický slovník*, Praha 1997², s. 87-88; Josef HRABÁK, *Úvod do teorie verše*, 1978⁶, s. 138. O aplikaci desaterce na českou poezii viz D. Tureček, Máchova báseň *Čech*, *Česká literatura* 59, č. 4, s. 513-514: z tohoto hlediska je důležitý příklad užití tohoto metra Aloise Věnceslava *Žítka v básni Zbyhoň. Dle rukopisu Královédvorského*, zveřejněné v *Čechoslavu* v roce 1821.

¹⁹⁷⁾ V. KORBUSICKÝ, *Báje, mýty, dějiny*, s. 78.

¹⁹⁸⁾ L. Kusáková – V. Bechyňová, František Ladislav Čelakovský, in: V. FORST (ed.), *Lexikon 2/II K-L*, s. 988.

¹⁹⁹⁾ V. MACURA, *Český sen*, s. 88-96 (kap. *Sen o Libuši*).

²⁰⁰⁾ J. JUNGSMANN, *Slovesnost*, Praha 1820, s. 65-69.

²⁰¹⁾ V. KORBUSICKÝ, *Báje, mýty, dějiny*, s. 179-200, kap. *Vytvořili Čechové epos?*, spatřuje náznak českého eposu v Kosmových kronikářských pasážích o Břetislavově únosu Jitky Svinibrodské a válce s německým vládcem Jindřichem III. z roku 1040.

Poetika Frantovy básně odkazuje v mnohém k *Rukopisům*. Epičnost děje je retardována, podobně jako v *Rukopisu zelenohorském*, do dramatických scén-trsů dlouhosáhlými učenými pasážemi, jež líčí nerostné bohatství českých zemí (Hormilova řeč), jejich právní zvyklosti (Krokův rozsudek a Krokova intronizace) a válečnou chrabrost jejich obyvatel (charakteristika Jaroše a Bytise a Jarošova řeč).

K prostředkům výstavby děje patří básnické figury vzniklé kumulací slov jako anafora: „*Neníť, kdoby práva naše hájil, / Neníť, kdoby vlasti zahnal vraha*“, epifora: „*On přemohl statně Longobardy, / Z vlasti vyhnal vrahy Longobardy*“, epanastrofa: „*Sedí kmet Stebenský, soudem slavný, / slavný soudem, slavný rodem starým*“, epizeuxis: „*Slavný soudem, slavný rodem starý*“, dále pak paralelismus: „*V pravo sedí Zloboň zaškareděn; [...] Po levu Krokovi Hormil sedí*“, asyndetický výčet postav: „*Jaroš chrabrý, Bytis jemu rovný / Předě kmety, lechy, vládkami, / Před zástupy radostného lidu / Ukládají vínek otce Čecha / Krokovi na hlavu*“, aliterace: „*Sedí kmet Stebenský, soudem slavný, / Slavný soudem, slavný rodem starým: / Syn to moudrý věhlasného Sáma*“ nebo „*Volaje vše živé v život nový*“, opakování vyšších celků: „*Bud' nám rádcem, bud' nám vůdcem naším. // Dopověděl Jaroš vrahům strašný, / A tu zástup vešken zvolá hlasně: / Bud' nám rádcem, bud' nám vůdcem naším!*“ a také příznačný inverzivní slovosled: „*Mnohoť chovají tam bylin vzácných / I vrchové i lučiny dolné; / Mnohoť i mně shledat bylo přáno*“. Některé postavy jsou charakterizovány konstantními epitety, až homérovskými: „*Jaroš chrabrý*“ nebo „*Jaroš vrahům strašný*“, „*Bytis silný*“ nebo „*Bytis Jarošovi rovný*“. Lidské pohnutky jsou poměřovány přírodními úkazy, např. aklamace nad Krokovým zvolením přerůstá uzavřené prostory sněmu: „*A radostné hlasy všeho lidu / Lesům bližním posílají lesy*“.

Pasáž popisující hrdinu z války s Germány: „*On [= Jaroš] bojoval s Franky v černých lesích, / Sámovi po boku zhubil Franky*“, upomíná na skladbu *Záboj* jednak topem bojiště („*les črn*“), jednak označením nepřátelského kmene, jejichž porážka u Wogastisburgu byla v 1. polovině 20. století ztotožňována s tou, kterou uštědřil *Záboj* Luděkovi – J. Linda *Záboje* přímo identifikoval se Sámem.²⁰²⁾ Shoda s tímto pretextem existuje např. v obratu: „*otec vlasti zašel k otcům*“, resp. „*otec zašel k otcům*“,²⁰³⁾ v metafoře „*v noci dravá sova kořist hledá*“, resp. „*lítý ostříž rozepjal svoje křídla dlouhá, / bystře létá za ptactvem*“²⁰⁴⁾ nebo v náznaku pohanského rituálu, žertvy: „*vzdám díky*

²⁰²⁾ D. Dobiáš, Komentář, in: TÝŽ (ed.), *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, s. 294.

²⁰³⁾ D. Dobiáš (ed.), *Rukopis královédvorský a zelenohorský*, s. 129.

²⁰⁴⁾ Tamtéž, s. 141.

bohům“.²⁰⁵) Svou figurativností a tropikou se blíží k poetice i jiných básní z *Rukopisu královédvorského* – dalo by se uvažovat o skladbách *Oldřich a Boleslav* nebo *Čestmír a Vlaslav*.

Ze slovní zásoby je ve Frantově skladbě užito nápadně nadměrného množství jmenných adjektiv: „*A vyzískám mnoho čista zlata*“, „*Dobry za dne jasna práci koná*“, „*Hormilovi pilnu ukázali*“, „*ne drah kořen*“ ad., helenizujících kompozit jako „*zlatonosný*“, „*zlatorodý*“, „*zlatoskvoucí*“, „*šírosáhlý*“, přílišně se vokalizují prepozice: „*ve posvátném*“, „*ve dědinách*“, objevují se kvazistarobylá jména jako *Zloboň* (srov. *zlobný Zbyhoň*, *Výhoň Dub*), *Hormil* a *Bytis*, z *Rukopisů* také pocházejí slova *luna*, tolik oblíbené kupř. Karlem Hynkem Máchou: „*Skálu osvěcuje luna jasně*“, a věhlasný: „*Krok věhlasný*“.²⁰⁶)

V duchu jungmannovského neoterizování a purismu tvoří kompozita: „*statky šírosáhlé*“. Jazyk zatěžuje kontrastivní barevností, jež se vyjevuje ve Zloboňově řeči ve své procesuálnosti směřující od černé přes stříbrnou až k zlaté:

„*Vyšel jsem onehdy [v noci] bylin hledat,*

[...]

Koření si kopám vedlé skály,

Skálu osvěcuje luna jasně,

Jasnost rozšířuje skála ke mně;

Kopám, a vykopnu rudu drahou,

Rudu drahocennou, zlatonosnou.“²⁰⁷)

Verše zaplavuje zlatá barva, jež symbolizuje pokračování Čechova „zlatého věku“ (srov. Korbusického teorie o „stříbrném věku“ výše): „*zlatoskvoucí stolec*“,

²⁰⁵) O skladbě *Záboj* a jejím inspiračním náboji a intertextualitě viz D. Dobiáš, Komentář, in: TÝŽ (ed.), *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, s. 293-297.

²⁰⁶) Použil jsem studii Oldřich Králík, K. H. Mácha a Rukopisy, in: Růžena GREBENÍČKOVÁ – Oldřich KRÁLÍK (ed.), *Realita slova Máchova*, Praha 1967, s. 13-56, v níž jsem substituoval Karla Hynka Máchu Josefem Frantou Šumavským a omezil pouze textem jeho básně *Krok*; dále Antonín Frinta, Rukopisné podvrhy a naše spisovná řeč, *Naše řeč* 2, 1918, č. 1, s. 1-4; Adolf Kamiš, Jazykovědná problematika RKZ, *Naše řeč* 54, 1971, č. 3, s. 165-168.

²⁰⁷) J. Franta Šumavský, *Krok*, *Krok* 1, 1833, s. 4.

„zlatonosná ruda“, „zlatorodý vrch“. S onomatopoickým pleonasmem se snoubí působivá metafora východu Slunce, který je personifikován pohanským bohem.²⁰⁸⁾

„Když pak zlatoskvoucí vyvstal Jasoň,
Volaje vše živé v život nový“,²⁰⁹⁾

a připomíná tak ranou poezii Máchovu:

„Nade hvozdem tmavým hustým
Jasoň stojí zlatovlasý,
A v tom hvozdu v tmavém černém
Stojí skála mechem krytá,
A tam kde skála nejvyšší,
Skály tvrdší stojí Hraboň,
Zhoubce krajiny vůkolní,
Na vše zírá smuten strany.

[...]

Nade hvozdem tmavým hustým
Stříbrolesklá stojí Luna;
[...]²¹⁰⁾

2.5 Conclusio

Předcházející výklad intertextuality ikonografie a poetiky Frantovy skladby nás ospravedlňují k následujícím závěrům:

Báseň *Krok* z roku 1833 souzní svým tématem, svoji kompozicí i poetikou s ostatními zpracováními dané látky v českém kulturním kontextu 1. poloviny 19. století. Nejstarší české dějiny vypočetl jako kulturně i politicky vyspělý svět, hodný

²⁰⁸⁾ J. Jungmann uvádí ve svém *Slovníku česko-německém* heslo Jasoň jako ekvivalent k Phoebu, tj. přídomku řeckého boha Slunce Apollona (J. JUNGSMANN, *Slovník česko-německý I*, Praha 1835, s. 571).

²⁰⁹⁾ J. Franta Šumavský, *Krok*, *Krok 1*, 1833, s. 4.

²¹⁰⁾ K. JANSKÝ (ed.), *Karel Hynek Mácha. Básně a dramatické zlomky*, Praha 1959, s. 71, b. *Vorlík*.

pozornosti a napodobování. Text se zdá být uzlovým bodem, průsečíkem několika diskursů.

Vyobrazená společnost je založena na demokratických principech, stratifikuje se na elitní vrstvu (soudce, kmeti, vládkové a leši) a zbytek obyvatel. Obě společenské třídy jsou si absencí privilegií nebo přinucení rovny. Představu demokratičnosti kmenového zřízení vytvářely reprezentativní texty české literatury, její nejidealističtější podobu pak zvláště *Rukopisy* a Hankův „historický“ doprovod k Machkovým reprezentativním litografiím. Ty do určité míry zastíraly kolaps společenského systému, utvořeného po Čechově (u Pelcla po Sámově) smrti a vyznačujícího se bezmajetkovými poměry, o němž psal již Kosmas, po něm V. Hájek a další starší kronikáři. Krok se ve Frantově variantě dozvídá o smrti nejvyššího správce kmene a otce v jedné osobě až potom, co ukončí sněm, a ihned je jednomyslně zvolen za nového nejvyššího představitele. Mezivládí tak J. Franta Šumavský eliminoval na co nejkratší dobu, aby jeho potenciálně rozpačitá interpretace nerušila vidinu vnitrosociální jednoty a bezkonfliktnosti.

Demokratičnost nejstarších českých dějin se ve Frantově stylizaci vyznačuje průběhem spravedlivého a objektivního soudu, konaného při všelidovém sněmu za předsednictví soudce, jenž vyslechne obě strany a podle „*zákonu práva*“ je rozsoudí. Možnou literární předlohu v *Libušině soudu* autor ovšem stylizoval do ideálnější podoby: poražená strana přijímá Krokův odsudek, neboť je to rozhodnutí toho, „*komu znám je zákon*“. Operuje tu tak s představou zákonné jurisdikce zaštitěné mravní a kvalifikovanou autoritou soudce Kroka, jenž byl považován za architekta prvního právního řádu na našem území. Demokratický charakter se projevuje i v Krokově odmítání titulatury vůdce a preferování hodnosti „*soudce bratrů mojich*“ jako negativní vymezení k vůdcovskému principu, přisuzovanému germánskému živlu, a zároveň jako rozvíjení antického dědictví („*primus inter pares*“). Vlasteneckoromantická obliba Kroka pak dokazuje snahu Čechů jednat o národní emancipaci a její formě na ryze legislativní úrovni, o směřování českého národa na zemských sněmech debatovat, nikoliv monarchii bořit a zasévat semena revoluce.

Válečné hrdinství ztělesňují v básni *Krok* dva chrabří germánobijci, jejichž udatnost, prokázaná ve vítězných bitvách s početnějším nepřítelem, opravňuje jejich nabídku Krokovi nastoupit na osiřelý stolec. J. Franta Šumavský retarduje děj působivým popisem jejich vojenské minulosti a řečí jednoho z nich se zmínkou o aktuálním nebezpečí násilné národní asimilace, která jejich společnosti hrozí („*nenít,*

kdoby vlasti zahnal vraha“). Autor skladby tak akceptuje dobovou představu o zmužilosti, bojovnosti a chrabrosti, kterou zdůrazňovaly zejména Machkovy litografie a Hankův literární komentář.

Frantova představa Kroka jako trůnícího soudce a otce svého lidu s atributy milosrdenství, spravedlnosti a moudrosti má svůj vzor v biblickém králi Šalamounovi, jenž byl pokládán spolu s Alexandrem Velikým za ideál vládce, který recipovali i čeští kronikáři a historici již od Kosmových dob. Někteří Frantovi současníci (J. Linda, A. Machek v roce 1828) vyobrazovali soudce Kroka s výraznou alexandrovskou heroičností, Frantova stylizace akcentuje spíše tradičnější jeho charakteristiku šalamounskou, již jednoznačně upřednostňovali J. Jungmann, J. Kollár ad. V Krokovi spatřovali vlastenci prvního národního buditele, jenž položil základy české kultury a jehož vzývané nomen omen mělo symbolizovat národněmancipační pokrok. V Čechách měl Krok zavést kromě právního systému i písmo (již u V. Hájka z Libočan), zřídit první slovanskou „univerzitu“ (náznak u V. Hájka a *Rukopisů*, explicitně nejdříve u B. Balbína, odtud Fr. Pubička, Fr. M. Pelcl, J. Jungmann, V. Hanka) a vystavět Vyšehrad, ikonu české historické státnosti. Vzhled Kroka, jeho atributů a evokace, jež vzbuzoval, se dynamicky vyvíjely v historiografických i uměleckých diskusích, utvářely se v diskursu, aby na něm samy následně participovaly a zpětně jej modelovaly. Tato osobnost se v procesu sémiózy přetvářela ve znak, jehož podoba ve sledovaných letech lavírovala mezi několika koncepcemi (okrajovou militantní, početnější ryze soudcovskou a smíšenou s různým poměrem obou složek, ale většinou s převažující složkou soudcovskou), jež některé z nich kynuly do fantaskních rozměrů (např. hankovsko-lindovský heroismus, amerlingovský mysticismus).

Ve skladbě Krok se tedy sbíhají mnohé ideové tendence národněmancipačního hnutí. Frantou vylíčený svět pohanských předků, již oplývali mírností, mírumilovností, laskavostí, snášenlivostí, nevinností a vrozeným smyslem pro demokracii a svobodomyšlnost, ale zároveň bojovností, chrabrostí, zmužilostí a statečností, tedy souborem vlastností ceněnými J. Jungmannem i Fr. Palackým právě ve své souhrnnosti.²¹¹⁾ J. Franta Šumavský tak vložil do své skladby dobovou představu celospolečenského řádu, v jehož smyslu měl být vybudován český národ jako kolektiv všech svobodných a rovnoprávných občanů, rozhodujících skrze skvělé osobnosti (soudce Krok) v zákonodárných sborech (motiv praslovanského motivu) o svém

²¹¹⁾ K tomu více viz V. MACURA, *Znamení zrodu*, s. 35-36 a 169.

vlastním osudu a bojujících za tato práva proti stávajícímu stavovskému režimu, spojovaného s němectvím, jehož nepřátelství bylo zejména *Rukopisy* „historicky“ odůvodněno.

Báseň absorbuje vedle romantické ikonografie i romantickou poetiku (*Rukopisy*, K. H. Mácha) a využívá tvárné postupy středověké hrdinské epiky (*Rukopisy* a formálně dokonalé metrum desetislabičnicku), a proto je možné ji včlenit do modelu vlasteneckého romantismu jako jádra obrozené kultury, jak navrhl D. Tureček.²¹²⁾

²¹²⁾ D. Tureček, Synopticko-pulzační model českého literárního romantična, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično*, s. 94-106.

3. BDÍT, ČI SNÍT? – TO JE, OČ TU BĚŽÍ. Zázpis snu (asi po roce 1835)²¹³⁾

3.1 Prolog – dějiny snu

Sen se ocitá v hledáčku nejen psychologie, ale v poslední době i kulturní²¹⁴⁾ a literární historie. Psychologové jako Sigmund Freud a Carl Gustav Jung vykládali skrze snové, univerzální symboly nevědomá přání snícího individua, aniž by si připouštěli další dimenzi, a sice kulturní. Psychologičtí antropologové (Jackson S. Lincoln – rozlišil individuální a kulturně modelované sny, dále např. Dorothy Egganová) svými výzkumy u primitivních kmenů doložili, že lidé dané kultury jsou náchylnější snít způsobem, který jim udává kulturní stereotyp. Připustíme-li fakt, že univerzálnost snových symbolů byla překonána, stávají se sny možným dokladem vypovídajícím o snícím jedinci, o době, ve které žil, a o kultuře, která ho determinovala. Interpretovat nelze z věcných důvodů sen sám o sobě, ale jen jeho záznam (vesměs fixovaný písmem), „*sen podvědomě či vědomě upravovaný v průběhu jeho vybavování a zapisování*“²¹⁵⁾ který ovšem nebudí kvůli svému souvislému ději pocit snu, ale spíše dojem literární alegorie. A právě v tuto chvíli se musí angažovat literárněvědní disciplína, která může zkoumat takový text jako umělecký žánr, jako projev literární stylizace z hlediska použitých literárních prostředků a motivů, které zprostředkovávají autorův myšlenkový svět a umělecké cítění.

Sny si lidé zapisovali odnepaměti²¹⁶⁾ a přičítali jim ve svém životě jednu z rozhodujících úloh, neboť byly domnělými komunikáty s nadpřirozeným světem. Starověcí Asyřané, Babyloňané, Egypťané, Indové, Řekové či Hebrejové přikládali snovým viděním nebyvalou vážnost, a proto tvořili snáře, psané dodnes, jež by je interpretovaly a ozřejmovaly jejich zdánlivě tajemný záměr spojovaný s náboženstvím. Ambici vykládat ὄνειρος měli vedle profesionálních interpretů, také proroci, ale i

²¹³⁾ Kapitola vyšla v ambreiované podobě David Franta, „Procházíte se v nějaké přeutěšené zahradě...“ Zázpis snu Josefa Franty Šumavského aneb myslet (literární) dějiny, in: Štěpán ŠPÁD (ed.), *Almanach k 200. výročí založení Gymnázia Jaroslava Vrchlického v Klatovech 1812-2012*, Klatovy 2012, s. 13-15.

²¹⁴⁾ P. BURKE, *Variety kulturních dějin*, Brno 2006, s. 30-49.

²¹⁵⁾ Tamtéž, s. 35.

²¹⁶⁾ Dějiny snu podal v roce 1967 František Šmejkal v přednášce k onirismu Jindřicha Štyrského, František Šmejkal, Klíč snů, in: Jana ŠMEJKALOVÁ (ed.), *Jindřich Štyrský, Sny 1925-1940*, Praha 2003, s. 119-138, zde zvl. 119-122.

básníci a dramatici, ale nebyli s to pochopit jeho zdroje a osvětlit jeho mechanismus, ačkoliv mu neodpírali nějakou vazbu k bdělosti. Jednoho čínského filosofa znepokojil sen, ve kterém se mu zdálo, že byl motýlem, a když se probudil, nevěděl, zda ještě sní nebo již bdí. Křesťanství mělo ke snu ambivalentní postoj, iniciační podnět ke snění přikládalo Boží milosti, ale i ďáblu pokušení. Středověká církev totiž podezírala sen z tělesného dráždění a ponoukání k erotice a odsuzovala pachtění se po jeho výkladu jako pohanský zlozvyk, neslučující se s křesťanskou morálkou. Zavrhovala jej také ze zjištěných důvodů – sen nahrazoval zprostředkovatelské místo mezi člověkem a Bohem, které mělo příslušet právě církvi. Obrat nastal ve 12. století, které sen rehabilitovalo, jak dokládá zájem o sen ve výtvarném umění a literatuře (např. *Román o růži*). Sen měl i rozhodující význam pro zrození očistce, prostoru mezi peklem a rájem, místa, kde se při vidění ocitá mrtvý.²¹⁷⁾ Zájem o onirická zjevení přetrvával i do novověku. Oceňovaly je renesance a manýrismus (William Shakespeare) i baroko, v němž byl polemikou mezi skutečností a ideálem (Pedro Calderon de la Barca: *Život je sen*) nebo mohl nabýt podob noční můry (Albrecht Dürer) a apokalyps (Stephan Melisch) jako podvědomé otřesy z krize tehdejších jistot, které představovaly krvavé války katolíkům a protestantům a objevy vědecké revoluce. Ty zneklidňovaly dobového člověka negací světa vykládaného církevní autoritou.²¹⁸⁾

Oneirický zájem rezonoval v romantismu, symbolismu a zejména pak v surrealismu, jenž proklamoval freudovský návrat lidského „já“ do plné a dezautomatizované skutečnosti skrze fetišovanou snovost. Omezme se však pro potřeby této práce na výklad snu ve slovesném umění na konci 18. a v 1. polovině 19. století, v době ustupující osvícenské a vzrůstající se romantické nálady.²¹⁹⁾ Sen vyjadřoval postoj, obrazy komplikované duševní pochody vnímavého umělce, a jeho zápis zhmotnil umělecký prožitek, kterým se umělec přiblížil k jinak smyslově neuchopitelné „věci o sobě“.

Filosof Immanuel Kant, který svým způsobem osvícenství dovršil, napsal v *Kritice soudnosti* z roku 1790, že v pocitu libosti z vnímání krásných předmětů se projevuje estetický cit, sálající z vlastního nitra – tím překonal rozumářské osvícenství a

²¹⁷⁾ Jacques Le GOFF, *Tělo ve středověké kultuře*, Praha 2006, s. 61-65.

²¹⁸⁾ Dürerův zápis snu z r. 1525 je střízlivější a nevykazuje přílišnou literární stylizaci a výtvarné zdroje jako v Melischově záznamu apokalyptického vidění z r. 1656, které v symbolech znázorňuje napadení Polska švédskou armádou (P. BURKE, *Variety*, s. 42-44).

²¹⁹⁾ O snu v romantické epoše např. Sergio Givone, *Intelektuál*, in: Francois FURET (ed.), *Člověk romantismu a jeho svět*, Praha 2010, zde s. 233-236, s odkazem na monografii *Romantická duše a sen* z roku 1939 od Alberta Béguina.

předznamenal novou etapu.²²⁰) Friedrich Schiller, filosof-básník romantické duše, rozvinul dále Kantovu myšlenku a připodobnil umění hře, která osvobozuje jejího účastníka z kazajky otupělých konvencí a která mu nabízí prostor pro nejvlastnější realizaci svého „já“. Takovou nejdokonalejší hrou je snění, které překračuje smyslové zkušenosti vnímatele a přesahuje dokonce samotnou podstatu člověka. Až ve snovém vytržení se probouzí v nejryzejší podobě lidská přirozenost, hluboko zašlapaná mechanicky naučeným chováním, které ji vnitřně sešňěrovává a znemožňuje jí svobodně projevit tvůrčího génia, jenž v ní dřímá.

Sen poskytuje umělci téměř bezbřehou plochu literární působnosti, ve které se může nenuceně snoubit obyčejné s krajně zvláštním až mystickým, překrásné s bizarním, kde kypí fantazie, kvete originalita a reálné se objímá s nereálným. Bezuzdné přání zřít absolutno, nekonečné a dokonalé bytí, dohnalo Novalise k tvrzení, že „svět je sen a sen je skutečnost“, kterým žije Heinrich von Ofterdingen, protagonista jeho stejnojmenného románu, od okamžiku, kdy uviděl ve snu tak nádherný modrý květ, který na něj natolik zapůsobil, že ho úporně hledá po celém světě.²²¹)

Oneirickou atmosféru romantismu navodily i teoretické práce, zvláště *Symbolika snu* z roku 1814 od Gotthilfa Heinricha Schuberta, jež zření pravdy kladly jedině do snových prostorů, které se neomezovaly jen na proces spaní, nýbrž přesahovaly i do psaní. Kolektivní sen se kodifikoval v mýtus, individuální sen v poezii. Pravda se romantikům nezdála být přímá, bylo ji třeba nejdříve odhalit a následně interpretovat; v surovém stavu se nacházela jen ve snu, mýtu a poezii, jež proto tvoří pilíře romantického umění. Ten, kdo je schopen nahlédnout bystrým okem do samé podstaty pravdy, může pronést výstižnější úsudky než kdo jiný a odhalit chod dějin – každý snící se tak mohl stát potencionálním vizionářem.

Na týchž omamných strunách snu jsou laděna výtvarná díla Francisca Goyi, Johanna Heinricha Füssliho či Williama Blakea i poezie skotských jezerních básníků (Samuel Taylor Coleridge), dalších německých romantiků (Ludwig Tieck, Jean Paul, Ernst Theodor Wilhelm Hoffmann) a s časovým opožděním i básníků českých.

3.2 Argumentum – zápisy snů v české literatuře 30. let 19. století

²²⁰) Hans Joachim STÖRIG, *Malé dějiny filosofie*, Kostelní Vydří 2000, s. 316.

²²¹) Jostein GAARDER, *Sofiin svět. Román o dějinách filosofie*, Praha 2006, s. 282-284.

Zaznamenávání a studium snu propagoval u nás „enfant terrible“ **Karel Sabina** (1813-1877), jenž od srpna do září roku **1835** uveřejňoval na pokračování v časopise *Květy* (nedokončený) článek *Obrazy a květy snů*, který obsahuje dva silně upravené sny, připomínající spíše fantaskní povídky, a hlavně znamenitý prolog, obhajující literární motivaci snu.²²²) Tato teoretická část vyznívá jako manifest moderního romantického umění, které má čerpat inspiraci ze snu, který „otvírá nový svět“, neboť „ve snách splývají obrazy a přání před okem nezakrytým“, před „druhým zrakem“, který pozoruje odvrácenou stranu skutečnosti, jako by v snovém vidění líc vnímal svůj jindy nepostřehnutelný rub. Znuděný všednodenností, zdůrazňuje velkorysou obraznost, která pramení ve „vzdálených horách“, a zázračné melodie, jež jsou vyluzovány „šumícími větry“, které navíc „šeptají tajnými slovy listy hájové o minulosti“. „K tiché noci obrací zraky své,“ omámen noční krajinou, „září blankytových květů hvězdnatých“, „kdežto mu kynou hvězdy – kdežto ho objímají sny.“ Popuzen bezútěšností mrzké lidské existence provokuje úvahami: „Sny? – Čili sen a blud věci stejné jsou? – Ó, kdyžby každý blud jenom snem byl, aby bloudící duše lidská, procitnuvši ze zdání svého, po ukončené pouti alespoň jedno soucitné srdce našla, a bdící prodlévala v bezpečném stání!“ a povzdychne si: „Čili snad život celý toliko snem jest? Ach, dlouhý a pustý jest sen života, a komu dopřáno v ranním se kochati milosti snu, komu zoře v jarním zdání srdce růženým vínkem lásky obvine a vonným květem jejím oči zakrývá, ten nechť věčně sní, neboť ukrutné jest procitnutí ze snu takového!“ Pohrdá „veršovci“, kteří „obrazy ze prostého života podávají“ a odmítá plytkost a vumělkovanost jejich básní. Přátelsky nabádá básníky, aby si své sny zaznamenávali, aby se „i mnohých pěkných věcí dozvěděli, a mnohé nové spatřili světy“. Vyzývá: „I přenášej, bratře, sny svoje chutě na papír – anebo chyt se zvučné harfy, bedra opásej a ber se krajinou“.²²³) Sabinův apel k mladé spisovatelské generaci nezůstal oslyšen, dochovaly se nám zápisy snů tří jeho přátel, Karla Hynka Máchy, Karla Jaromíra Erbena a Josefa Franty Šumavského.

Snovými zážitky byl **K. H. Mácha** (1810-1836) ovlivněn již před otištěním Sabinovy programové stati, jak je patrné v jeho dopise Eduardu Hindlovi z podzimu roku 1832: „Dnes jsem měl podivný sen [...] Bůh Vás chraň takových snů; jedinký účinkuje snad na celé živobyti.“²²⁴) Vědom si nesouladu mezi realitou a ideály, nalomen neznalostí vlastního osudu a smyslu lidského života, zapsal si: „Budoucnost kráčí před

²²²) Pavel EISNER – Antonín GRUND (edd.), *Karel Jaromír Erben, Sny*, Praha 1970.

²²³) Václav VANĚK a kol. (edd.), *Mrtví tanečníci. Antologie české romantické prózy*, Příbram 2010, s. 112-113.

²²⁴) Jaromír SLOMEK (ed.), *Karel Jaromír Erben – Karel Hynek Mácha, Sny*, Praha 2003, s. 21.

zrakoma mýma jako sen.“ Mácha ale sen chápal nejen jako niterný výlev, ale také jako umělecký tvar pro vyjádření svých zkušeností se světem. Podle Sabinova mínění si měl Mácha pořizovat důkladné výpisky z Novalisova *Heinricha von Ofterdingen* a svědomitě studovat i další „snové“ romantiky. Bezprostřední snové vidění samo o sobě podnítilo jak u Novalise, tak Sabiny, Máchy aj. sen literární, jehož ústřížky se spínají k sobě do propracované koláže, jak svědčí např. Máchova próza *Sen* (ze 14. ledna 1833), která předznamenává *Pout' krkonošskou*.²²⁵⁾

„Čtvrtá byla noc, co usnouti nemoha všelikými stranu básně Mnicha se obíraje myšlenkami, jsem ležel na svém lůžku; přemahaje se a odvrátiti se chtěje od myšlenek strašných nebyl jsem v stavu usnouti. Byla blízko půlnoc, strašná jakási Idea, [...] Slabostí přemožen usnul jsem, a strašný sen, tu samou Ideu mající, zdál se mi, ježž pro jeho podivnost zde vypisuji. Že jakási podivná moc básnická snem tímto vane, a že cenu básnickou do sebe má nelze zapřítí. Byl následující.

Uprostřed roviny rozlehlé vysoký stál vrch, na jehožto vrcholku na příkré skalině stkvostný a nákladný stál klášter, [...] Bylo před polednem, slunce parné vysílalo papršky, když jsem na horu vystupoval, časem se ohlížeje na krásnou dolem ležící krajinu. Vystoupiv na horu a vstoupiv v klášter přijdu vstříc spěchajícímu mnichu, [...] takto ke mně mluví [...]“²²⁶⁾

V průběhu roku 1835 se Mácha zmiňuje (snad pod dojmem vyvolaným Sabinovým článkem) o čtyřech snech, které jsou obsahově i formálně mnohem strožejší, bez balastu, jakoby oddělené obrazy v syrové podobě, roztěkané, zanechávající po sobě průrvy a bílá místa, např. zápis snu ze 6. listopadu 1835:

Jak jde milenec pro svou milenku do hrobky; zevnitř hrobky jsem to viděl jakoby v divadle; na točitých schodech byly okénka až dolů a kmitavým plamenem zableskovala lampa. – Pak – úzká hrobka pro dvě rakve. – Pak – hromady umrlčích kostí ve zříceném gotickém stavení – létaly oknem ven – Pak – úzké údolíčko s potůčkem, tam jsem natrhal bílých květin. – Převážím se s dívkou na jakýsi ostrov, o kterém se mi již někdy zdálo. – Srbové, Češi, Poláci atd. byli v bitvě. Koule z děl za

²²⁵⁾ Vladimír ŠTĚPÁNEK, *Karel Hynek Mácha*, Praha 1984, s 147-149.

²²⁶⁾ František KRČMA (ed.), *Dílo Karla Hynka Máchy*, díl třetí, Praha 1929, s. 88-89.

*mnou lítaly v úzké ouvoznici, pak jsem přišel do toho dolu, uzounkého, – podál bylo vidět vrchol vysokého pohoří.*²²⁷⁾

Nepředkládá tu Máchova rozumem nekontrolovatelný proud volného myšlení? Nepředjímá Máchova a s ním celá příslušná větev romantiky – pravda velmi volně, pouze typologicky – surrealismus? K Máchovi se ostatně veřejně přihlásili čeští surrealisté jako k svému předchůdci, když mu k 100. výročí jeho úmrtí věnovali sborník *Ani labuť ani Lúna* (1936). Vždyť již Máchova osvobodil lidskou imaginaci z kazajky rozumu, svou tvorbu obrátil „*k hlubinnému životu podvědomí, k punkevním podzemním tokům snů a představ, k fantastické vegetaci dna zrádných a černých oceánů*“, zachytil „*jejich záblesky bez soustavy čocěk rozumu a logiky [...] přímo a bezprostředně na citlivou plochu senzibility*“²²⁸⁾ jak požadoval po avantgardním umění Karel Teige v programové eseji *Svět, který voní* z roku 1930.

I **Karel Jaromír Erben** (1811-1870) si pod Sabinovým a Máchovým vlivem zapisoval snové prožitky, nesouvislá pásma, rozpraskaná extrémním vyostřením detailu vynořeného úděsu, v nichž se zjevují Erbenovi přátelé, mnohdy znetvoření, jako např. ve snu z podzimu 1835:²²⁹⁾

„Nevím, za jakou příčinou bylo mně jíti jakýmsi známým lesem velmi příkře vzhůru. U cesty [...] sedí ženská as 40letá, malá, tlustá [...] Bylo znáti, že vysoce těhotna. ‚Můj zlatý panáčku! Smilujte se nade mnou – mám se vdávat, prosím o dáreček na věno.‘ Mezitím co do kapsy šahám, maje chuť dáti desetník čili dvacetník a odbýti ji, slyším výše na cestě šustot a rachot, jakoby opičí řehtavý křik, a ohlídna se tam, vidím stvoření po ruku i nohu vzhůru cestou hopcující a pryč utíkající, jakoby opičí, avšak přec k člověku podobné, dlouhé ohyblivé hnáty v hadrách oděné majíc. Lekna se toho a nevěře očím svým [...] honem se obrátím zpátky. ‚I nebojte se, panáčku,‘ volala za mnou žena, ‚toť můj syn, provozuje kozelce a dásněma o dáseň poklepává‘ – Sen se přetrhl a já octl se na hoře tohoto samého vrchu v četné společnosti známých [...]“²³⁰⁾

²²⁷⁾ J. SLOMEK (ed.), *K. J. Erben – K. H. Máchova, Sny*, s. 29.

²²⁸⁾ Jan LEHÁR – Alexandr STICH – Jaroslava JANÁČKOVÁ – Jiří HOLÝ, *Česká literatura od počátků k dnešku*, Praha 2008, s. 661.

²²⁹⁾ Julius DOLANSKÝ, *Karel Jaromír Erben*, Praha 1970, s. 40-41.

²³⁰⁾ J. SLOMEK (ed.), *K. J. Erben – K. H. Máchova, Sny*, s. 12-13.

Ze subjektivní romantiky hrůzy se Erben již nevymanil, byla mu ale dostatečnou přípravou k pozdější baladické tvorbě, v níž se ale postupně vymezoval vůči vypjatému subjektivismu Máchova přístřihu (polemická balada *Záhořovo lože* z roku 1851) a nahradil jej *biedermeirským*²³¹⁾ stanoviskem dodržování pravidel a mravnosti, ale i snění a touhy po dokonalosti, které ovšem může člověk docílit jedině ctěním tradičních (křesťanských) hodnot, jako např. v bilančním závěru balady *Štědrý den* z roku 1848:

*„Toč se a vrč, můj kolovrátku,
všeckoť ve světě jen na obrátku,
a život lidský jako sen!*

*Však lépe v mylné naději sníti,
před sebou čirou temnotu
nežli budoucnost odhaliti,
strašlivou poznati jistotu!“*²³²⁾

Aleš Haman porovnával strukturu a ráz záznamů snů Erbenových a Máchových. Na Erbenových snech shledal „*věcnou reprodukci snového zážitku nabízející možnost jeho symbolického zvýznamnění*“ připomínající Freudovy klinické protokoly určené k psychoanalýze, zatímco na Máchových snech postihl jejich „*vizionářské pojetí*“ jako „*předzvěst strašné budoucnosti v hroutícím se světě*“ analogicky k vězňově vyznání z *Máje*. Máchovy záznamy snů bývají oproti Erbenově stylizovanější, s rozpracovanou a konzistentní dějovou linií a propracovanějšími charakteristikami fikčních postav. Erbenovy formulace oneirických zážitků mají mytický nádech, sycený erotičností, již A. Haman spojuje s Erbenovým potlačovaným pocitem obavy a bázně ze sexuality. Hamanova analýza snů dvou těchto vrstevníků má doklázat „protichůdné“ osobnostní i tvůrčí naturely: Mácha jako imaginativní vizionář a Erben jako mystik, autor symbolicky obrazné poetiky.²³³⁾ A. Haman srovnával veškerou Máchovu snovou tvorbu, ale měli-li bychom se zaměřit pouze na Erbenovy a Máchovy sny zapsané

²³¹⁾ O *biedermeieru* nejnověji např. H. LORENZOVÁ – T. PETRASOVÁ (edd.), *Biedermeier v českých zemích*. Recepce *biedermeieru* v Čechách a českou *biedermeirskou* literaturou se dnes nejdůkladněji zabývá Dalibor Tureček.

²³²⁾ J. DOLANSKÝ, *Karel Jaromír Erben*, s. 182-184.

²³³⁾ A. Haman, *Sny romantiků: sny Erbenovy a sny Máchovy*, *Z českého ráje a Podkrkonoší – supplementum* 14, 2011, s. 77-82.

v roce 1835, zdá se, že se vyznačují některými společnými prvky: syrovostí záznamu, fragmentárností, zaostřením na hrůzné detaily a narušením celistvosti rozlámanou tektonikou textu.

Snový triptych doplňuje zápis **J. Franty Šumavského**, jenž způsobuje nemalé rozpaky a přinejmenším dvě potíže. Ta první tkví v datační kritice, protože autografu chybí jakýkoliv údaj, který by jej pevně ukotvil v čase. Přikláněl bych se k 30. letům 19. století, po roce 1835, kdy vyšel Sabinův článek o snu jako o věčném zřídle literární inspirace, ale aluze na Herderovu esej, již přeložil v roce 1828, by genezi textu mohlo posunout před rok 1835, čemuž by odpovídaly i zdánlivé paleografické shody zápisu snu s Frantovými dopisy ze Želče z let 1828-1829, propletené steskem po pražských přátelích. Budeme-li se držet první hypotézy, zdá se J. Franta Šumavský Sabinův článek četl, sám ostatně do *Květů českých* často přispíval.

S K. Sabinou, K. J. Erbenem a dalšími²³⁴⁾ se setkával na „bytových seminářích“, pořádaných od roku 1829 K. H. Máchou v jeho „*trudné komnatě*“ na Dobytčím trhu, dnešním Karlově náměstí.²³⁵⁾ Spílali na nedostatek českojazyčných knih a divadelních her, předcítávali si vlastní práce a „*Mácha opravoval, co se zdálo býti chybným*“, jak se dovídáme ze vzpomínek jednoho z přímých účastníků těchto schůzek, Václava Macha. K. H. Mácha tak vytvořil kolem sebe „*malý kruh*“, literární družinu, která se pokoušela uvést estetické normy romantismu do praxe a zároveň spojovala lásku k vlasti se „*zápalem čistým, zápalem obětavým, srdce oblažujícím*“.²³⁶⁾ Julius Dolanský nazval takový útvar „*kruhem pražských romantiků*“, v němž „*se formovala za Máchova vedení nová mladá generace literárního romantismu u nás*“, jejíž zástupci „*s vděčnou radostí přijímali dosavadní výsledky národně obrozeneckých snah*“.²³⁷⁾ Rádi se scházivali, podle pamětí Josefa Bohuslava Pichla, s ostatními národně smýšlejícími intelektuáli a umělci v „*kavárně u Komárků v starém Ungeltě, v tak nazvaném žlutém domě*“, což byla „*podlouhlá, klenutá jizba v zadu ua veřejnou kavárnou, dle přání našeho zastrčena před zrakem a sluchem lidí příliš zvědavých*“. Zasněženec těchto schůzek nazval sebe a

²³⁴⁾ K. JANSKÝ, *Karel Hynek Mácha. Život uchvatitele krásy*, Praha 1953, s. 84: mezi dalšími účastníky jsou uváděni Josef Kudrna, Jan Květoslav Lhota, Karel Havlík, Václav Mach, Josef Petera, Jan Kerber, Václav Štulc, Josef Bohuslav Pichl, Hošek, Petr Bonnet, Náhlovský, Josef Jaroslav Kalina, Eduard Hindl, Antonín Strobach, Václav Filípek, Jan Beneš, Josef Nuss, Josef Antonín Frank. Bylo by jistě zajímavé vzájemně srovnat jejich uměleckou tvorbu právě z tohoto období.

²³⁵⁾ M. OTRUBA – Vilém ZÁVADA (edd.), *Karel Hynek Mácha, Daleká pouť*, Praha 1976, s. 177.

²³⁶⁾ Akademické paměti Václava Macha, in: K. JANSKÝ (ed.), *Mácha ve vzpomínkách současníků*, s. 154.

²³⁷⁾ J. DOLANSKÝ, *Karel Jaromír Erben*, s. 20-22.

další z jejich účastníků²³⁸) za „první skutečnou, tak zvanou českou společnost v Praze, původkyni a matku všech ostatních, účele a jmena toho, které později tak vydatně na probuzení národního vědomí u pražského obecnstva působily“.²³⁹) Máchův spolek „nadšené mládeže“ nenechala chladným ani polská revoluce z let 1830-1831, sympatizoval s ní nošením polských čapek, rokoval o ní v Ungeltě a dokonce organizoval charitu pro polské studenty uprchnuvší před ruským zatykačem po porážce povstání.²⁴⁰)

Informací o konkrétních interakcích mezi J. Frantou Šumavským a K. H. Máchou se však dochovalo poskrovnu, o těch uměleckých téměř žádná,²⁴¹) nacvičovali inscenaci Štěpánkovy hry *Hastroš v Tylově divadelním spolku*: „[J. Franta Šumavský] *musel chudák několik zkoušek na Vavřince v Hastroši podstoupit, k představení to však nepřišlo, neboť to nešlo*,“²⁴²) účastnili se nástupní přednášky Fr. L. Čelakovského jako profesora pražské univerzity²⁴³) a že K. H. Mácha četl 1. ledna 1833 Frantou vydanou *Slovanku* od K. S. Amerlinga, k níž poznamenal: „*Některé pověsti, a sice z většího dílu, jsou krásné, však vmísené básn[ě] jsou tam zbytečné a více kazí, nežli k jakémukoliv oučelu napomáhají*“.²⁴⁴) J. Franta Šumavský nechal v almanachu *Krok* otisknout Máchovy *Pomněnky zasázavské* v rytmu ohlasové poezie. Nejsm zatím s to posoudit věrohodnost Kaňákova tvrzení, nepodloženého citací pramene, že J. Franta Šumavský „*uznával na rozdíl od svého přítele Tomíčka i oprávněnost a krásu veršů Máchových*

²³⁸) Miloslav HÝSEK (ed.), *Josef Bohuslav Pichl, Vlastenecké zpomínky*, Praha 1936, s. 71-72 (= J. B. Pichl, *Česká včela* 2, 1877, č. 14, s. 221-222): mezi účastníky debat v Komárkově kavárně jmenuje kromě sebe (v tomto pořadí) – J. Frantu Šumavského, J. S. Tomíčka, J. K. Tyla, V. Filípka, K. H. Máchu, J. J. Kolára, D. Kopeckého, Günthera, Hausgirga, J. Malého, J. Kašku, J. Krále, J. Štětku, J. Quadráta, bratry J. a Š. Bačkory, J. Formánka Činoveského, Fr. Hajniše, M. Havelku, K. Havlíka, K. J. Erbena, J. V. Esopa, F. St. Kodyma, J. N. Lhoty, P. Ondráka, J. V. Pelikána, J. J. Pešice, J. Petrovce, Fr. Plačka, J. Pr. Přibíka, J. Procházku Devítského, Kl. Pünera, J. Řehoře, Al. V. Rirenšafta, Ant. Rybičku, G. Silbermagela, Al. V. Šemberu, K. B. Štorcha, Trojana, K. Tupého (= B. Jablonského), P. M. Veselského, Vliska, K. Vl. Zapa, Fr. Dittricha, J. Slavíka, Procházky aj. [K. Sabina chybí!]. J. DOLANSKÝ, *Karel Jaromír Erben*, s. 22, spatřuje těžiště „první české společnosti“ (Pichl nehierchizuje) v osobě K. H. Máchy: „*Společně s ostatními rádi sedávali v zadní místnůstce Komárkovy kavárny v Ungeltě, kde se kolem Máchy sdružovali mladší*“.

²³⁹) Tamtéž, s. 222.

²⁴⁰) Karel Krejčí, První krise českého slovanství. Vliv polského povstání listopadového na české národní obrození, *Slovanský přehled* 20, 1928, s. 3-22, 108-122, 177-201, 240-272, zde s. 118, s výčtem máchovců, mezi nimiž nechýbí ani J. Franta Šumavský.

²⁴¹) M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 61.

²⁴²) Jan Kaška, *Ze zápisů starého komedianta*, in: K. JANSKÝ (ed.), *Mácha ve vzpomínkách současníků*, s. 125.

²⁴³) Karel JANSKÝ – Karel DVOŘÁK – Rudolf SKŘEČEK (edd.), *K. H. Mácha, Literární zápisky, deníky, dopisy*, Praha 1972, s. 292 a 488.

²⁴⁴) Tamtéž, s. 32-33.

[= Máje]“.²⁴⁵) Z Máchova zápisníků k literatuře z roku 1833 se dá předpokládat, že nejspíše četl Frantův překlad Bulgarinova životopisu Plaviščíkova a Frantovy příspěvky v periodiku *Jindy a nyní*.²⁴⁶)

Budeme-li zacházet s Frantovým záznamem snu jako s textem, jehož genezi vyvolaly Sabinovy a Máchovy invence, podobně jako v Erbenově případě, nabízí se nám nový pohled na Frantu jako svého času moderního umělce, akceptujícího aktuální západoevropské literární tendence. Je proto nanejvýš zvláštní, že Frantův zápis snu nebyl dosud podroben literární kritice, zůstal stranou, zcela nepovšimnut, ignorován. Žádné z výše předkládaných snů nebyly zveřejněny ještě za autorových životů, byly jimi zapisovány potají a zůstaly jejich osobním vlastnictvím až do minulého století, kdy byly objeveny až odborníky. Vojtěch Jirát spatřoval v utajování onirických záznamů jeden ze symptomů *biedermeieru*, pedantsky dodržujícího harmonický řád a eliminující jakýkoliv jen náznak „romantické“ destrukce, jež sen svou ontologickou podstatou skýtá.²⁴⁷) Do nedávné doby nikdo ale nevěděl o existenci Frantova zápisu snu, jež jsem při této příležitosti přepsal,²⁴⁸) přičemž jsem jej rozdělil do dvou odstavců (poslední souvětí bylo totiž připsáno na druhé straně téhož papíru):

„Procházíte se v nějaké přeutěšené zahradě, přijdu do jednoho místa, kde obzvláštní vůně mne zarazí. Ohlídáje pak se, odkad by vůně taková pocházela, spatřím překrásné sedadlo pod stromem, blížím se, vidím, že v tomto stromě byl jakýsi nápis vryt. I pokouším se čísti. Stálo pak as tolik slov: Láska celý svět blaží. Ano, pomyslíl jsem si, láska také svět souží. Sotva to pomysliv, vidím, že nápis ze stromu pod ním se ztratil. Zaražen nad tím, nevím kam hleděti. I chci se ubíratí dále a hle, jak se obrátím, tu ono sedadlo zase vidím, ale ne již prázdnou, noprž bylo odpočívadlem, na němž dívka, tvář rezným závojem maje přikrytou, lehounce dřímala. Tu mi nápis, předtím spatřený napadne, a já si pomyslíl: Kýž i mne láska blaží. Jsa ale v tom mínění, že bych zde na nedovoleném místě byl, chci se odstraniti. V tom spatřím na levém rameně jejím nápis:

²⁴⁵) M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 77.

²⁴⁶) K. JANSKÝ – K. DVOŘÁK – R. SKŘEČEK (edd.), *K. H. Mácha, Literární zápisníky, deníky, dopisy*, s. 87 a 135.

²⁴⁷) Miloš Havelka: Byl Herbart filosofem *biedermeieru*? Herbartův pokus o realistickou akceptaci rozdvojenosti člověka a světa, in: H. LORENZOVÁ – T. PETRASOVÁ (edd.), *Biedermeier*, s. 26.

²⁴⁸) Vynechal jsem ovšem nerozluštěnou zkratku *i k. s.* a upravil shodu podmětu s přísudkem ve větě *že nápis ze stromu pod ním se ztratil* namísto nelogické formulaci *že nápis se stromu i k. s. pod ním se stratilo*.

Síla dobrého srdce, posečkej, ať pomůžes. Tu nová hrůza mne napadla. A hle v tom had strašný ze stromu se táhne a již jen na dívku spustiti se má. Aj! jaké uleknutí. I popadnu ho rukou, mrštím jím o zem, a on ve dvě půli rozražen mrtvý leží. Tu se dívka probudí a vzkřikne: Hrozný sen i krásný. A na ten křik i já se probudil a řekl: Hrozný sen i krásný.

V tom se dívka probudila, já ji pomálu a – sen mě opustil.“²⁴⁹⁾

Ústředním motivem je spleen, světobol z podvědomě neopětované lásky, jenž nahlodává člověka zevnitř, jehož rány se hojí zvolna a po němž zbyde jizva jako trvalá vzpomínka na ono zklamání. Subjekt se stylizuje do role neznámého poutníka, obnaženého „já“, až máchovsky rozervaného: „*láska celý svět blaží*“ – „*láska také svět souží*“, přičemž teze a antiteze stojí bezprostředně vedle sebe i v hodnocení prožitku: „*hrozný sen i krásný*“. Odkazuje tak k vlastnímu překladu eseje *Liebe und Selbstheit* od Johanna Gottfrieda Herdera z konvolutu *Zerstreute Blätter* z roku 1785:²⁵⁰⁾

„Jest to krásná bajka nejstarších básníků, že láska svět z ničehož utvořila a tvory poutama žádosti a touhy (Verlangen u[nd] Sehnsucht) dohromady spoutala: že všemi těmi rozmanitými pouty v pořádku drží a k tomu vede, jenž jest velký pramen světla a lásky. Ať se tento básnický soustav pod jakýmžkoli jménem a pod jakoužkoli rouškou přednášel (Unter wie mancherley Namen und Einkleidungen dieß dichterische System vorgetragen ward) nemohlo se přes toto zakrýt; že láska tvory spojuje a že je nenávisť rozvádí; že v lásce a v spojení stejných tvorů největší slast bohů a lidu spočívá: touha a žádost však jest tak řka droužka (Brautführerinnen) lásky, silné, však rozmanité rámě, jenž každou blaženost (Genuß) působí ano i také největší radost nám uděluje.

Zatím se také vynalezla druhá strana soustavu tohoto, že totiž láska ta také své meze má a že se ouplně spojení tvorů v světě tom zřídka aneb dokonce nikdy nestane, že tedy pouta tohoto spojení, žádost a touha, právě na nejvyšším stupni povolejí a častě místo co mají oblažit, omrzejí a zevšední.“²⁵¹⁾

²⁴⁹⁾ LA PNP v Praze, odloučené pracoviště Nové Hrady, Osobní fond Josefa Franty Šumavského, rukopisy vlastní – články, studie, básně: „Procházaje se v nějaké přeutěšené zahradě...“, zápis snu, rkp., 1 list, nedatováno, zpracoval Miloš Sládek (2006).

²⁵⁰⁾ Johann Gottfried HERDER, *Zerstreute Blätter*, Gotha 1785, s. 309-346.

²⁵¹⁾ LA PNP v Praze, odloučené pracoviště Nové Hrady, Osobní fond Josefa Franty Šumavského, korespondence vlastní, odeslaná, Jan Slavomír Tomíček, 1828, zpracoval Miloš Sládek (2006).

Nepříliš strojené věty v oneirickém záznamu zprostředkovávají syrovost a původnost, dynamičnosti dosahují nejen subjektivní komentáře, ale také pásmo úseků, sekvence těchto fragmentů, proměnlivost rekvizit a dokonce dvojí zakončení s nedokončenou výpovědí – gesto geniálního tvůrce, které vyvolává mlhavost, vratkost a rozkolísanost dojmů z iracionálního, jako přeryv, paralelnost stavů, ještě snivého a již bdělého, jejichž hranice jsou najednou setřeny. Poetiku fragmentu a aposiopese pěstoval právě romantismus, aby se vyhranil proti klasicistní poetice úplnosti, jež implikovala celistvost světa a jeho dokonalé rozumové uchopení. Takové „jistoty“ romantikové znovu promýšleli, ti nejradikálnější dospěli k závěru, že konečnost a zaokrouhlenost světa a jeho poznání je šalbou; fragment implikoval nekonečnost, a tím pádem i vyšší stupeň poznání, a anticipoval tak diskontinuitu, jež prorůstá všemi složkami literárního díla 20. a 21. století.²⁵²⁾ Zápis snu je tak vlastně pokusem zachytit myšlenku v co nejprvotnější fázi zrodu, a proto se jeho tvar, nsvázán propracovanějšími kompozičními a jazykovými pravidly, jako by tříštil či roztékal na ploše.

Erotický podtext přibarvuje postupně jasnějšími a křiklavějšími odstíny – počínaje nápisem²⁵³⁾ vrytým na stromě, přes sedadlo a konče jeho přeměnou v postel, na níž spí dívka. Ta je konvenčním emblémem napříč kulturami a historickými dobami, představující objekt potlačené milostné touhy, která se v něm vzedme, a rituálem zneškodnění hada, biblického symbolu pokušení a pádu, chce docílit ukojení svého přirozeného chtíče, chce milovat ženu a být milován ženou. Text uvádí do pohybu i proměna vjemů: (1) od čichu, skrz něj je subjekt vtažen do děje a který tak rozehrává hru smyslů, (2) přes zrak, kterým registruje děj ještě jako pasivní účastník, (3) až k hmatu, jako k činu, kterým se aktivně zapojuje – jak rozrazí ve dvě hada, přetne tak i sen. Potlačovaná erotika věčně zamilovaného mládence se dere z jeho podvědomí na povrch jako v Erbenově případě, a Frantův sen se tak blíží podle Hamanovy dichotomie spíše k pojetí myticko-erotickému.

S K. J. Erbenem J. Frantu Šumavského pojilo značně více vlastností a zájmů než s K. H. Máchou. J. Franta Šumavský nechal otisknout v periodiku *Čechoslav Erbenovu*

²⁵²⁾ Dana HODROVÁ a kol., ...*na okraji chaosu...* Poetika literárního díla 20. století, Praha 2001, s. 472-474.

²⁵³⁾ Emblém kolující v dobové literatuře jako příznak tajemství a napětí, rozehrávající romantickou fabuli jako např. dopis mrtvého Valdemara Lomeckého v Máchových Cikánech: „Vrchní při malém stolku, a před ním ležel list nalezený na prsou mrtvého pána, s nápisem: *Hned po mé smrti otevřít.*“, cit. podle K. JANSKÝ – R. SKŘEČEK (edd.), *K. H. Mácha, Cikáni a jiná próza*, Praha 1953, s. 85.

prvotinu *Řevnivý*,²⁵⁴) K. J. Erbenovi přispíval do *Písní národních v Čechách* (1842-1845) a *Nápěvů prostonárodních písní českých* (1862),²⁵⁵) Erben přebral Frantovu *Pohádku o jezinkách* (1840) téměř nezměněnou do svého pohádkového výboru,²⁵⁶) chodívali spolu do hostinců,²⁵⁷) Erben bránil J. Frantu Šumavského ve sporu s Martinem Hattalem z roku 1855²⁵⁸) a informoval ruské slavisty o Frantových filologických pracích²⁵⁹) apod.

3.3 Conclusio

Tento Frantův text, jedinečný mezi jeho další produkcí, je zajímavým dokladem dobové obliby zápisů snů, pro niž horovaly elity romantiků po celé Evropě, v českých zemích hlavně Karel Sabina.

Frantův zápis snu akceptuje na jedné straně požadavek romantismu na novou imaginaci, čerpající z onirických stavů, na druhé straně však zůstává v protokolární formě nepublikován ani nerozvinut v autonomní literární umělecký text (v protikladu k K. H. Máchovi), a je tak poplatný biedermeierské etiketě, intimitu vyznávající, ale intimitu až hermeticky uzavřenou v poklidném interiéru domova.²⁶⁰)

Tento zdánlivý paradox dokumentuje tezi Vladimíra Macury o složité sémantice snu v českém kulturním prostředí od 30. let 19. století, v níž se střetávala koncepce evropského romantismu s tradiční ideologií snu jako příběhu „národního probuzení“. Na příkladu Tylova *Jiříkova vidění* stratifikoval nakumulované sny do čtyř typů: (1) sen-ideál jako sen o lepším životě,²⁶¹) (2) sen-spánek jako ochromení národní aktivity (romantický sen vnímán jako protichůdný a rozkladný prvek cíle národního hnutí), (3)

²⁵⁴) *Čechoslav* 1, 1830-1831, č. 6, s. 3.

²⁵⁵) D. FRANTA, *Literární Poleň*, s. 34-35.

²⁵⁶) Václav TILLE, *České pohádky do roku 1848*, Praha 1909, s. 54.

²⁵⁷) M. KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský*, Praha 1975, s. 166.

²⁵⁸) Tamtéž, s. 173.

²⁵⁹) V. BECHYŇOVÁ – Josef JIRÁSEK (edd.), *Slovanská korespondence Karla Jaromíra Erbena*, Praha 1971.

²⁶⁰) K tvarosloví biedermeieru Viktor Viktora, Povídka Aloise Vojtěcha Šmilovského, in: TÝŽ (ed.), *Perla v hrubé kazajce. Sborník příspěvků z konference věnované drobné české próze druhé poloviny 19. století*, Klatovy 2005, s. 33-36, zde s. 35.

²⁶¹) Žánr snu-ideálu byl zastoupen v periodikách určených pro měšťany a vlasteneckou inteligenci již od 20. let 19. století, např. Magdaléna Dobromila Rettigová: *Májový sen v Čechoslavu* z roku 1822, jenž představoval idylickou součinnost vlastenců pod patronací císařského manželského páru, a měl tak s romantickou koncepcí snu pramálo společného. Motiv snu byl v obdobných povídkách vhodným formátem pro didaxi, viz L. KUSÁKOVÁ, *Krásná próza raného obrození*, Praha 2003, sv. 1: Studie, s. 74-75, sv. 2: Antologie, s. 215-218.

„tichý sen“ blanických rytířů jako zašlou minulost a sílu českého národa a (4) vlastní Jiříkův sen jako klasický motiv knížek lidového čtení a přežitků ze středověkých literárních památek.²⁶²⁾ Právě druhý typ snu dokumentuje další Macurovu premisu o synkretismu jungmannovské kultury, jež chtěla vyrovnat deficit vůči vyspělejší západoevropské literatuře přijímáním jejích uměleckých tendencí (včetně těch romantických) přes jakýsi národněemancipační filtr.²⁶³⁾

Frantův oneirický záznam se proto může jevit jako experiment snivosti (romantický marker v Turečkově modelu romantična), jenž by byl v rámci dobového diskursu, vlasteneckoromantického nebo biedermeierského, jen stěží prezentován na veřejnosti. Příznačná je z tohoto hlediska Tomíčková výtka Máchovi, aby přestal vydávat další své sny, které by uspávaly národ, jenž hluboce dřímá po dvě staletí.²⁶⁴⁾

Je to jeden z Frantových neobjektivnějších textů, ne-li neobjektivnější jeho text vůbec: dovedně stylizovaná a hravá alegorie či jedna velká metafora vnitřního rozervanectví, nepřekonatelného rozporu mezi životem a ideálem, individuality a jejího okolí (marker subjektivního romantismu v Turečkově modelu). Myšlenková a hodnotová polarita autorova postoje je na příkladu tohoto druhu textu více než zřejmá; osobní ambice a pocity musel podříditi dobově uměleckým konvencím a cílům národního hnutí. Utilitarismu emancipačního programu se vzepřel Frantův přítel K. H. Mácha, jehož poezie podle teoretika surrealismu K. Teigeho „*manifestuje rozpor pralidského snu o svobodě s hanebnou nesvobodou třídního boje*“ a apeluje na svobodu a lásku v dusnu absolutismu. Jako protiváhu k Máchově revolučnímu, tzv. černému romantismu, z něhož se měl vyvinout v postupné lineární řadě postromantismus, poezie prokletých básníků a Apollinairova, dadaismus a konečně surrealismus, postavil K. Teige servilně oficiální romantismus, explicitně personifikovaný mj. J. Frantou „*Šumavským*“.²⁶⁵⁾ Neotupil by K. Teige svůj břitký odsudek, poznav odlišnou než oficiálně publikovanou stránku Frantovy poetiky?

²⁶²⁾ V. MACURA, *Český sen*, s. 14-28, 29-38, 39-47 (kap. *Sen o spících rytířích I-III*).

²⁶³⁾ TÝŽ, *Znamení zrodu*, s. 201-217 (kap. *Romantismus*).

²⁶⁴⁾ TÝŽ, *Český sen*, s. 29-38.

²⁶⁵⁾ Karel Teige, *Revoluční romantik Karel Hynek Mácha*, in: TÝŽ (ed.), *Ani labuť ani Lúna. Sborník k stému výročí smrti K. H. Máchy*, Praha 1936, s. 10-28, zde s. 17.

ZÁVĚR

Počítáme-li Frantovy dopisy ze želečského pobytu v roce 1828 za první náznaky jeho literární tvorby a za jeho poslední filologická zamyšlení nad připravovaným všeslovanským slovníkem, tak doba jeho literárního (v širším slova smyslu, tj. uměleckého i vědeckého) působení jsou téměř tři dekády. Jakákoliv generalizace J. Franty Šumavského jako spisovatele je pak pouze nalepováním vinět, z nichž ta dodnes přetrvávající, již pro sebe samo sledované období vytvořilo – „národní buditel“ –, se v prostředí nových „sžíravých“ literárněvědných metodologií (sémiotiky a nového historismu) uvolňuje.

Výsledky literárněvědných „zastavení“ nad Frantovými texty ze 20.-30. let 19. století onu nálepku rozrušují a potvrzují tak poslední výzkumy literatury národní emancipace, prováděné v duchu nejmodernějších literárněhistorických dekonstrukčních metod.

První kapitola se věnuje vztahu generace rozené na přelomu 18. a 19. století k Josefu Dobrovskému na základě analýzy dobových textů. Ty vyvracejí hluboce zakořeněný stereotyp o Dobrovského pranýřování mladšími představiteli české kulturní obce ve sporu o pravost *Rukopisů* a o následném zavržení Dobrovského díla. Taková představa je ale ve světle dobových textů dále neudržitelná. Intelektuál začínající svou spisovatelskou dráhu v 19. století mohl napsat Dobrovského oslavný nekrolog (J. V. Vlasák), řadu epicedií nebo veřejné přihlášení se k Dobrovskému odkazu (J. J. Langer v *Čechoslavě*, 1831), ale rovněž mohl utrousit na Dobrovského osobu jízlivou glosu (K. H. Mácha). Josef Dobrovský byl natolik mimořádným zjevem osvícenské epochy, že nemohl v novém diskursu nevyvolávat také či onaké dojmy, musel být reflektován. Na příkladu příležitostných básní složených k Dobrovskému úmrtí (zvláště *Slzy na hrob Dobrovského*, jejíž autorství je přičítáno mj. J. Frantovi Šumavskému) lze vysledovat proces sémiózy, v němž byly Dobrovského některé rysy zdůrazňovány či zkreslovány intertextuálními postupy (citové zaujetí pro vlasteneckou věc, kollárovský panslavismus) a jiné zase odsouvány (sžíravá kritičnost, racionální argumentace pro nepravost *Rukopisů*). Ale ani stanovisko generace nastoupivší po té osvícenské k *Rukopisům* nemělo ráz jednolitého nekritického obdivu. Pokud si J. Franta Šumavský dokázal vysvětlit a obhájit v tomto paradigmatickém textu filologické nesrovnalosti, jež sám objevil, J. J. Langer je použil pro parodování patetické poetiky *Rukopisů*,

rezonující v dobové literární produkci, jak dokládá i Frantova skladba, jíž je věnována samostatná, druhá kapitola.

Synoptičnost a pulzačnost Frantova textu z roku 1833 jsem se pokusil doložit především ikonografickým rozbohem literárního i malířského obrazu bájného vládce Kroka od prvních záznamů (Kosmas) až do konce 19. století (A. Jirásek) se zvláštním zřetelem na 1. polovinu 19. století. Ikonografie Kroka dokumentuje diskusi o českém pohanském dávnověku a proces konstituování a proměny povědomí o něm. Frantova stylizace je pak zajímavým amalgámem několika diskursivních tendencí, jež se do ní promítly v různé míře. Na jedné straně akcentuje šalamounskou moudrost, uměřenost a racionalitu Krokovu, tedy ideály osvícenské, popř. biedermeierské (F. M. Pelcl, J. Jungmann a periodikum *Krok*, K. S. Amerling), jež spoluutvářely obrozený ideál. Na druhé straně využívá k dokreslení pseudohistorických reálií alexandrovskou chrabrost a emocionálnost reků, tedy ctnosti romantické (*Rukopisy*, A. Machek, V. Hanka), jež jsou umocňovány aktuální romantickou poetikou (K. H. Mácha) i tvárným postupem středověké hrdinské epiky (metrum desaterce).

V třetí kapitole jsem zveřejnil Frantův oneirický zápis asi z 30. let 19. století, jenž se ocital mimo dosavadní akční rádius literární vědy a jehož autograf je publikován až při této příležitosti. K zaznamenávání snů jako k těžišti neobvyklé imaginace vybízel západoevropský subjektivní romantismus, u nás jej propagoval K. Sabina v povídce *Obrazy a květy snů* z roku 1835. Těchto impulzů se zhostili účastníci „literárních porad“ v bytě Máchových rodičů, kteří o moderní literatuře nejen diskutovali, ale v jejích tendencích i umělecky tvořili. Záznamy snů pro svoji vyhraněnou a nestrojenou subjektivitu zůstaly ve všech případech utajeny, K. H. Mácha je amplifikoval v experimentální *Poutí krkonošskou*, Erbenova fantazie se z pout hororových snů již nevymanila, ale oneirické záznamy ve své surové protokolárnosti ostaly jako privatissimum v držení svých majitelů, byl tak narušen proces produkce a recepce. Tyto okolnosti vypovídají o vlastenecké umělecké normě, jež akceptovala nadindividuální rozměr literatury a její dimenzi ryze individuální přijímala problematicky, jak ukázal již V. Macura.

Frantova literární produkce se zdá být na příkladu jeho textů ze 20.-30. let 19. století velice zajímavá, jistě hodna dalšího a fundovanějšího zájmu literárních historiků. Již Frantův souputník Karel Sabina vysoce hodnotil jeho přínos české literatuře: „*Dlužno zde projeviti, že tenkráté [= sklonek 20. let a počátek 30. let 19. století] právě literární čtverlist, Franta, Langer, Kamenický a Tomíček vedle Čelakovského*

*nadobyčejný měl vliv na nové směry literatury české.*²⁶⁶) Příznačný je Sabinův výčet dalších ve své době moderních literátů, z nichž zvláště J. S. Tomíček bývá v historickém povědomí spojován kvůli svému pověstnému odsudku Máchova *Máje* spíše s konvenčnějším, konzervativnějším nebo dokonce antiromantickým proudem. Potvrzuje tu premisa, že kvalita a originalita literatury nejsou kategorie statické, nýbrž v čase proměnné a dynamické (to, co je dnes moderní, bude za několik málo let již anachronismem) a sémanticky pružné, k nimž je třeba přistupovat v genezi jejich konstituování.

Další směr bádání by mohla spoluurčovat kritická edice Frantovy beletrie a analýza dalších jeho textů jako např. ohlasové poezie, sesbírané lidové slovesnosti, pohádek, překladů polské, ruské a německé prózy a poezie, studií lingvistických a lexikografických (např. úvah o slovanské pasigrafii a panglotie), včetně početné jeho korespondence, jež by tak mohly představit při výkladu širších kulturních souvislostí značnou ideovou a poetickou výseč české literatury 1. poloviny 19. století. Dalšími takovými analýzami, metodologicky zakotvenými v Macurově sémiotice a Turečkově synopticko-pulzačním modelu by bylo lze postihnout komunikační kód literatury „národního obrození“ a její uměleckostylové zabarvení. Ty nepřestaly nikdy být objektem zájmu české literární historie, jež v každé své epoše promýšlí dobu národní emancipace a zrodu novodobé naší kultury; dílo „zapomenutého buditele“ J. Franty Šumavského by ale nemělo být při dalších výkladech onoho věku, jak se obyčejně dělo, opomenuto.

²⁶⁶) Jan THON (ed.), *Vybrané spisy Karla Sabiny II. Články literárně dějepisné I*, Praha 1912, s. 139-140 – pův. jako Karel Sabina, Jan Pravoslav Koubek. Nástin životopisný, in: František Ladislav VORLÍČEK (ed.), *Jana Pravoslava Koubra Sebrané spisy IV*, Praha 1859.

BIBLIOGRAFIE

1. Prameny

1.1 Archivní fondy

- Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze, odloučené pracoviště Nové Hrady, Osobní fond Josefa Franty Šumavského, zpracoval Miloš Sládek (2006).
- Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, Osobní fond Karla Poláka.

1.2 Dobová periodika

- *Rozličnosti Pražských novin* 4, 1829.
- *Čechoslav* 1, 1830-1831.
- *Čech* 1, 1832.
- *Sámo* 1, 1832.
- *Krok* 1, 1833.

1.3 Neditované prameny

- Karel Slavoj Amerling, *Věštby vítězové, Posel z Budče* 1, 1848, č. 21, s. 340-348, č. 23, s. 372-375, 384.
- Josef FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Česko-německý slovník*, Praha 1851.
- Josef Franta ŠUMAVSKÝ (ed.), *Libušin soud. Nejstarší památka literatury české s německým překladem (Libuša's Gericht)*, Praha 1840.
- Josef FRANTA ŠUMAVSKÝ, *Zastaralé formy českého slovesa vysvětlené*, Praha 1829.
- Václav HANKA, *Dějiny České v kamenopisně vyvedených obrazech*, Praha 1824.
- Johann Gottfried HERDER, *Zerstreute Blätter*, Gotha 1785.
- Alois JIRÁSEK, *Staré pověsti české*, Praha 1894.
- Josef JUNGMANN, *Historie literatury české*, Praha 1825.
- Josef JUNGMANN, *Slovesnost aneb sbírka příkladů s krátkým pojednáním o slohu*, Praha 1820.

- Josef JUNGSMANN, *Slovník česko-německý I*, Praha 1835.
- Josef JUNGSMANN, *Slovník česko-německý III*, Praha 1837.
- Josef Jungmann, *Krok, Krok 1*, 1821, s. 3-6.
- Antonín MACHEK, *Dějiny České v kamenopisně vyvedených obrazech představeny od sjednocených Umělců Akademie Pražské*, Praha 1820-1824.
- František Martin PELCL, *Nová Kronyka česká I* (od počátku až do roku 1092), Praha 1791.
- Proslov, *Posel z Budče 1*, 1848, č. 1, s. IX-X.
- Franz PUBITSCHKA, *Chronologische Geschichte Böhmens unter den Slaven I*, Leipzig-Prag 1770.
- Antonín Jaroslav PUCHMAJER (ed.), *Nové básně*, sv. 5, Praha 1814.
- Karel Teige, *Revoluční romantik Karel Hynek Mácha*, in: TÝŽ (ed.), *Ani labuť ani Lůna. Sborník k stému výročí smrti K. H. Máchy*, Praha 1936.
- Josef Kajetán Tyl, *Literní zpráva. Krok, Jindy a nyní 5*, 1833, č. 17, s. 135-136.
- František Jaroslav VACEK KAMENICKÝ, *Lilie a růže*, Praha 1846.
- Karel Alois Vinařický, *Čech a Sámo, Časopis českého muzeum 6*, 1832, č. 4, s. 481-484.
- Zpomínka na Jaroslava Langra, *Lumír 11*, 1861, č. 9, s. 206.

1.4 Editované prameny

- Věnceslava BECHYŇOVÁ – Josef JIRÁSEK (edd.), *Slovanská korespondence Karla Jaromíra Erbena*, Praha 1971.
- *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*, podle ekumenického vydání z roku 1985, přeložil Miloš Bič a kol., Praha 1990.
- František BÍLÝ – Václav ČERNÝ (edd.), *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského I, část 2.*, Praha 1933.
- František BÍLÝ – Václav ČERNÝ (edd.), *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského IV*, Praha 1933.
- Josef BISKUP – Karel POLÁK (edd.), *Josef Franta Šumavský, Mé mládí*, Klatovy 1940.
- Karel CVEJN (ed.), *Josef Václav Frič, Paměti I*, Praha 1957.
- Dalibor DOBIÁŠ (ed.) *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, Brno 2010.
- Pavel EISNER – Antonín GRUND (edd.), *Karel Jaromír Erben, Sny*, Praha 1970.

- Karel HRDINA (ed.), *Kosmova Kronika česká*, Praha 1950.
- Miloslav HÝSEK (ed.), *Josef Bohuslav Pichl, Vlastenecké zpomínky*, Praha 1936.
- Jan JAKUBEC (ed.), *Jan Kollár, Slávy dcera*, Praha 1903.
- Karel JANSKÝ (ed.), *Karel Hynek Mácha. Básně a dramatické zlomky*, Praha 1959.
- Karel JANSKÝ (ed.), *Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků*, Praha 1959.
- Karel JANSKÝ (ed.), *Spisy Karla Hynka Máchy I. Básně a dramatické zlomky*, Praha 1959.
- Karel JANSKÝ – Karel DVOŘÁK – Rudolf SKŘEČEK (edd.), *Karel Hynek Mácha, Literární zápisky, deníky, dopisy*, Praha 1972.
- Karel JANSKÝ – Rudolf SKŘEČEK (edd.), *Karel Hynek Mácha, Cikáni a jiná próza*, Praha 1953.
- Benjamin JEDLIČKA (ed.), *Josef Dobrovský, Dějiny české řeči a literatury*, Praha 1951.
- Jaroslav KOLLÁR (ed.), *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*, Praha 1981.
- František KRČMA (ed.), *Dílo Karla Hynka Máchy III*, Praha 1929.
- Karel KREJČÍ (ed.), *Josef Linda, Záře nad pohanstvem nebo Václav a Boleslav*, Praha 1949.
- Lenka KUSÁKOVÁ, *Krásná próza raného obrození, sv. 2. Antologie*, Praha 2003.
- Antonín MOJŽÍŠ (ed.), *Kvítí z luhů vlasteneckých*, Praha 1888.
- Mojmír OTRUBA – Vilém ZÁVADA (edd.), *Karel Hynek Mácha, Daleká pouť*, Praha 1976.
- F. P., Ukázky z básní Jos. Franty Šumavského, *Posel od Čerchova* 15, 1886, č. 34, s. 1-2.
- Eva PURKRÁBKOVÁ (ed.), *Josef Jaroslav Langer, Bodláčí a růže*, Praha 1957.
- Jaromír SLOMEK (ed.), *Karel Jaromír Erben – Karel Hynek Mácha, Sny*, Praha 2003.
- Olga SVEJKOVSKÁ (ed.), *František Palacký, Dějiny národu českého I*, Praha 1968.
- Jan THON (ed.), *Vybrané spisy Karla Sabiny II. Články literárně dějepisné I*, Praha 1912.
- Václav VANĚK a kol. (edd.), *Mrtví tanečníci. Antologie české romantické prózy*, Příbram 2010.

2. Literatura

2.1 Slovníky, přehledy, příručky, syntézy

- Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *České země v evropských dějinách III* (1756-1918), Praha-Litomyšl 2006.
- Josef BRUKNER – Jiří FILIP, *Poetický slovník*, Praha 1997².
- Vladimír FORST a kol., *Lexikon české literatury 1 A-G*, Praha 1985.
- Vladimír FORST (ed.), *Lexikon české literatury 2/I H-J*, Praha 1993.
- Vladimír FORST (ed.), *Lexikon české literatury 2/II K-L*, Praha 1993.
- Aleš HAMAN, *Trvání v proměně. Česká literatura 19. století*, Praha 2010².
- Josef HANUŠ – Jan JAKUBEC – Jaroslav KAMPER – Jan MÁCHAL – Emil SMETÁNKA – Jaroslav VLČEK, *Literatura česká devatenáctého století I. Od Josefa Dobrovského k Jungmannově škole básnické*, Praha 1902.
- Josef HANUŠ – Jan JAKUBEC – Jaroslav KAMPER – Jan MÁCHAL – Lubor NIEDERLE – Jaroslav VLČEK, *Literatura česká devatenáctého století II. Od M. Zd. Poláka ke K. J. Erbenovi*, Praha 1903.
- Rudolf HAVEL – Břetislav ŠTOREK a kol., *Editor a text. Úvod do praktické textologie*, Praha 1971.
- Dana HODROVÁ a kol., *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*, Praha 2001.
- Josef HRABÁK, *Úvod do teorie verše*, 1978⁶.
- Jan JAKUBEC, *Dějiny literatury české II*, Praha 1934.
- Jaroslav Kolár, Hájkova kronika a česká kultura, in: TÝŽ (ed.), *Václav Hájek z Libočan, Kronika česká*, Praha 1981, s. 7-24.
- Milan KUDĚLKA – Zdeněk ŠIMEČEK – Radoslav VEČERKA, *Česká slavistika 1*, Praha 1995.
- František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 2009².
- Jan LEHÁR – Alexandr STICH – Jaroslava JANÁČKOVÁ – Jiří HOLÝ, *Česká literatura od počátků k dnešku*, Praha 2008.
- Luboš MERHAUT (ed.), *Lexikon české literatury 4/II U-Ž*, Praha 2008.
- Jan V. NOVÁK – Arne NOVÁK, *Přehledné dějiny literatury české*, Olomouc 1936-1939⁴ (reprint Brno 1995⁵).
- Jiří OPELÍK (ed.), *Lexikon české literatury 3/II P-Ř*, Praha 2000.

- Hans Joachim STÖRIG, *Malé dějiny filosofie*, Kostelní Vydří 2000.
- Hana ŠMAHELOVÁ, *V síti dějin literatury národního obrození*, Praha 2012.
- Vladimír PAPOUŠEK a kol., *Dějiny nové moderny. Česká literatura 1905-1923*, Praha 2010.
- Jaroslav VLČEK, *Dějiny české literatury II-III*, Praha 1960.
- Felix VODIČKA a kol., *Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození*, Praha 1960.

2.2 Monografie a studie

- Pavel Bělina, Já jinak myslím než ostatní. Před 250 lety se narodil Josef Dobrovský, *Dějiny a současnost* 25, 2003, č. 5, s. 1-4.
- František BURIÁNEK, *Literární Klatovy*, Plzeň 1962.
- Peter BURKE, *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha 2005.
- Peter BURKE, *Variety kulturních dějin*, Brno 2006.
- Zdeněk V. David, Národní obrození jako převtělení Zlatého věku, *Český časopis historický* 99, 2001, s. 486-518.
- Dalibor Dobiáš, Komentář, in: TÝŽ (ed.), *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, Brno 2010, s. 187-307.
- Julius DOLANSKÝ, *Karel Jaromír Erben*, Praha 1970.
- Veronika Faktorová, Poetika obrozenecké vědy a pluralita romantismu, in: Dalibor TUREČEK a kol., *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno 2012, s. 246-248.
- David FRANTA, *Literární Poleň*, Klatovy 2010.
- David Franta, „Prochází se v nějaké přeutěšené zahradě...“ Zápis snu Josefa Franty Šumavského aneb myslet (literární) dějiny, in: Štěpán ŠPÁD (ed.), *Almanach k 200. výročí založení Gymnázia Jaroslava Vrchlického v Klatovech 1812-2012*, Klatovy 2012, s. 13-15.
- David FRANTA, *Ztracený obrozenec Josef Franta Šumavský (1796-1857)*, seminární práce SOČ (vedoucí Dagmar Protivová, Gymnázium Jaroslava Vrchlického v Klatovech), 2009.
- David Franta, Ztracený obrozenec Josef Franta Šumavský, *Genealogické a heraldické listy* 29, 2009, č. 4, s. 2-10.

- Antonín Frinta, Rukopisné podvrhy a naše spisovná řeč, *Naše řeč* 2, 1918, č. 1, s. 1-4.
- Jostein GAARDER, *Sofiin svět. Román o dějinách filosofie*, Praha 2006.
- Arnošt GELLNER, *Národy a nacionalismus*, Praha 1993.
- Sergio Givone, Intelektuál, in: Francois FURET (ed.), *Člověk romantismu a jeho svět*, Praha 2010, s. 211-238.
- Hana Gladkova, Již Josef Dobrovský ... Legendy a skutečnost, *Dějiny a současnost* 25, 2003, č. 5, s. 14-17.
- Jacques Le GOFF, *Tělo ve středověké kultuře*, Praha 2006.
- Stephen GREENBLATT, *Shakespeare. Velký příběh neznámého muže*, Praha 2007.
- Aleš Haman, Sny romantiků: sny Erbenovy a sny Máchovy, *Z českého ráje a Podkrkonoší – supplementum* 14, 2011, s. 77-82.
- Miloš Havelka: Byl Herbart filosofem biedermeieru? Herbartův pokus o realistickou akceptaci rozdvojenosti člověka a světa, in: Helena LORENZOVÁ – Taťána PETRASOVÁ (edd.), *Biedermeier v českých zemích*, Praha 2004, s. 25-37.
- Milan Hlavačka, Zrození moderního českého národa (1792-1848), in: Jaroslav PÁNEK – Oldřich TŮMA (edd.), *Dějiny českých zemí*, Praha 2008, s. 219-241
- Eva HOFFMANNOVÁ, *Karel Slavoj Amerling*, Praha 1982.
- Karel HOSTAŠ – Karel POLÁK, *Josef Dobrovský v lidové tradici*, Klatovy 1937.
- Karel Hrdina, O Kosmovi a jeho kronice, in: TÝŽ (ed.), *Kosmova Kronika česká*, Praha 1950, s. 5-10.
- Miroslav HROCH, *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha 2009.
- Petr CHARVÁT, *Zrod českého státu 568-1055*, Praha 2007.
- Karel JANSKÝ, *Karel Hynek Mácha. Život uchvatitele krásy*, Praha 1953.
- Josef JOHANIDES, *František Martin Pelcl*, Praha 1981.
- Závěš KALANDRA, *České pohanství II. Osudy bohů*, Praha 2002².
- Adolf Kamiš, Jazykovědná problematika RKZ, *Naše řeč* 54, 1971, č. 3, s. 165-168.
- Miloslav KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský. O životě a díle obrozenského pracovníka s ukázkami z jeho tvorby*, Praha 1975.
- Miloslav KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský. Ze života a díla*, Praha 1965.
- Edward L. Keenan, Josef Dobrovský a vznik Slova o pluku Igorově, *Dějiny a současnost* 25, 2003, č. 5, s. 5-9.
- Vladimír KORBUSICKÝ, *Báje, mýty, dějiny. Nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury*, Praha 1995.

- Pavel KOSATÍK, *České okamžiky*, Praha 2011.
- Pavel KOSATÍK, *České snění*, Praha 2010.
- Oldřich Králík, K. H. Mácha a Rukopisy, in: Růžena GREBENÍČKOVÁ – Oldřich KRÁLÍK (ed.), *Realita slova Máchova*, Praha 1967, s. 13-56.
- Karel KRAMÁŘ, *Krok a jeho dcery. Vévodská rodina původu alamanského*, České Budějovice 1921.
- Karel Krejčí, První krise českého slovanství. Vliv polského povstání listopadového na české národní obrození, *Slovanský přehled* 20, 1928, s. 3-22, 108-122, 177-201, 240-272.
- Lenka KUSÁKOVÁ, *Krásná próza raného obrození*, sv. 1. *Studie*, Praha 2003.
- Lenka KUSÁKOVÁ, *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830-1850)*, Praha 2012.
- Vladimír MACURA, *Český sen*, Praha 1998.
- Vladimír MACURA, Květomluva a literatura v českém národním obrození, *Česká literatura* 27, 1979, č. 2, s. 111-120.
- Vladimír MACURA, *Masarykovy boty*, Praha 1993.
- Vladimír MACURA, *Šťastný věk a jiné studie o socialistické kultuře*, Praha 2008.
- Vladimír MACURA, *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*, Jinočany 1995².
- Milan MACHOVEC, *Josef Dobrovský*, Praha 2004².
- Václav MENCL (ed.), *Upomínka na slavnost, již pořádala u příležitosti stoleté památky narozenin Jos. Franty-Šumavského v Poleni a Poleňce*, Praha 1896.
- Peter MRÁZ, *Poetika príležitostnej poézie Bohuslava Tablica a Jána Hollého*, Bratislava 2010.
- Vladimír PAPOUŠEK – Dalibor TUREČEK, *Hledání literárních dějin*, Praha – Litomyšl 2005.
- Lucie Peisertová, Květomluva Karla Slavoje Amerlinga, in: Stanislava FEDROVÁ – Alice JEDLIČKOVÁ (edd.), *Legends a mýty české a slovenské literatury*, Praha 2008, s. 33-49.
- Jana PLESKALOVÁ – Marie KRČMOVÁ – Radoslav VEČERKA – Petr KARLÍK (edd.), *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*, Praha 2007.
- Josef POLIŠENSKÝ – Ella ILLINGOVÁ, *Jan Jeník z Bratřic*, Praha 1989.
- Jiří Rak, Dějiny opravdu vlastenecké. Obrozenský historismus bez Kosmy, *Dějiny a současnost* 30, 2008, č. 12, s. 41-43.

- Josef RANK, Josef Franta Šumavský. Nákres životopisný, *Pražské noviny* 34, 1858, č. 8, s. 2.
- Václav RYNEŠ, Josef Dobrovský a český jihozápad, *Acta regionalia*, 1969, sv. 2, s. 163-175.
- Václav SPĚVÁČEK, *Karel Slavoj Amerling*, Klatovy 1962.
- Antonín Škarka, Epos o Krokovi – poslední romantické falzum z rodiny RKZ?, *Česká literatura* 15, 1967, s. 360-366.
- František Šmejkal, Klíč snů, in: Jana ŠMEJKALOVÁ (ed.), *Jindřich Štyrský, Sny 1925-1940*, Praha 2003, s. 119-138.
- Vladimír ŠTĚPÁNEK, *Karel Hynek Mácha*, Praha 1984.
- Josef TÁBORSKÝ, *Reformní katolík Josef Dobrovský*, Brno 2007.
- František TEPLÝ, *J. Dobrovský v Chudenicích*, Klatovy b. d.
- Hynek Tešnar, K pravopisným polemikám v 1. polovině 19. století, *Naše řeč* 83, 2000, č. 5, s. 243-252.
- Václav TILLE, *České pohádky do roku 1848*, Praha 1909.
- Dušan TŘEŠTÍK, *Mýty kmene Čechů (7.-10. století). Tři studie ke Starým pověstem českým*, Praha 2008.
- Dalibor Tureček, Biedermeier a současná literárněvědná bohemistika, in: Helena LORENZOVÁ – Taťána PETRASOVÁ (edd.), *Biedermeier v českých zemích*, Praha 2004, s. 386-393.
- Dalibor Tureček, Kamarýt marginálním básníkem? K mechanismu stanovování historické hodnoty básnického díla, in: František KREJČA (ed.), *Josef Vlastimil Kamarýt. Život, dílo, doba*, Velešín 2007, s. 159-166 = Dalibor Tureček, Kamarýt marginálním básníkem? K mechanismu stanovování historické hodnoty básnického díla, in: TÝŽ (ed.), *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno 2012, s. 230-238.
- Dalibor Tureček, Krajina jako mytologický prostor: „Předzpěv“ ke Kolárově Slávy dceři, in: Petr KOMENDA – Lenka MALINOVÁ – Richard ZMĚLÍK (edd.), *Místo – prostor – krajina v literatuře a kultuře*, Olomouc 2012, s. 121-130 = Dalibor Tureček, Krajina jako mytologický prostor: „Předzpěv“ ke Kolárově Slávy dceři, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno 2012, s. 145-154.

- Dalibor Tureček, Máchova báseň Čech, *Česká literatura* 59, 2011, č. 4, s. 501-527 = Dalibor Tureček, Máchova báseň Čech, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno 2012, s. 193-217.
- Dalibor Tureček, Synopticko-pulzační model českého literárního romantična, in: TÝŽ a kol., *České literární romantično. Synopticko-pulzační model kulturního jevu*, Brno 2012, s. 92-142.
- Viktor Viktora, Povídka Aloise Vojtěcha Šmilovského, in: TÝŽ (ed.), *Perla v hrubé kazajce*, Klatovy 2005, s. 33-36.
- Vít Vlnas, Panovnický cyklus Antonína Machka: „biedermeierský“ historismus mezi barokem a romantikou, Helena LORENZOVÁ – Taťána PETRASOVÁ (edd.), *Biedermeier v českých zemích*, Praha 2004, s. 49-70.

PŘÍLOHY

1. Frantovy práce vydané samostatně

Doplňuji a upravuji seznam Frantových prací v knižní podobě, jež sepsal Miloslav KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský. O životě a díle obrozenského pracovníka s ukázkami z jeho tvorby*, Praha 1975, s. 263-265:

- *Zastaralé fromy českého slovesa vysvětlené*, Praha 1829.
- *Slovanka. Sbírka národních pověstí I. Květomluva*, Praha 1833 (sepsal Karel Slavoj Amerling, vydal Josef Franta Šumavský).
- Zpráva, in: *Obraz jasných nebes s krátkým popsáním nebeských těles čili krátké poučení o hvězdách a jejich běhu od Norberta Vaňka*, Praha 1836, s. 1-2.
- *Sebrání českých písní, složených od Jana Svobody, od jednoho úda dobročinného ústavu v hudbu uvedených*, Praha 1836 (Frantova účast).
- *Život Jana Augusty staršího a správce jednoty bratrské v Čechách*, sepsal Jan Blahoslav, Praha 1837 (vydal Franta).
- *[Rodina Bohovědných z Dolan aneb obraz křesťanského obcování v předivných případech a strastech života*, Praha 1837 – autorem J. M. Rödlinger, jako vydavatel uveden Josef Mírumil Pohořelý, Frantovo autorství dubiózní].
- *Kurzgefasste Grammatik der böhmischen Sprache zum Selbstunterricht mit beständiger Rücksicht auf die deutsche Sprache*, Prag 1838 (spoluautorem Norbert Vaněk).
- *Školka čili prvopočáteční, praktické, názorné, všestranné vyučování malých dětí k věcnému vybroušení rozumu a ušlechťení srdce s navedením ke čtení, počítání a rejsování pro učitele, pěstouny a rodiče od Jana Svobody*, Praha 1839 (Frantova účast).
- *Praktischer Theil zur böhmischen Grammatik oder böhmisch-deutsche Sprechübungen und Übersetzungsaufgaben*, Abteilung 1 + 2, Prag 1840.
- *Otčenáš slovanský ve čtyřech nářečích, aneb krátké navedení ke čtení slovanskému, totiž ruskému, ilyrskému, českému a polskému*, Praha 1840.
- *Libušin soud. Nejstarší památka literatury české s německým překladem (Libuša's Gericht)*, Praha 1840 (vydal Franta).
- *[Holoubek z Šmidových povídek*, Praha 1840 – Frantovo autorství dubiózní].

- *Prokop Opatrný, aneb dobrá rada v potřebě*, Praha 1841 (vydal Franta).
- *Malá čítanka s několika abecedami jakož i navedení ke čtení a k pravopisu*, Praha-Hradec Králové 1841.
- *Viktorína Kornela ze Všehrd Knihy devatery o práviech a súdiech i o dskách země české*, Praha 1841 (vydal Václav Hanka a Franta, úvod napsal František Palacký).
- *Deutsch-böhmischer Wörterbuch I A-J*, Praha 1844 (spolu s Josefem Jungmannem).
- *Navedení ke čtení bez abecedy a k pravopisu bez psaní anebo opozdilý předchůdce Malé čítanky*, Praha 1845.
- *Přirovnání českého slovesa k latinskému*, Praha 1845.
- *Já budu zpívat jako Čech. Přednáška k členům Žofínské akademie*, Praha 1845.
- *Deutsch-böhmischer Wörterbuch II K-Z*, Praha 1846 (spolu s Josefem Jungmannem).
- *Česká i německá mluvní cvičení. Böhmisch-deutsche Sprachübungen*, Praha 1846.
- *Proč se mají chovanci Žofínské akademie v českém jazyku vyučovati?*, Praha 1846.
- *Mluvní cvičení*, Praha 1846.
- *Sedlákům českým studentstvo pražské*, Praha 1848 (leták – Frantův podíl na jeho stylizaci).
- *Milí vesničané a bratři*, Praha 1848 (leták – spolu s Emanuelem Arnoldem).
- *Malý Čech a Němec, čili prvopočáteční české a německé cvičení k mluvení*, Praha 1850³, 1853⁴ (Frantova účast + úvod).
- *Jazyk slovanský čili Myšlenky o všeslovanském jazyce písemném*, Praha 1851.
- *Česko-německý slovník. Böhmisch-deutsches Wörterbuch*, Praha 1851.
- *Malý čtenář čili čítanka pro malé děti od Jana Svobody*, Praha 1851⁴ (Frantova účast).
- *Slovník všeslovanský s přidanými významy německými. Slawisch-deutsches Wörterbuch*, první a druhý sešit, Praha 1852.
- *Příspěvek k lepšímu poznání slovanského slovesa a jeho poměru ke greckému*, Praha 1852.
- *Slovo o řecké mluvnici. Ein Wort über griechische Sprachlehren*, Praha 1852.
- *Příspěvek k slovanskému jazykozpytu*, Praha 1853.
- *Důležité slovo o koncovkách -ný a -ní u přídavných*, Praha 1854.
- *Elementarunterricht*, Praha 1854.
- *Úvaha o skladbě jazyka českého prof. Martina Hattaly*, Praha 1855.

- *Kapesní slovník českého a německého jazyka. Díl německo-český. Taschenwörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache, Praha 1855.*
- *Slovar čtyř jazykov, slověnskago, greckago, latinskago i německago, Praha 1855.*
- *Dobrým přátelům na venek, ale v Praze se to může také čísti, Praha 1856 (rýmovaná novoroční gratulace s žádostí o finanční podporu na nový časopis).*
- *Slovník jazyka slovanského šesti hlavních nářečí: ruského, bulharského, starocírkevního, srbského, českého, polského. Část první německo-slovanská. Wörterbuch der slawischen Sprache in den sechs Hauptdialekten, Praha 1857.*
- *Kapesní slovník jazyka českého i německého. Díl česko-německý. Taschenwörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache. Böhmisch-deutscher Theil, Praha 1859 (doplnil Josef Rank).*
- *Kapesní slovník jazyka českého i německého, dle Josefa Franty Šumavského a mnoha jiných sestavil Josef Rank. Díl německo-český. Taschenwörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache. Böhmisch-deutscher Theil, Praha 1860.*
- *Neues Taschenwörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache, Praha 1871.*
- *Nový slovník kapesní jazyka českého i německého, Praha 1875.*
- *Neues Taschenwörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache, Praha 1879.*
- *Nový slovník jazyka českého i německého. Neues Taschenwörterbuch der böhmischen und deutschen Sprache, Praha 1882.*
- *Nový slovník kapesní jazyka českého i německého dle Jungmanna, Šumavského a jiných, Praha 1887.*
- *Pohádka o krásné zemance. Dle národního vypravování povídána od Josefa Franty Šumavského, Praha 1919 (vydala Marie Majerová).*
- *Mé mládí, Klatovy 1940 (editoval Karel Polák a Josef Biskup).*

2. Frantovy příspěvky v časopisech, sbornících a almanaších

Doplňuji a opravuji seznam Frantových časopiseckých příspěvků, jež sepsal Miloslav KAŇÁK, *Josef Franta Šumavský. O životě a díle obrozenského pracovníka s ukázkami z jeho tvorby*, Praha 1975, s. 266-268:

- Časopis českého museum:

Přirovnání českého slovesa k latinskému od Franty Šumavského (19/1845, sv. 1., s. 32-42); *Příspěvek k lepšímu poznání slovanského slovesa a jeho poměru ke greckému* (25/1851, sv. 4., s. 42-61);

Příspěvek k slovanskému jazykozpytu (27/1853, sv. 2., s. 304-319).

- Časopis Společnosti vlastenského museum v Čechách:

Literní zprávy z Dalmatska. Od prof. Kucharského (3/1829, sv. 4., s. 122-130).

- Čech:

Původ a jméno Bojův, Moravanův a Čechův (1/1832, s. 26-32).

- Čechoslav:

Nápisy (1/1830, č. 2., s. 29);

Anna a Stanislav z Kunovy Osvěčimovi (z Jašovského) (1/1830, č. 2., s. 15-44);

Zlý osud (1/1830, č. 3., s. 5);

Jaksa z Měchova, kníže srbský (z Jašovského) (1/1830, č. 3., s. 7-34);

Plachá (1/1830, č. 3., s. 37);

Písňe národní (1/1830, č. 3., s. 51-55);

Pohružka (nová od J.V.F.) (1/1830, č. 3., s. 56);

Nápisy a povídky (1/1830, č. 3., s. 61); *Písňe od J.V.Franty* (1/1830, č. 3., s. 47-48);

Něco o vzduchu a vzdušných míčech čili balónech (1/1830, č. 4., s. 49-56); *Barčín zrak* (1/1830, č. 4., s. 58);

Ještě něco o listu na str. 8 vytištěném (1/1830, č. 4., s. 63);

Leona Potocká (z Jašovského) (2/1831, č. 6., s. 7-21);

Hospodářům a zahradníkům (2/1831, č. 7., s. 33-35).

- Česká včela:

Literní zprávy.

Nejkratší navedení ke čtení, od Fr. Studeného (1/1834, č. 5., s. 40, č. 6., s. 47-48, č. 7., s. 55-56);

Zpráva o zkoušce tří- i pětiletých dívek v opatrovně na Hradčanech (4/1837, č. 47., s. 373-374);

[*Nápisy od V.F.* (7/1840, č. 16., s. 61) – Frantovo autorství dubiózní];

Parochod a těsnopis (12/1845, č. 74., s. 297-299);

Zkouška z těsnopisu (12/1845, č. 75., s. 311);

Těsno-rychlopis profesora Hynka Jak. Hegra (14/1847, č. 53., s. 212).

• Jaré listy (ed. František Doucha, 1855):

Vrabec (s. 43);

Neposlušný pejsek (s. 43).

• Jindy a Nyní:

Basil Alexejevič Plavilščikov, kupec moskevský, knihkupec petrohradský, majitel knihtiskárny, knihového skladu a knihovny pro čtení (z Bulgarina) (1/1833, č. 1., s. 7-8);

Ústav pro hlídání dětí na Hrádku v Praze (1/1833, č. 3., s. 24).

• Krok:

Krok (1/1833, s. 3-8);

O počátku země české, o jejím nynějším položení a způsobu – z Pelcloy *Nové Kroniky české* (Frantovy poznámky a připomínky pod čarou, 1/1833, s. 9-14);

Hrad mlčení (z polského časopisu Rozmaitości Nr. I. 1832) (1/1833, s. 15-41).

• Květy české:

Literní zprávy: Úvod theoreticko-practický k vyučování v počítání z hlavy, jakož základ k počítání s ciframi, od J. Zindla (2/1835, příloha č. 4., s. 69-71);

Počtářství (3/1836, příloha č. 13., s. 49-50);

Nová škola (3/1836, č. 15., s. 119-120);

Literní zpráva (česká abeceda aneb malého čtenáře knížka první, od K. Vinařického) (5/1838, příloha č. 24., s. 93-94);

Zpráva o školce malých čili opatrovně u Karmelitánů na Malé Straně v Praze (6/1839, č. 25., s. 199);

Směs (6/1839, č. 26., s. 207);

Zpráva o školce na Hrádku v Praze (6/1839, č. 26., s. 207);

[*Trefil svůj na svého. Z netištěného spisu Jos. hraběte Ossolinského pod názvem „Strachy (strašidla)“* (7/1840, č. 2., s. 6-7) – Frantovo autorství dubiózní];

Na povšimnutí (8/1841, č. 105., s. 421);

Úplný německo-český Slovník (9/1842, příloha č. 21., s. 81);

[*Podolanka. Pověst dle pravdivého příběhu z Polského od F. J.* (9/1842, č. 29., s. 113-114, č. 30., s. 117-118, č. 31., s. 121-122, č. 32., s. 125-127, č. 33., s. 129-130) – Frantovo autorství dubiózní];

Úplný německo-český Slovník. Práci Josefa Franty Šumavského (9/1842, příloha č. 21., s. 81);

Proslov čtený od Franty Šumavského před zkouškou žáků Žofínské akademie dne 29. července (13/1846, č. 91., s. 363-364);

Na povšimnutí (13/1846, č. 105., s. 421-422);

Brousek jazyka (14/1847, č. 1., s. 4);

Brousek jazyka (14/1847, č. 5., s. 20);

Brousek jazyka (14/1847, č. 7., s. 28),

[*Brousek jazyka* (14/1847, č. 12., s. 48) – autor B. J., Frantovo autorství dubiózní],

Brousek jazyka (14/1847, č. 21., s. 84);

[*Brousek jazyka* (14/1847, č. 30., s. 163-164) – autor B. J., Frantovo autorství dubiózní];

Brousek jazyka (14/1847, č. 41., s. 163-164);

Zkouška v židovské opatrovně v Praze (14/1847, č. 53., s. 207-208);

Připomenutí a ohlášení (14/1847, č. 68., s. 272);

Brousek jazyka (14/1847, č. 72., s. 288);

[*Brousek jazyka* (14/1847, č. 81., s. 323-324) – autor Staroslav Novomil Písmena, druhdy spisovatel český, nyní učedník brusičský; Frantovo autorství dubiózní];

Brousek jazyka (14/1847, č. 107., s. 427-428);

[*Brousek jazyka* (14/1847, č. 113., s. 451-452) – autor nepodepsán, pouze jako Váš upřímný atd. atd.; Frantovo autorství dubiózní];

Brousek jazyka (14/1847, č. 122., s. 487);

To není brousek (15/1848, č. 35, s. 149-150);

Slovo ke sboru svatováclavskému (15/1848, č. 36, s. 157-158).

• Lípový věnec (ed. František Doucha, 1871):

Vrabec a vlaštovka (s. 256);

Neposlušný pejsek (s. 295).

• Lumír: *Zasláno o Všeslovanském slovníku* (1/1851, č. 42., s. 1008);

Zasláno o Všeslovanském slovníku (1/1851, č. 44., s. 1055-1056);

Zasláno. Die Tagesboten aus Böhmen 1855 (5/1855, s. 238);

Vojenský žert. Z upamatování starého vojáka. Z ruského Tadeáše Bulgarina (8/1858, č. 15., s. 338-341).

● Písňe národní v Čechách (s nápěvy) – 1842-1845, seznam Frantových příspěvků v 3. díle tamtéž na s. 254:

Stesk (označ. 31, sv. 1., s. 72);

Upřímnost nad bohatství (označ. 50, sv. 1., s. 94);

Lítostivá služba (označ. 201, sv. 2., s. 104);

Pochybnost a nepochybnost (označ. 210, sv. 2., s. 116);

Nehoda (označ. 223, sv. 2., s. 126);

Sedlák furiant (označ. 283, sv. 2., s. 180);

Laciné bohatství (označ. 291, sv. 2., s. 188);

Trojí žalost (označ. 328, sv. 2., s. 217);

Poslední vzdechnutí Rozmařilovo (označ. 339, sv. 2., s. 225);

Staročeský přípitek (označ. 344, sv. 2., s. 228);

Věrná plečka (označ. 348, sv. 3., s. 12).

[Další písňe z Klatovska od Formánka – 444, 448, III. str. 192; od Vlastimila Jáchyma – 44, 20, 21, 25, 40, 42, 57, 59, 60, 72, 84, 87, 89, 93, 112, 123, 134, 144, 180, 200, 208, 217, 254, 348, 430, 439, 441, 442, 460, 466, 489, 496, 497, III. str. 218 (p. 295); od Karla Štorcha – 2, 14, 20, 21, 25, 40, 47, 52, 59, 60, 61, 72, 87, 93, 112, 123, 134, 142, 144, 180, 200, 208, 213, 217, 236, 254, 348, 425, 439, 441, 442, 444, 448, 460, 461, 466, 489, 496, 497, III. str. 218 (p. 195); dále mnoho písňe z Domažlic na Klatovsku, pak z rozličných míst v Berounsku, Plzeňsku, Klatovsku i Prácheňsku nalezené].

● Posel z Budče:

Proslov (1/1848, s. 1-10);

Otevřený list všem učitelům (1/1848, č. 3., s. 42-44);

Krátké navedení k pravopisu od Šumavského (1/1848, č. 4., s. 54-59);

Co dělá brousek? (1/1848, č. 5., s. 79-80);

To je prý také brousek (1/1848, č. 6., s. 94-96);

Česká hlavní škola v Praze (1/1848, č. 7., s. 109-112);

Co se tedy vykomisovalo? (1/1848, č. 9., s. 129-130);

Zkouška na hlavní škole staroměstské v Praze (1/1848, č. 11., s. 161-163);

Rozmluva o chlebě, mouce a obilí (1/1848, č. 15., s. 244-247, příloha č. 16., s. 268-271);

Ctihodný Pane! (1/1848, č. 16., s. 264);

Všem českým p. p. učitelům (1/1848, č. 17., s. 288);

Zpráva od Šumavského (1/1848, č. 18., s. 304);

Malé navedení k přírodopisu (1/1848, č. 20., s. 321-324, č. 31., s. 497-499);

- Něco o hvězdách* (1/1848, č. 20., s. 333-335, č. 27., s. 443-444);
- Oznámení* (1/1848, č. 20., s. 336);
- Jen dorozumění!* (1/1848, č. 24., s. 396-398, č. 30., s. 484-485);
- Literní zpráva* (1/1848, č. 26., s. 432);
- Naše zásady a snahy* (2/1849, č. 2., s. 27-29);
- S bolestí oznamujeme celému českému národu* (2/1849, č. 15, s. 231) – zpráva o úmrtí J. S. Presla;
- Navedení ku čtení z celých sad – poznámky* (2/1849, č. 16., s. 248);
- Libušin soud – Poznámání k tomuto výkladu* (2/1849, č. 18., s. 279) – debata s Amerlingem;
- Jaroslav – Dodatek v archu 21. na str. 326 slíbený* (2/1849, č. 23., s. 363-368);
- Ohlášení* (2/1849, č. 26., s. 416).
- Rodinná kronika:
- Písně Pohltické* (1/1862, sv. 1., č. 12., s. 141);
- Z pozůstalých spisů Fr. Šumavského* (3/1863, sv. 3., č. 54., s. 17).
- Rozličnosti Pražských novin:
- [*Slza na hrob Dobrovského* (5/1829, č. 7., s. 1) – F.J.V., Frantovo autorství dubiózní];
- [*Na hřbitově* (5/1829, č. 9., s. 8) – F.J.V., Frantovo autorství dubiózní]
- Sámo:
- Sámo* (1/1832, s. 10-16);
- Várinka aneb červená krčma (Ruská událost z K.)* (1/1832, s. 17-53).
- Škola:
- Důležité slovo o koncovkách –ný a –ní přídavných* (2/1853, seš. 6., s. 28-30);
- Mluvnické paběrky* (3/1854, s. 293-298).
- Škola a život:
- Opravovatel* (3/1857, č. 2, s. 57-59) – odvolává se na Komenského a Jungmanna.
- Vlastimil:
- Promyslný posel, díl 1.: Lučba čili chemie řemeslní od Karla Slavoje Amerlinga* (1/1840, díl 1., sv. 1., s. 101-104);
- Knih od sv. Prokopa psaná čili Slovanské Evangelium v Reměši* (1/1840, díl 1., sv. 2., s. 201-204);
- Pohádka o krásné zemance. Dle národního vypravování povídána od Jos. Fr. Šumavského* (1/1840, díl 2., sv. 1., s. 37-64);

[*Zvířata na pouti. Národní pohádka* (1/1840, díl 3., sv. 1., s. 8-14) – text uveden bez autorova jména, podle Lenky Kusákové, *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830-1850)*, Praha 2012, s. 312, ale Frantovo autorství dubiózní];

Něco o hvězdách. Okus přednesení prostonárodního od Jos. Fr. Šumavského (1/1840, díl 3., sv. 1., s. 37-43);

[*Bělínka. Stará pověst národní* (1/1840, díl 3., sv. 1., s. 8-14) – text uveden pod zkratkou Wlad. R...., podle Lenky Kusákové, *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830-1850)*, Praha 2012, s. 312, ale Frantovo autorství dubiózní];

Pohádka o Jezinkách. Dle národního vypravování povídána od Jos. Fr. Šumavského (1/1840, díl 4., sv. 2., s. 169-175).

3. Soupis položek z Osobního fondu Josefa Franty Šumavského v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, odloučené pracoviště Nové Hrady (zpracoval Miloš Sládek v roce 2006, upravil David Franta)

Doklady vlastní

legitimace Besedy měšťanské na rok 1856, 1 kus

lékařské předpisy od Václava Staňka (1854), 4 ks

lékařský recept vydaný Dr. Buršíkem 2 dny před Frantovou smrtí (1857), 1 kus

návrh statut jazykovědného a literárního spolku (v předsednictvu též K. J. Erben, J. Franta aj.), 1 kus (uloženo v celku Velké formáty!)

potvrzení o odebrání Svobodovy latinské mluvnice (1853), 1 kus

předplatní lístky a úpisy Všeslovanského slovníku a Slovníku německo-českého (1851-1853), 13 ks

seznam knih z muzejních sbírek, které zůstaly u Franty (1858), 1 kus

účty, zápůjční lístky, 13 ks

úmrtní oznámení Josefa Franty-Šumavského (1857), 2 ks

žádosti gymnaziálních studentů o vysvědčení v němčině, 7 ks

legitimace pro účastníky slavnosti Franty-Šumavského (1886), 2 ks

výpis k rodokmenu Franty-Šumavského, soupis příspěvků na pomník a vysvědčení pilnosti ve službě Marie Frantové (1866), 3 ks

Doklady cizí

potvrzení o účasti na schůzi v civilním oděvu pro Karla Morgensterna (1848), 1 kus

deklarace Václava Špinky, tiskaře z Prahy (1839), 1 kus

Korespondence vlastní

přijata

osoby

Algöver Michal 1 1855

Černý N. 1 b. d.
Doucha František 1 b. d.
Faber Karel 1 b. d.
Grabowski Eduard 1 1844
Grohmannová Anna 2 1851, b. d.
Hess Pavel Ondřej 1 b. d.
Hilferding Alexandr Fjodorovič 1 1856
Horník František 1 1852
Huhn Carl 1 1855
Chlupatý František 1 1829
Ismavskij Josip F. 3 b. d.
Jakoby Josephine 1 b. d.
Krbec Jan Evangelista 1 b. d.
Lebeda Anton V. 1 b. d.
Medau Carl Wilhelm 2 1851-1854
Němec Josef 1 b. d. /1853?/
Němec Karel 1 b. d. /1856?/
Pavlov Konstantin 1 b. d.
Pecák J. 1 b. d.
Pečírka Josef 1 1854
Pinzak... 1 1842
Püner Kliment V. 1 1843
Radl Jan 1 b. d.
Rajská-Čelakovská Antonie 1 1845
Rank Josef 1 b. d.
Řeháček František 1 1856
Sikorský Ondřej 2 1852-1854
Spina Franz 1 1831
Stojanov Natanail 1 1852
Stojanov Vasil D. 1 b. d.
příloha: xerokopie téhož, 2 ks
Syřiště... 1 b. d.
Syřišťová Nanette 1 b. d.
Vinohorský Josef 1 b. d.

Wotrubicová Anna 2 1855-1857

Zahořanská... 1 b. d.

Zlatojevič Slavko 1 b. d.

Zykl Jan 1 1842

Žák Vincenc 1 1854

Dubrovskij Petr; Hilferding Alexandr Fjodorovič; Lebeda Anton V.;
Martynov Ivan Ivanovič; Norov Avraam Sergejevič; Rajevskij Michail
Fjodorovič; Stasuljevič Michail 8 1842-1861

korporace

Enders C. W., knikupectví-Praha 1 1834

Gottlieb Haase syn, tiskárna-Praha 1 1852

odeslaná

osoby

=> Franta Mikuláš 1 1857

=> Hattala Martin 1 b. d.

=> Hilferding Alexandr Fjodorovič 3 b. d.

=> Huleš Josef 1 1853

=> Langer Josef Jaroslav 1 b. d.

=> Mikeš František Otakar 3 1857, b. d.

=> Němeček Jan 1 b. d.

=> nezjištěné sestry 2 1855-1856

=> nezjištění jihoslovanští přátelé 1 1855

=> nezjištění Rusové 1 b. d.

=> nezjištěný 1 b. d.

=> nezjištěný 1 b. d.

=> nezjištěný 1 1852

=> nezjištěný 1 1848

=> nezjištěný 1 1853

=> nezjištěný 1 1856

- => nezjištěný 1 b. d.
- => nezjištěný 1 b. d.
- => nezjištěný Blahoslav 1 b. d.
- => nezjištěný kněz 2 1844, b. d.
- => nezjištěný rada 1 1850
- => Rajska-Čelakovská Antonie 1 b. d.
- => Rank Josef 1 b. d.
- => Tomíček Jan Slavomír 1 1828

Franta-Šumavský Josef – fragmenty a koncepty dopisů se žádostmi o finanční příspěvek na vydávání slovníků, 37 fragmentů dopisů b. d., 64 ll

korporace

- => Muzeum Království českého-Praha 1 1844
- => Sbor městských ostrořelců-Roudnice nad Labem 1 1844

Rukopisy vlastní

články, studie, básně

- Ajsop a rozpustilec – báseň, rkp., 1 list
- Aus der Vorrede zu den böhmischen geistlichen Nazionalliedern von Josef Vlastimil Kamarýt – opis, rkp., 8 ll
- Básně (1839-1844) – opis básní (opsáno podle rkp. z aukce z roku 1929), rkp., 12 ll
- Básně – opis básní rukou nezjištěného, rkp., 39 ll
- Beiträge zu einer Parallele – jazykovědná studie, rkp., 66 ll (1 kus)
- Bilinský vladyka – fragment pověsti, rkp., 1 list
- "Bratří! nedejte se másti..." – vlastenecký projev, rkp., 4 ll
- "Co jest pravopis?..." – poznámky k českému pravopisu, rkp., 9 ll
- Čech nebo Němec? – článek ve formě dialogu, rkp., 7 ll
- Česko-německý slovník (A-K, K-O) – slovník, tisk s rkp. poznámkami, 495 ll (2 ks)
- Česko-německý slovník (O-Z) – slovník, tisk s rkp. poznámkami, 591 list (2 ks)
- Česko-německý slovník – předmluva, rkp., 4 ll; fragment jiné verze, rkp., 2 ll
- Čítanka pro začátečníky – česká čítanka (fragment), rkp., 8 ll

Deutsch-böhmisches Wörterbuch (A, B-D) – slovník, tisk s rkp. poznámkami a vloženými rkp. poznámkami, 640 ll (2 ks)

Deutsch-böhmisches Wörterbuch (K-M, N-R) – slovník, tisk s rkp. poznámkami a vloženými rkp. poznámkami, 741 list (2 ks)

Deutsch-böhmisches Wörterbuch – průvodní text k listům na ukázkou, rkp., 3 ll

Deutsch-böhmisches Wörterbuch (S-Z) – slovník, tisk s rkp. poznámkami, 696 ll (2 ks)

Elementar-Unterricht in der böhmischen Sprache – fragment článku, rkp., 4 ll

Evangelium Ostromirovo a kniha supraslská – článek, rkp., 1 list

Formulář – vlastenecká výzva odběratelům českých knih, rkp., 2 ll

fragment deníkových a pamětních zápisů – rkp., 6 ll

fragmenty článků o českém jazyku – rkp., 8 ll

Glagolské čili glagolické písmo v Čechách – studie, rkp., 6 ll

"Hlava I. O písmenách a složkách řeckých slov..." – fragment řecké mluvnice, rkp., 20 ll

Homografija čili stejnopis – článek, rkp., 3 ll

Jak se mají dítky ke čtení s prospjchem vecti? – článek (pracovní verze), rkp., 8 ll

Jak se mouhou dítky f krátkém čase s prospjchem ke čtení přivecti? – článek, rkp., 4 ll

"Je to krásné řemeslo..." – článek do novin, rkp., 2 ll

"Již větší část..." – polemika o psaní dvojhlasky -au, -ou, rkp., 2 ll

"Kdyby moje milá..." – seznam názvů českých písní (fragment), rkp., 1 list

Kornel ze Všehrd Viktorin: O práviech země české – opis předmluvy a poznámky, rkp., 12 ll

Krátký úvod k rodosloví jazyka slovanského od Václava Bambasa – recenze, rkp., 4 ll

Kurze, geschichtliche Übersicht der böhmischen Literatur – článek (též fragment pracovní verze), rkp., 17 ll

Malá čítanka – fragment předmluvy, rkp., 3 ll

Malá slovanská gramatika – fragment textu, rkp., 5 ll

"My sme Češky..." – proslov k dívkám studujícím Budeč, rkp., 3 ll

Navedení k českému i německému čtení a mluvení (1840) – učebnice s uděleným imprimatur (dvě verze), rkp., 33 ll

Navedení k mluvnici – didaktický text, rkp., 10 ll

Navedení k pravopisu – fragment studie, rkp., 2 ll, tisk s rkp. poznámkami, 3 ll

Navedení k slovanskému čtení – článek, rkp., 5 ll

Navedení k snadnému psaní a čtení, všem domácím učitelům k ulehčení – článek, rkp., 3 ll

Navedení ke čtení bez abecedy a k pravopisu bez psaní nebo Opozdilý předchůdce malé čítanky – studie, rkp., 12 ll

Navedení ke čtení bez abecedy a k pravopisu bez psaní nebo Opozdilý předchůdce malé čítanky – drobné poznámky k textu, rkp., 2 ll

Navedení ke čtení slovanského písma – stručný úvod, rkp., 2 ll

Něco o hvězdách – popularizační článek, rkp., 4 ll

Něco o řeckém jazyku – fragmenty článků, rkp., 8 ll

Něco o tvoření slov – studie, rkp., 3 ll

Nejprvnější navedení k počítání – stať, rkp., 4 ll

Některé formy slovanských nářečí – článek, rkp., 2 ll

Některé poměry slovanských nářečí – článek, rkp., 3 ll

Nová píseň – báseň vepsaná na první list tištěné učebnice latiny (1848), rkp., 1 list

O hlasu grajských čili řeckých známek (písmen) – článek, rkp., 3 ll

O písmenech – fragment článku, rkp., 1 list

O pravopisu – článek o českém jazyku s poznámkami, rkp., 16 ll

O skloňování statného jména vůbec – stať, rkp., 1 list

Objasnění některých koncovek slovanského jazyka – studie, rkp., 5 ll

Opavovatel – jazykovědné články, rkp., 16 ll

Osobní ukončení slovanského slovesa – článek, rkp., 8 ll

"Otče nad hvězdami! Ty z nás nejlíp všecka přání maje..." – vlastenecké modlitby, rkp., 4 ll

Philologische Beiträge zu näherer Kenntniss der griechischen, slawischen, lateinischen und deutschen Sprache in zwei Abhandlungen – zpráva, rkp., 1 list

Písňe a básně – příležitostné básně, zápisy lidových písňových textů, ohlasy, rkp., 96 ll

Polskočeský i českopolský pravopis; Polský pravopis – články, rkp., 4 ll

"Posouzení p. L./Langrových/ selanek velikou radost mi způsobilo..." – fragment úvahy, rkp., 1 list

Pozvání ku podpisům (subskripcí) na slovník slovanský – oznámení, rkp., 3 ll

Praktische Unterricht in der böhmischen Sprache – článek s využitím textů lidových písní, rkp., 2 ll

"Procházaje se v nějaké přeutěšené zahradě..." – zápis snu, rkp., 1 list

"Příhody první části..." – fragment textu o vzniku německo-českého slovníku, rkp., 2 ll

Příprava k latinskému čtení a psaní – učebnice, rkp., 5 ll

Příprava ke čtení – pomůcka k výuce, rkp., 12 ll

Příprava ke čtení slovanského slovníku – stať, rkp., 3 ll

Rozmanitost' i jednoduchost' slovanského časoslova – článek, rkp., 2 ll

"Slavii kdo vlast svou zove..." – polemika o vhodnosti němčiny pro odborná díla, rkp., 2 ll

Slawischer Sprachenatlas – recenze, rkp., 19 ll

"Slovanská literatura musí konečně..." – článek o spojení slovanských "nářečí", rkp., 5 ll

Slovník jazyka slovanského – slovník, fragment tisku s rkp. poznámkami, 33 ll, rkp., 1 list

Slovník jazyka slovanského – předběžný ruský, český a německý úvod, rkp., 15 ll

Slovník jazyka slovanského – otčenáše v různých jazycích a další ukázky, tisk s rkp. poznámkami, 7 ll, rkp., 2 ll

Slovník jazyka slovanského – přípravný rukopis slovníku, rkp., 340 ll (1 kus)

Slovník jazyka slovanského – poznámka ke slovníku, rkp., 6 ll

Slovník jazyka slovanského – úvod, rkp., 4 ll

Staroslovanský a všeslovanský písemný jazyk – článek, rkp., 3 ll

Stesk – text lidové písně (nebo ohlas), rkp., 1 list

Stufenweises Vorgehen in den griechischen Deklinazionen und Konjugazionen – učebnice, rkp., 25 ll

"...tedy musí vychovateli na tom býti záleženo..." – fragment stati o výchově, rkp., 7 ll

"Tisk Všeslovanského slovníku..." – text nakladatelského letáku (opis z konce 19. století), rkp., 2 ll

"Tuto máme knihu před sebou..." – proslov k vydání německo-českého slovníku, rkp., 3 ll

Tvoření českých jmen – stať, rkp., 1 list

Uvedení k německému čtení a mluvení – stať, rkp., 2 ll

Všeliké pamětihodnosti, pověsti, mravy a způsoby v Čechách – národopisná poznámka, rkp., 1 list

"Vy, kteří tolik křiku o víře naděláte..." – fragment polemiky, rkp., 2 ll

Vysvětlení slov a věcí – korektura vysvětlivek k vydání výboru z díla Josefa Jaroslava Kaliny, rkp., 9 ll; tisk s rkp. poznámkami, 8 ll

Zábavné i poučné navedení ke čtení a psaní – nauková stať formou dialogu, rkp., 6 ll

Zastaralé formy českého jazyka – jazykovědná studie (1839), tisk s rkp. poznámkami, 18 ll

Zpěvník pro mládež národních hlavních škol a pro čekatele Budče – zpěvník bez notace, rkp., 136 ll (1 kus)

žádosti (vesměs o zapůjčení knih) s autografy – rkp., 5 ll

"Že Čelakovský umřel..." – úvaha (či fragment dopisu nezjištěnému), rkp., 1 list

Žižkova smrt – recenze hry J. J. Kolará (1850), rkp., 4 ll

pracovní materiály

pracovní materiály: excerpta a poznámky k Česko-německému slovníku a k lexikografickým pracím – rkp., 194 ll; tisk s rkp. poznámkami, 5 ll

pracovní materiály: excerpta k české slovní zásobě – rkp., 141 list; tisk s rkp. poznámkami, 8 ll

pracovní materiály: literárně-teoretické poznámky – rkp., 6 ll

pracovní materiály: materiál slovníkový – rkp., 31 list

pracovní materiály: německé a české názvy z rodného kraje Josefa Franty – rkp., 1 list

pracovní materiály: poznámka s mimoděčnými kresbami panáčků – rkp., 1 list

pracovní materiály: poznámky k české mluvnici a lexikografickým pracím (i výukové) – rkp., 270 ll

pracovní materiály: poznámky k otázce školství, národa, vlasti a jazyka – rkp., 33 ll

pracovní materiály: poznámky k výuce češtiny v hlavní židovské škole (1847) – rkp., 11 ll

pracovní materiály: poznámky, přípravy a úlohy k výuce češtiny na středních školách a v Budči (zčásti s využitím vlastních prací), 1. část – rkp., 330 ll

pracovní materiály: poznámky, přípravy a úlohy k výuce češtiny na středních školách a v Budči (zčásti s využitím vlastních prací), 2. část – rkp., 366 ll

pracovní materiály k Slovníku jazyka slovanského a k lexikografické práci, 1. část – rkp., 541 list; tisk s rkp. poznámkami, 13 ll

pracovní materiály k Slovníku jazyka slovanského a k lexikografické práci, 2. část – rkp., 722 ll; tisk s rkp. poznámkami, 3 ll; tisky, 9 ks

pracovní materiály: výpisky z české středověké literatury a poznámky o ní (Alexandreida, Štítný aj.) – rkp., 18 ll

pracovní materiály: zápisky z doby studií – rkp., 13 ll

pracovní materiály: poznámky ostatní – rkp., 52 ll

Rukopisy cizí

nezjištěný A. K.: Výrazy svrchované nevrlosti – opis básně ze sborníku Nové básně (1814), rkp., 4 ll

Sloboda Daniel: Něco z rusavského jazyka – slovníček, rkp., 5 ll

Tyl Josef Kajetán: Ruža Ruthardova – překlad části díla do jihoslovanštiny /chorvatštiny?/ od nezjištěného překladatele, rkp., 4 ll

Tisky a výstřižky

vlastní práce

Franta-Šumavský Josef: Česko-německý slovník – vázaný tisk (1851), 1 kus

Franta-Šumavský Josef: Česko-německý slovník – sešity části P-Z, 4 ks

Franta-Šumavský Josef: Deutsch-böhmisches Wörterbuch – předplatní lístky (prázdné), nakladatelské letáky, 4 ks

Franta-Šumavský Josef: Důležité slovo o koncovkách -ný a -ní u přídavných – separát s dodatky (1854), 4 ks

Franta-Šumavský Josef: Jazyk slovanský čili Myšlenky o všeslovanském písemném jazyce – drobný tisk (1851), 3 ks

Franta-Šumavský Josef: Mluvnické paběrky – separát, 2 ks (1 celek)

Franta-Šumavský Josef: Navedení ke čtení bez abecedy a k pravopisu bez psaní nebo Opozdilý předchůdce – malé čítanky, drobný tisk (1845), 1 kus

Franta-Šumavský Josef: Nejnovější časopis, o němž ještě nikdo neví, bude-li předce vycházati čili nic, začíná tímto lístkem – tisk novoroční básně (1856), 3 ks

Franta-Šumavský Josef: Nejnovější časopis – tisk novoroční básně (1856), 3 ks

Franta-Šumavský Josef: Otčenáš slovanský ve čtyřech nářečích aneb Krátké navedení ke čtení slovanskému, totiž ruskému, ilirskému, českému a polskému – drobný tisk (1840), 3 ks

Franta-Šumavský Josef: Proč se mají chovanci Žofínské akademie v českém jazyku vyučovati? – tisk proslovu z Žofínské akademie (1846), 2 ks

Franta-Šumavský Josef: Přirovnání českého slovesa k latinskému – separát, 2 ks

Franta-Šumavský Josef: Příspěvek k lepšímu poznání slovanského slovesa a jeho poměru ke greckému – separát (1852), 2 ks

Franta-Šumavský Josef: Příspěvek k slovanskému jazykozpytu – separát (1853), 1 kus

Franta-Šumavský Josef: Slovar čtyr jazykov – propagační letáky (1855), 3 ks

Franta-Šumavský Josef: Slovník jazyka slovanského – svázaný korekturní výtisk, část Auf-Bla, 1 kus

Franta-Šumavský Josef: Slovník jazyka slovanského – úvod, ohlášení (1857), 2 ks

Franta-Šumavský Josef: Slovník všeslovanský s přidanými významy německými – první sešity, část A-Bogotec (1852), 2 ks

Franta-Šumavský Josef: Slovník všeslovanský s přidanými významy německými – německý a italský nakladatelský leták, ukázkový leták, ohlášení, úvod (1852), 14 ks

Franta-Šumavský Josef: Slovník všeslovanský s přidanými významy německými – zpráva o slovníku – výstřižek z italských novin (1852), 2 ks

Franta-Šumavský Josef: Slovo o řecké mluvnici – separát, 5 ks

Franta-Šumavský Josef: 7 tisků různých básní a článků, pozvánky, písně s notací – separát, 5 ks

Franta-Šumavský Josef: Úplný německo-český slovník – sešit Sti-vier (1846), 2 ks

Franta-Šumavský Josef: Úplný německo-český slovník – tištěné přebaly jednotlivých sešitů (1843-1850), 4 ks

Franta-Šumavský Josef: Úvaha o skladbě jazyka českého prof. Martina Hattaly – separát, recenze (1855), 2 ks

Franta-Šumavský Josef: svázaný soubor tištěných prací (Jazyk slovanský, Přirovnání českého slovesa k latinskému, Slovo o řecké mluvnici, Příspěvek k lepšímu poznání slovanského slovesa a jeho poměru ke greckému, Důležité slovo o koncovkách -ný a -ní u přídavných, Mluvnické paběrky) – konvolut (1851-1854), 1 kus

články o Josefu Frantovi

články o slavnosti Josefa Franty-Šumavského v Nové Kdyni – novinová zpráva (Národní listy z 30. 8. a 2. 9. 1886), 2 ks

články o slavnosti Josefa Franty-Šumavského v Nové Kdyni a svolání k rodákům – novinová zpráva (Posel od Čerchova č. 33, 34, 36, 1886), 3 ks

články Pražských novin a Národních listů ke 100. výročí narození Josefa Franty-Šumavského – novinové zprávy (srpen 1896), 2 ks

Srdce a duch aneb Svoji k svému! – tištěný plakátek k divadelní hře hrané ve prospěch zbudování pomníku Josefu Frantovi (1862), 1 kus

výstřižky z novin o životě a díle Josefa Franty – výstřižky (1852-1907), 5 ks

ostatní

Bambas Václav: Krátký úvod k rodosloví jazyka slovanského – separát (1854), 2 ks

Gottlieb Haase syn, tiskárna: nakladatelské letáky – ukázky tištěné azbuky, 16 ks

Kampelík František Cyrill: Obrana českého jazyka proti utrhačům a odpůrcům – drobný tisk (1847), 1 kus

Klumpar Jan Květoslav: Panu prof. Hattalovi a všem, jižto se s jeho Skladbou jazyka českého lépe seznámí obměšlí – výstřižek (1855), 1 kus

Legnich Gotfryd: Prawo pospolite królestwa polskiego – nakladatelský leták (1835), 1 kus

Semaš Stefan: Gimn narodnyj – překlad rakouské hymny z němčiny do ukrajinštiny /?/, tisk, 1 kus

Schleicher August: Über v (-ov, -ev) vor den Casusendungen im Slawischen – studie, separát (1852), 1 kus

Störcklin Johann Heinrich: podobizna čínského císaře Camhi (1634-1722) – mědiryt z 18. století, 1 kus

Šembera Alois Vojtěch /?/: Hlasy Moravanů u příjezdu Jeho Císařské Výsosti arciknížete Františka Karla do Holomouce – příležitostný tisk oslavné básně (1845), 1 kus

Tomíček Jan Slavomír: Proslov při nastoupení na stolicí českého jazyka a literatury dne 20. listopadu 1848 – příležitostný tisk, 1 kus

Vinařický Karel Alois: Píseň osadníků kovaňských ke dni 2. července 1842, když Jeho biskupská Milost nejdůstojnější pán pan Augustin Bartoloměj Hille, z milosti boží biskup litoměřický, pl. tit., osadu kovaňskou navštívití a věřícím ve chrámu Páně farním svátost bířmování udělovati ráčil – příležitostný tisk, 1 kus

Amtsblatt zur Prager Zeitung – výtisk novin č. 84, 1845, 1 kus

Česká včela – výtisky novin č. 82, 1845, a 31, 1846, 2 ks (v jednom z čísel několik korekturních poznámek Petra Mužáka)

Instrukce noční hlídce – policejní instrukce, 1 kus

mapa Království českého – tisk na lepence, před pol. 19. stol., 1 kus

Pismo ot Bulgarina k prjatelju Grku – fragment tisku, 2 ks
školní příležitostné písně – drobný tisk, 1 kus
tisk kalendáře (1854) – tisk na lepence, 1 kus
tištěné fragmenty evangelií (azbukou) – drobné tisky, 2 ks
Volks-Hymne – tisk písně oslavující Ferdinanda V., 3 ks

4. Textové přílohy

Příloha č. 1:

Václav Čechorod Pešina:

Bohužel! Bohužel!

Slávie! v nejtrpčí hoře uvržená, rouškou želu si přioděj!
Čechie! hvězda Tvá nejstkvělejší s nebe Tvého spadla! –

Tvého Dobrovskýho tu: ach již není! – ! – ! –

Usnul v Pánu.

Bůh oslav duši Jeho, jak On oslavoval vlasti.

Umřel v středu Slávie,

v srdci krajin, v kterých věhlasně oučinkoval.

Rodem z Uher,

v důstojnosti umístěn v Moravě,

slavně oučinkujícím životem do nejvyššího velevelbného stáří

kvetl a zářil v Čechách,

A v poslední době Svého velecenného žití

do srdce Čecho-Slávie,

kde jako literátor počal,

tu také, tu skonál.

Tu leží mezi Harkenfeldem a Bajrem

Slávie ctiteli!

Vyplniž se nad Ním proroctví Danielovo: XII. 3.,

By se stkvěl, hvězda na nebi

jak jí byl

slavnou na zemi.

F. J. V.: Slza na hrob Dobrovského

Omnes eodem cogimur; omnium
Versatur urna serius ocius
Sors exitura, et nos in aeternum
Exilium impositura cymbae.

Proč se havran nad Vltavou vznáší,
Přiletěv z odlehlé dalekosti;
Jakou zprávu k Šumavě přináší? –
Ach to zpráva smutku a žalosti!

Kamo patřím, všudy slzy kanou,
Srdce povzdychuje stísněně;
Smutně větry od Moravy vanou
Do Čechie, k sestře milené:
Že je lodí pozbavená vesla,
Do hrobu že hlava Čechů klesla!

Zalkej Praho! zašlo Slunce tvoje;
Lkejte hory, doly kolem Prahy!
Češi! proměňte své oči v zdroje,
Smrt vám vzala poklad veledrahý.
V celé vlasti zněte truchlozpěvy,
Ode jihu až tam k severu;
Kdekoliv se zvuk slovanský jeví,
Od Uralu až za Jizeru:
Zastři, Slávo! rouchem svoje líce,
Dobrovského již zde není více.

Leč co pravím? Jest! A věčně bude
Ve paměti všech Slovanů žije;
Jméno Jeho oslaví se všude,
Věnce slávy budou se mu vítí!

Země studená jen popel chová,
Duch se vznesl v nebes výšiny;
Kde mu opět vzejde záře nová
Nad oblohou v Uměn svatyni:
Tam zrak Jeho bystrý bude dále
Jasnou pravdu zírat neustále.

Zplodilo Tě lůno hrdé Tatry;
V Čechách pověst Tvoje vyrůstala;
Dokonal jsi pouť svou mezi bratry:
Sestra Morava Tě pochovala.
Kéž mi přáno nad hrobem Tvým lkáti,
A jej skropit slzou vděčnosti;
V celé vlasti české povídati
Zásluhy Tvé, a Tvé vlastnosti! –
Oplač, vlasti! opláč Syna svého!
Bože! přijmi k sobě duši Jeho!

Josef Vojtěch Sedláček:
Oda na smrt Dobrovského

Tečte slzy! Ach! již není Dobrovského více!
Zastři rouškou smutku tvář svou, dcero Slávie!
Nastojte! již zhasla tato slavná Čechův svíce,
Dobrovský, náš český Nestor, ach! již nežije.
Zavzni troubo smutku k Tátrám, k Haemu, ke Kaukazu,
Od Labe až k Dvíně, od Balticka k Adrii,
Hlava Slávu klesla pod jhem Osudova kázu,
S jehož pádem naděje tak mnohé pomijí.
Ten jenž vzkřísil život Čechů, ach! již leží v hrobě:
Národ pak by neměl lkát pod ztrátou národní?
Ten jenž cítil vroucí lásku pro Slávii v sobě,
Neměl by snad vděčných nalézt pamětníků v ní?
O! smrt jeho pohne srdcem slovanského světa,
Želet bude Krakov, Varšava i Petrohrad:
Nad odchodem, zásluhami vznešeného kmeta,
Jehož krásný život hbitě mrazem ledna zvad
Želet budou – a však také jeho jméno slavít,
Jeho slavné zásluhy až k hvězdám vynesou:
V jeho spisech věčně kochat budou se a bavit,
Budou žehnat Slovana, jenž oslavil vlast svou,
To Vám budiž útěchou, Vy Čechové a Bratří!
Kteří vroucně pracujete pro vlast, pro jazyk:
Čest ta, která zásluhám o vlast a jazyk patří,
Teprv vzestkví nad hrobem, a z prachu vezme vznik.

Příloha č. 4:

Terezie Lichtenberková:
Kvítko na hrob Dobrovského

Česká Umka kvílí hořkým želem,
Žalost cítí všechna Čechie;
Zašla hvězda nade jejím čelem,
Dobrovský, ach! ten hiž nežije.
Po něm hořekuj, ty Čechu vděčný,
Odchod jeho jest od nás již věčný.

Matka česká ač jej nezrodila:
K Čechům přece svůj cit přiložil;
Jej i česká Umka políbila,
A on jí jen pracoval a žil;
Na oltář jí vroucně oběť dával,
Ním i cizinec jí poctu vzdával.

V náruč laskavě jej přivinula –
Na srdce jej Vlast ním slavená;
Ním se v potomstvu k ní láska zdmula,
Nímž i cizinec ji ctí a zná.
Lkát-li nemá pro milence svého?
Slzou kropit kvítky hrobu jeho?

Jasně na obzoru českém zašlo
Slunce – jej Morava zastřela –
Kdež vše unavení pokoj našlo –
Jenjen v lůno tmavé zavřela;
Duch však nade hrobem žítí bude
Ctná i paměť v srdcích Čechů všude.

Ty, jenž vznesl si se do výsostí
Vážený duchu může slavného!
Nás ovívej vždy tvou přítomností,
Popni umem ducha českého!
Příklady již spících zanechány
V srdce česká buďte pevně vtkány!

Příloha č. 5:

Vzpomenutí na smrt J. Dobrovského
od J. M. K..ka (v Českých Budějovicích)

Proč máčejí slze vaše líce,
Proč se rozléhají žely více,
Ode zemi k nebes blankýtu?
Kamo hledím bystroletým zrakem,
Vše obstřeno děsným jeví mrakem:
Mistr snad že v sluním osvitu?

Jenž nám k slávě novou klestě drahu,
Vzbudil po ní v prsou věčnou snahu,
Vznesa nad Čechii jasnou zář;
Ai hle Mu vlast truhlé zpěvy pěje,
Z nich jen hořká pro Něj bolest chvěje
Víc a rmutněj trudem kalí tvář.

Bodré prsa děsné žely jaly,
Žely, které se ze Tátran vzňaly,
Až tam na fincké zábřezí;
Ode toku, z něhož slunce zoře
Vstoupá, až do západního moře,
Všechny jímá trudnost pomezí.

Činný Jeho život dokonaný,
Mrtvol drahý prachu odevzdaný
Může snadno vyjít z paměti:
Vlastenců však v prsou věrných vděčně
Bude Jeho památník stát věčně,
Který vedzy budem slaviti.

Muži, jenž naučil Slávů ctíti,
Měl by Slovan věnce slavné vítí,
Vlast že drahocennou oslavil:
Perlu však jen želu srdečného,
Jenž se třese v oku šlechetného,
Za památník národ postavil.

Nuž Mu přejte slzu soutřpnosti,
Známku perné pro Něho žalosti,
Neb i s ní se vrátí stará slast.
Ach kéž často mužové povstanou,
Jenž se největšími Slávy stanou,
A milenou zvelebějí vlast!

F. [= J. Franta Šumavský]: Krok

Ve posvátném háji na pvrší
Sedí kmet Stebenský, soudem slavný,
Slavný soudem, slavný rodem starým:
Syn to moudrý věhlasného Sáma,
Libým lidu jménem Kroka nazván.
V pravo sedí Zloboň zaškareděn;
Po bohatství žádost rozvorala
Čelo jeho zlostí zasmušilé.
Po levu Krokovi Hormil sedí,
Bylin léčných i rud drahých znatel.
To tré oklopeno lidem mnohým.

„Ticho!“ kyvne Krok tu, soudce moudrý,
Kyvne, a hned zástup vešken ztichne,
Z ticha mlče, hledí a poslouchá,
Co se bude dít v soudu dnešním.

Vstane Hormil, pokloní se vážně,
Počne mluvit rozmyslná slova:
„Slavný kmete! poslyš moji tíseň,
Poslyš a sud' po zákonu práva:

Vyšel sem onehdy bylin hledat,
A přišel sem v statky Zloboňovy,
Statky přebohaté, širosáhlé.
Mnohoť chovají tam bylin vzácných
I vrchové i lučiny dolné;
Mnohoť i mně shledat bylo přáno,
Mnoho květů, mnoho vzácných kořen.
Než tu náhle ne květ, ne drah kořen,

Ale nový dar mi nalezt přáno.
Koření si kopám vedlé skály,
Skálu osvětčuje luna jasně,
Jasnost rozšřřuje skála ke mně;
Kopám, a vykopnu rudu drahou,
Rudu drahocennou, zlatonosnou.
Vzraduji se, a vzdám díky bohům,
A hned spěchám odtud ku domovu. –
Když pak zlatoskvoucí vyvstal Jasoň,
Volaje vše živé v život nový,
Zbystřřím se i já, a k místu chvátám,
Kde mne včera bozi potěšili.
Najdu rudy drahé hojnost velkou;
Vezmu rudu, s pilností ji vzdělám,
A vyzískám mnoho čista zlata.
Vida Zloboň užitek výnosný,
Pojme závist v srdce, přepade mne,
Přepade mne náhle v mojí práci,
Bere, kazí, co mu v ruce přijde.
Odtamtud mne vyhnal, a přivlastnil
Sobě právo na bohatou rudu,
Bární na vrch rudný více jíti,
Ač mně a ne jemu bozi přejí.
Rozhodni nám právo, kmete moudrý.“

Skončiv Hormil, pokloní se vážně;
Vstane Zloboň rozlícený, mluví:

„Kdo dal tobě právo v plaché noci
Hledat bylin léčných v statcích mojich?
Noční, pravíš, dobou všel si tamto;
V noci dravá sova kořist hledá,
V noci zlý jen kazí poklid lidský,
Dobrý za dne jasna práci koná:

Než ni ve dne vi ve tmavé noci
Smí kdo bráti mně, co v mezích mojich.

Aniž hledat čehož, tobě právo,
Ve dědinách mojich; proč se hořčíš,
Zlý slídivče, brát že víc ti nedám?
Komu náleží vše, co v mých statcích?
Ať nás soudí, komu znám je zákon.“

Poodstoupil Zloboň rozzteklený,
Vzhledna vůkol jiskřícíma očma.
Vstal kmet spravedlivý, Krok věhlasný,
Jal se mluvit po zákonu práva:

„Dlouhos kráčel nohou nedbanlivou,
Dlouho po vrchu tom zlatorodém,
Zlý Zloboni, všechněm závistivý;
Zdaž ti prospívaly dary bohů?
Zdali tobě, tobě nedbalému,
Objevili bozi, co tam skyto?
Hormilovi pilnu kázali,
Čehož tebe hodna neuznali,
Ans nevšímal sobě darů jejich:
Snaze odměnu sou stanovili,
Snaze jeho odměnu sou dali,
Uvedše ho na vrch zlatorodý.
Umám kdo posvětlí mysl svoji,
Tomu bozi přejí i vši dobří,
Ten jest darů hoden bohy daných,
Ten měj přednost i ve vlasti naší;
Protož kdože umí dobré zlato,
Zlato čisté vyloučiti z rudy,
Ten ať vládne rudou, kde ji získá.“

Tak rozsoudil spor Krok spravedlivý,

A výpověď všichni pochválili.
A hle, z lidu zatím zmnoženého
Vystoupí tu Jaroš, rek to chrabřý.
Rek to chrabřý, Jaroš vrahům strašný;
On bojoval s Franky v černých lesích,
Sámovi po boku zhubil Franky.
Podlé něho stojí Bytis silný,
Silný, v bitvách Jarošovi rovný;
On přemohl statně Langobardy,
Z vlasti vyhnal vrahy Langobardy.
Za Jarošem rekem, za Bytisem
Stojí síla kmetů, lechů, vládyk.
Jme se mluvit Jaroš vrahům strašný:

„Sláva tvoje, soudce spravedlivý,
Roznesla se po všech krajích našich;
Víra v tebe všemu lidu v srdcích.
Opustil nás Sám otec vlasti,
Ostaviv vlast naši osiřalou,
Otec vlasti zašel k otcům slavným.
Neníť, kdoby práva naše hájil,
Neníť, kdoby vlasti zahnal vraha;
Země úpí nad velikou ztrátou,
Upí smutno po tvém slavném otcí.
V tebe víra všemu lidu v srdcích,
K tobě všecko o poradu spěchá:
Bud' nám, synu slavný slavna otce,
Bud' nám rádcem, bud' nám vůdcem naším.“

Dopověděl Jaroš vrahům strašný,
A tu zástup vešken zvolá hlasně:
„Bud' nám rádcem, bud' nám vůdcem naším!“

Na to mírný odpoví Krok lidu:

„Vámi se mi jeví vůle bohů;
Budiž tedy, splň se žádost vaše,
Chci vám radit, vést vás proti vrahům,
Jedno tolik dovolte mi změnit:
Nikoliže velkým vůdce jménem,
Soudcem bratrů mojich mne jen zvete.“

Takto pravil; a hle, všecko hlásá:
„Zdráv buď! zdráv buď soudce náš, Krok dobrý!“

Hnou se kmeti, leši i vládky,
Hne se zástup vešken zradovaný,
A vše spěchá ku Čechovu hrobu.
Ku Čechovu hrobu vedou Kroka,
A radostné hlasy všeho lidu
Lesům bližním posílají lesy. –

Na Čechově stolci zlatoskvoucím,
Tam na jeho hrobce sedí Krok.
Jaroš chrabrý, Bytis jemu rovný
Přede kmety, lechy, vládkami,
Před zástupy radostného lidu
Ukládají vínek otce Čecha
Krokovi na hlavu; v pravou ruku
Berlu podávají, v ruku levou
Čechem přinešený prapor bílý,
Prapor bílý jemu s černým orlem.
Zavzní vešken zástup zaradován:
„Zdráv buď! zdráv buď soudce náš, Krok dobrý!“

Z dopisu Janu Slavomíru Tomíčkoví v roce 1828

Dne 9tého

Zde ti odesílám, jak následuje, mou práci z Herdera: *Láska a osobnost (Selbstheit)*. Nevím je-li to tak dobře; já to jinaké nemohl přesadit.

„Jest to krásná bajka nejstarších básníků, že láska svět z ničehož utvořila a tvory poutama žádosti a touhy (Verlangen u[nd] Sehnsucht) dohromady spoutala: že všemi těmi rozmanitými pouty v pořádku drží a k tomu vede, jenž jest velký pramen světla a lásky. Ať se tento básnický soustav pod jakýmžkoli jménem a pod jakoužkoli rouškou přednášel (Unter wie mancherley Namen und Einkleidungen dieß dichterische System vorgetragen ward) nemohlo se přes toto zakrýt; že láska tvory spojuje a že je nenávisť rozvádí; že v lásce a v spojení stejných tvorů největší slast bohů a lidu spočívá: touha a žádost však jest tak řka droužka (Brautführerinnen) lásky, silné, však rozmanité rámě, jenž každou blaženost (Genuß) působí ano i také největší radost nám uděluje.

Zatím se také vynalezla druhá strana soustavu tohoto, že totiž láska ta také své meze má a že se úplné spojení tvorů v světě tom zřídka aneb dokonce nikdy nestane, že tedy pouta tohoto spojení, žádost a touha, právě na nejvyšším stupni povolejí a častě místo co mají oblažit, omrzejí a zevšední. Znamenalo se v brzce, že i v tom zákonu moudrost spočívá; neb stvořitel se staral nejen, aby jednotlivý tvory žily, ale aby se také láskou a touhou spojily a dohromady živý byly. Nahlíželo se, že tyto dvě síly, jenž v duchovním světě to, co v tělesným přitažlivost a ostrkovost býti mohou, svět zdržují a utvrzují; (Man sahe, daß diese beyden Kräfte, die in der geistigen Welt das sind, was in der körperlichen Anziehung und Zurückstoßung seyn möchten, zur Erhaltung und Festhaltung des Weltalls gehören) a zdá se mi, že to byl již Empedokles, jenž všech tvorů (Umriß) ----- láskou a nenávisť znamená. „Nenávisť, pravil, dělí vše věci a každá jednotlivá (věc) zůstane to, co jest; láska je však spojuje a oni se stovaryší“²⁶⁷) – mohou-li se dle jich povah stovaryšiti, neb také nad láskou, praví Řekové vládne osud; a potřeba, nejstarší bohyně, jest mocnější než láska. Dle Platóna byla potřeba od Nouze a Bohatství v zahradách Perunových zplozena: následovně má povahy svých rodičů a jest jim vždy poddaná.

²⁶⁷) Franta Šumavský uvádí ve svém *Česko-německém slovníku*, Praha 1851, lemma *sto-varyším* s německými ekvivalenty *zusammengesellen* a *vergesellschaften*, tzn. ve významu *spojit se*.

Myslím, že nám nebude nepříjemné po těch dvou cestách kráčet, tím více, poněvadž pan Hemsterhuis tu jednu jako příjemněji ukázal. Onť chtěl tu druhou v jiném pojednání vydati, kteréž však buď nepsal a neb jsem já neviděl.“

Zde Vám tehdy posílám mou práci a čekám rozsudku vašeho, jako zločinec v žaláři na smrt odsouzený. (Přišel Vacek za okno a pozdravuje tě.) Já jdu do Collegium, již je $\frac{3}{4}$ na druhou. –

Již jsem zas doma! – Prodal jsem jeden exemplář krkavců, Jáchym je koupil za 18 kr[ejcarů], až prodám druhý, pošlu Amerlingovi peníze. – Co pak dělá pan Hýbl? Jestlipak dal již mého *Jaroslava* a *On ji miloval nad své živobyčí* ven. Jak pak se tám máte Čechové? Pošlete mi nějaké posilnění, já zde již omdlévám od toho morního německého povětrí obestřen, ať zas okřáhnou a se posilním. – Ještě tam není nic o hm-m-- slyšet, já se nemohu dočkat, abych se chopil – a šel na – a potíral! – Zde je bída! – měj se dobře. –

[...]

5. Obrazové přílohy

Obr. č. 1-2: *A ta naše lípa česká* od Mikoláše Alše z roku 1891 (V. MACURA, *Znamení zrodu*) jako sněm národních buditelů s přítomností J. Frantý Šumavského (1. postava zprava ve 2. řadě)? Alšovo umělecké zpodobnění zmíněné postavy je téměř totožné s vyobrazením J. Frantý Šumavského od Jana Vilímka z periodika (*Humoristické listy* 28, 1886, č. 35, s. 287), jež M. Aleš odebíral.

Ant. Sporea lith.

Obleženj Samollawa od Frankü. Samo belagert von den Francken.

Ant. Mochel gult. in Prag.

Jos. Sedrak comp. ant. lithog.

Woleuj Kroka za Saudei.

Die Wahl des Kroks zum Richter.

Obr. č. 3-6: Dramatické výjevy z českých dějin v podání Ant. Machka (A. MACHEK, *Dějiny České*). Patetické jsou grafiky znázorňující Sámovu vítěznou válku s Franky, jíž se účastnil i „Jaroš vrahům strašný“ (s. 19), ceremonie Krokovy intronizace (s. 21), kult a vyučování starých Slovanů na Budči (s. 23) i Krokova zákonodárství (s. 25).

Libám těbe svatá moje vlasti!

Obr. č. 7: Litografie k almanachům *Čech a Sámo*, oba z roku 1832.

Obr. č. 8: Litografie k almanachu *Krok* z roku 1833.

Obr. č. 9: Krok od Ant. Machka z roku 1828 (V. Vlnas, Panovnícký cyklus Antonína Machka, in: H. LORENZOVÁ – T. PETRASOVÁ (edd.), *Biedermeier v českých zemích*).

